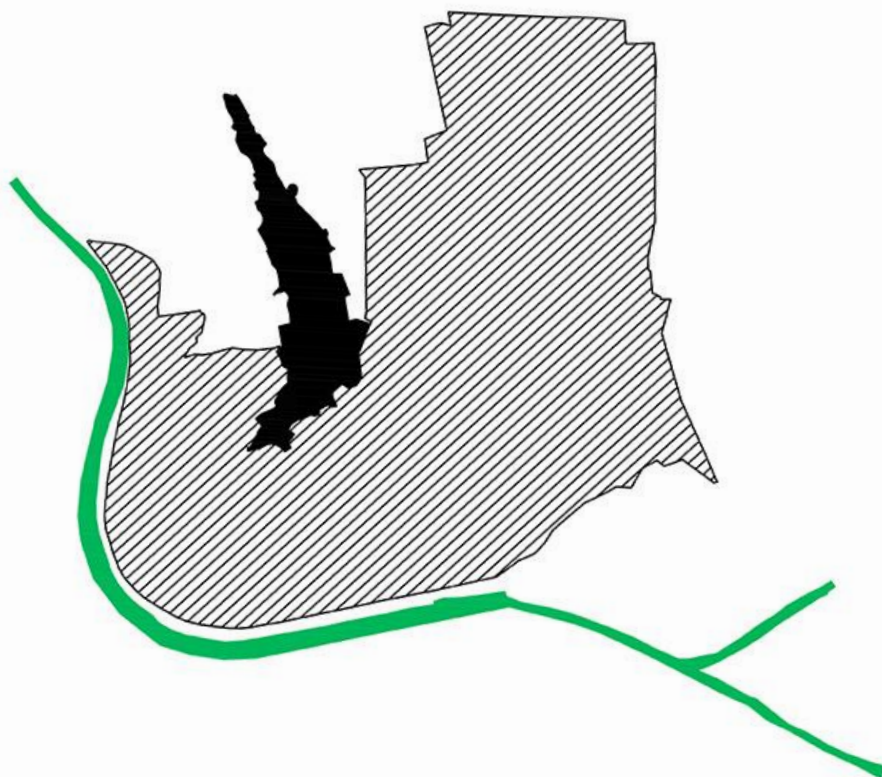

ASK

A T E L I E R

Trg N.Š.Zrinskog 17
10000 Zagreb

KONZERVATORSKI ELABORAT KULTURNO – POVIJESNE JEZGRE GRADA KNINA

NARUČITELJ: Grad Knin
Ulica dr.F. Tuđmana 2
22300 Knin

IZVRŠITELJ: ASK atelier d.o.o.
Trg N.Š. Zrinskog 17
10 000 Zagreb

Europska unija
Zajedno do fondova EU

Operativni program
**KONKURENTNOST
I KOHEZIJA**

**EUROPSKI STRUKTURNI
I INVESTICIJSKI FONDOVI**

NARUČITELJ: **Grad Knin**

IZRADILI:

ASK

A T E L I E R
d.o.o.

Trg N.Š.Zrinskog 17
10000 Zagreb

Azra Suljić, dipl. ing. arh.
Marko Sančanin, dipl. ing. arh.
Dunja Naerlović, mag.ing.arh.

dr. sc. Petar Puhmajer, dipl.povj.umj.

Direktor:
Azra Suljić, dipl. ing. arh.

travanj, 2019.

Europska unija
Zajedno do fondova EU

SADRŽAJ

OPĆI DIO

Izvadak iz registra trgovačkog suda
Rješenje Ministarstva kulture

1.UVOD

Kontekst i cilj izrade konzervatorskog elaborata
Metodologija

2.ANALIZA DOSADAŠNJIH ISTRAŽIVANJA, KONZERVATORSKE I PROSTORNO-PLANSKE DOKUMENTACIJE

- 2.1. Dosadašnja istraživanja i dokumentacija
- 2.2. Obveze iz prostorno-planske dokumentacije

3. PREGLED POVIJESNOG RAZVOJA PROSTORA

3.1. Povijesni razvoj

- 3.1.1. Antika i rani srednji vijek
- 3.1.2. Knin u 12. i 13. stoljeću
- 3.1.3. Uspon Knina u 14. i 15. stoljeću
- 3.1.4. Stanje u zahvati početkom 16. stoljeća
- 3.1.5. Osmansko doba (1522. – 1688.)
- 3.1.6. Knin pod Vlašću Venecije (1688. – 1797.)
- 3.1.7. Urbanistički razvoj izgradnja u prvoj polovini 19. stoljeća
- 3.1.8. Izgradnja i izgled grada u prvoj polovini 20. stoljeća
- 3.1.9. Novi zamah u drugoj polovini 20. stoljeća i stanje početkom 21. stoljeća

3.2. Povijesni slikovni i grafički prilozi

4. POSTOJEĆE STANJE

4.1. Opis i analiza postojećeg stanja - uvod

- 4.2. Analiza i valorizacija urbanističkih, ambijentalnih i stilskih obilježja prostora
  - 4.2.1. Analiza urbane matrice i fizičke strukture prostora – Opis metode
  - 4.2.2. Urbana matrica Starog grada (12. – 17. stoljeća)
  - 4.2.3. Urbana matrica grada 18. i 19. stoljeća (grafički prilozi sa rektifikacijama)
  - 4.2.4. Urbana matrica 20. stoljeća (grafički prilog sa rektifikacijom)
  - 4.2.5. Današnja urbana matrica i fizičke strukture promatranog prostora

4.3. Valorizacija urbanističkih struktura

4.4. Valorizacija građevne strukture i stilskih obilježja

4.5. Povijesna urbana oprema

5. KATALOG GRAĐEVINA

6. KARTOGRAFSKI PRIKAZI

Granica obuhvata	LIST 1
Postojeća izgradnja	LIST 2
Vrijeme izgradnje postojećih građevina	LIST 3
Graditeljske cjeline	LIST 4
Izborna namjena građevina	LIST 5
Aktualna namjena građevina	LIST 6
Etažnost građevina	LIST 7
Građevinsko stanje	LIST 8
Valorizacija građevina	LIST 9
Ambijentalno vrijedno zelenilo	LIST 10
Istaknute vizure	LIST 11
Pravna zaštita kulturnih dobara	LIST 12
Konzervatorske mjere zaštite	LIST 13

7. PRIJEDLOG SMJERNICA ZA UREĐENJE I OBNOVU PROSTORA I GRAĐEVINA TE ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA

7.1. Prijedlog smjernica za očuvanje urbane matrice, uređenje javnih površina, infrastrukturno opremanje, postavljanje urbane opreme i nove zahvate

7.1.1. Prijedlog općih smjernica

7.1.2. Prijedlog smjernica za prostore visoke urbanističke i arhitektonske (spomeničke) vrijednosti

7.1.3. Prijedlog smjernica za prostore povijesne/ambijentalne vrijednosti

7.1.4. Prijedlog smjernica za arheološka istraživanja i uređenje arheoloških lokaliteta

7.1.5. Prijedlog smjernica za uređenje urbane opreme i infrastrukturne mreže

7.1.6. Prijedlog smjernica za tekuće, planirane i strateške razvojne projekte Grada Knina u području obuhvata

7.2. Prijedlog smjernica za obnovu i uređenje građevina

7.2.1. Opće smjernice

7.2.2. Smjernice za uređenje građevina u području obuhvata

7.2.3. Prijedlog smjernica za uređenje građevina u kontaktnoj zoni obuhvata

8. IZVORI I LITERATURA

OPĆI DIO

1. UVOD

Kontekst i cilj izrade konzervatorskog elaborata

Sukladno uvjetima i zahtjevima iz Dokumentacije o nadmetanju i Projektom zadatku, Ev.br.: 3-18-MV-04, Grad Knin je naručio izradu Konzervatorskog elaborata za staru gradsku jezgru u Kninu. Time je napravljen ključan prvi korak u poboljšanju socio-ekonomskih, kulturnih te prostornih karakteristika povijesne cjelina.

Osnovni razlog ovoga elaborata prvenstveno je stručna valorizacija povijesnih, arhitektonsko – urbanističkih te prostorno – ambijentalnih kvaliteta Kninskog povijesnog podgrađa. Krajnji cilj su mu smjernice za zaštitu koje će se zasnivati na neupitnim procjenama vrijednosti, ali će se osvrnuti i na razvojne potencijale i potrebe povijesnog podgrađa kao kulturnog i razvojnog resursa Grada Knina u cjelini.

Kraj Domovinskog rata te preko dva desetljeća poraća, Kninsko povijesno podgrađe, dočekalo je u stanju posvemašnje socijalne, kulturne i ekonomske krize: dobrim dijelom nenaseljen, kulturno i ekonomski atrofiranog urbaniteta, vidljivo oštećenog građevinskog fonda, sa posebnim naglaskom na zapuštene spomenike kulture, te oštećene i neadekvatne infrastrukture. Ovo su samo su neki od strukturnih prepreka razvoja Kninske povijesne cjeline. Posljednjih godina Grad Knin je izradio plan mjera za obnovu povijesne jezgre, a dokumenti koji upućuju na jasne smjernice i operativne mehanizme ove obnove prvenstveno su Strategija razvoja Grada Knina od 2018.do 2023. te Intervencijski plan Grada Knina iz 2016. Godine. Ovim dokumentima izražena je jednoznačna spremnost za generalna poboljšanja uvjeta života na ovom gradskom području te su opisane konkretne mjere i razvojni projekti. Utoliko su upravo ova dva dokumenta bila značajan povod izradi konzervatorskog elaborata te su neposredno usmjerila njegov sadržaj.

Ipak, obzirom da je ponderiranje obnove tako povijesno i kulturno slojevitog te urbanistički i ekonomski složenog slučaja, zahtijeva pažljivo razmatranje niza faktora, bilo bi krivo fokusirati se samo na razvojne projekte, nego prostor obuhvata treba promatrati kao skup dijelova koji koreliraju i međusobno se uvjetuju.

Primjerice, pogrešno obnavljati spomenike kulture bez da se ima ideja o njihovoj namjeni, beskorisno je graditi skupe objekte i turističke atrakcije bez da se usporedno obnavlja infrastruktura ili kultiviraju krajolici ambijentalnih vrijednosti ili uopće raditi intervencije bez cjelovitog i detaljnijeg urbanističkog dokumenta koji će jednoznačno odrediti prostorni i ekonomski koncept prema kojem će se podgrađe i njegove kontaktne zone razvijati kao cjelina. Zato smo svjesni da je ovaj elaborat početak u cjelovitom razmatranju stare gradske jezgre Grada Knina, ali istovremeno i zdrava osnova novog početka.

Metodologija

Revitalizacija se u aktivnom pristupu zaštiti graditeljskog nasljeđa smatra najefikasnijom metodom očuvanja pojedinih građevina i cjelina jer podrazumijeva poduzimanje 'potrebnih mjera za ponovni život graditeljskog nasljeđa koji će osigurati sadržajne, tehničke i financijske uvjete trajnog održavanja starih građevina i ambijenata'¹. Zato se dopuštaju nove namjene kao i različite vrste intervencija koje uključuju različite metode od konzervacije, preko održavanja, restauracije, faksimilske reprodukcije pa sve do interpolacije novih objekata u povijesno tkivo. Na tu temu T. Marasović piše: 'Aktivna zaštita ne brani suvremeni kreativni

---

¹ MARASOVIĆ, T., 1983: 78

doprinos našeg vremena povijesnom ambijentu, ukoliko nova rješenja poštuju povijesnu okolinu. Cijeneci doprinos koji su različite epohe dale rastu neke građevine ili cjeline, nemamo pravo uskratiti taj doprinos i našem vlastitom vremenu. Ipak, najveći doprinos koje naše doba može dati povijesnom ambijentu i po kojem se u osnovi razlikuje od svih prethodnih epoha, jest upravo respekt prema vrednotama prošlosti.²

Iako svaka pojedina prostorna situacija zahtijeva specifičan pristup, kao načelno određenje navodimo stav vodećeg teoretičara suvremene konzervacije, sir Bernarda Feildena, koji piše: 'Intervencije u povijesnim gradovima trebaju biti primjerene postojećim tipologijama i poštivati odnose, mjerila, volumene, mase, obrise, ritmove, teksture i boje, vrijednosti koje zajednički čine njihove bitne oznake.'³

U suvremenom pristupu u očuvanja graditeljskog i kulturnog nasljeđa razlikujemo četiri osnovne faze: povijesno-registracijska obrada, analitičko i plansko projektna obrada, izvedba radova na graditeljskom nasljeđu te stalno održavanje i inspekcija.⁴

Svjestan zahtijeva što ih postavlja suvremenost, ali i zbog brojnih promašaja uzrokovanih ishitrenim odlukama, neukošću i nepoštivanjem struke, Radovan Ivančević je uveo pojam radijusa ozračja spomenika. 'Radijus ozračja spomenika ključni je pojam, prije svega, za spoznavanje spomenika – odnosno da bismo cjelovito i dubinski shvatili one osobitosti koje neku građevinu ili građevni kompleks čini spomenikom - a zatim i za održavanje ili obnovu spomeničke vrijednosti, kad je ugrožena ili uništena.'⁵ Taj radijus zaštite spomenika označava optimalni ili nužni prostor koji omogućava spomeniku da normalno traje.

U skladu s usvojenom metodologijom izrade konzervatorske podloge bitnu sastavnicu čini pravni aspekt zaštite i očuvanja kulturnih dobara, izražen kroz važeći Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara kao i Pravilnik o Registru kulturnih dobara Republike Hrvatske. Kulturna dobra upisuju se u Registar kulturnih dobara na temelju rješenja o utvrđivanju svojstva kulturnog dobra, u skladu sa Zakonom o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara na:

1. Listu preventivno zaštićenih kulturnih dobara
2. Listu zaštićenih kulturnih dobara.

---

² MARASOVIĆ, T., 1983: 79

³ FEILDEN, 1981: 8

⁴ MARASOVIĆ, T., 1985.

⁵ IVANČEVIĆ, 1996.

2. ANALIZA DOSADAŠNJIH ISTRAŽIVANJA, KONZERVATORSKE I PROSTORNO-PLANSKE DOKUMENTACIJE

2.1. Dosadašnja istraživanja i dokumentacija

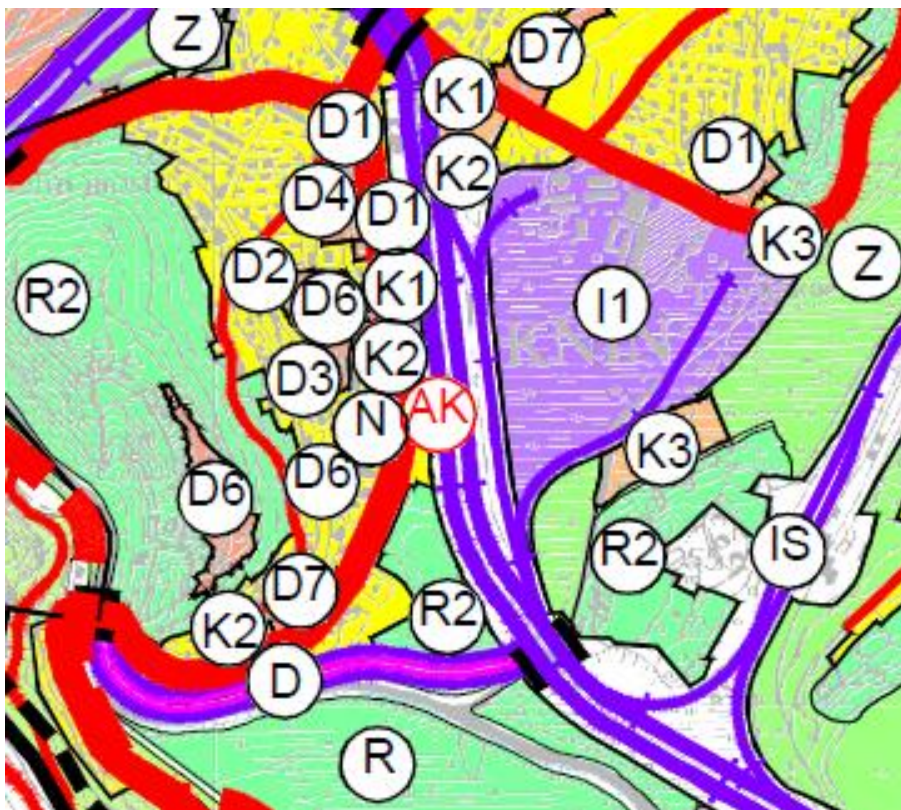
Povijesna i arheološka istraživanja su do danas pretežno bila fokusirana na prostor kninske tvrđave te nije bilo cjelovitih zahvata.

Do sada nije postojala niti cjelovita konzervatorska dokumentacija za staru gradsku jezgru. Tek 2018. je izrađen konzervatorski elaborat za prostor kninske tvrđave.

2.2. Obveze iz prostorno-planske dokumentacije

Važeća prostornoplanska dokumentaciju je Prostorni plan uređenja grada Knina s izmjenama i dopunama (Službeni vjesnik Šibensko-kninske županije 05/03, 05/12 i Službeno glasilo Grada Knina 03/15) i Generalni urbanistički plan grada Knina s izmjenama i dopunama (Službeni vjesnik Šibensko-kninske županije 11/99, 05/05, 10/11 i Službeno glasilo Grada Knina 03/15).

U aktualnom Prostornom planu uređenja grada Knina prostor stare gradske jezgre je definiran sljedećim kartografskim prikazima:

Korištenje i namjena površina

----- OBUHVAT PROSTORNOG PLANA

RAZVOJ I UREĐENJE POVRŠINA NASELJA I POVRŠINA IZVAN NASELJA

- IZGRAĐENI I NEIZGRAĐENI DIO GRADEVINSKOG PODRUČJA NASELJA
- GOSPODARSKA NAMJENA - PROIZVODNA
I1 - pretežito industrijska, I2 - pretežito zanatska, I3 - skladišno-servisna
- POSLOVNA NAMJENA
K1 - pretežito uslužna, K2 - pretežito trgovačka, K3 - komunalno servisna
- UGOSTITELJSKO TURISTIČKA NAMJENA
T1 - hotel, T2 - turističko naselje, T3 - kamp
- POVRŠINE UZGAJALIŠTA (AKVAKULTURA)
- ŠPORTSKO-REKREACIJSKA NAMJENA, R - rezervat za buduće širenje nas.,
R1 - šport, R2 - rekreacija, R3 - planinarski i lovački dom
- POSEBNA NAMJENA
- JAVNA I DRUŠTVENA NAMJENA
- JAVNA I DRUŠTVENA NAMJENA
D1 - UPRAVNA (carina), D2 - SOCIJALNA, D3 - ZDRAVSTVENA I PREDŠKOLSKA,
D4 - ŠKOLSKA, D6 - KULTURA, D7 - VJERSKA
- PODRUČJE SMJEŠTAJA SOLARNIH ELEKTRANA
- POVRŠINE INFRASTRUKTURNIH SUSTAVA
- GROBLJE
- ZAŠTITNE ZELENE POVRŠINE
- POSEBNA OGRANIČENJA**
- ZONA VOJNOG POLIGONA
- POLJOPRIVREDNO TLO ISKLJUČIVO OSNOVNE NAMJENE**
- OSOBITO VRIJEDNO OBRADIVO TLO
- VRIJEDNO OBRADIVO TLO
- OSTALA OBRADIVA TLA
- ŠUMA ISKLJUČIVO OSNOVNE NAMJENE**
- ŠUME I ŠUMSKA ZEMLJIŠTA
- OSTALO POLJOPRIVREDNO TLO

 VODENE POVRŠINE

OBRADA, SKLADIŠTENJE I ODLAGANJE OTPADA

 ODLAGALIŠTE OTPADA
građevinski otpad - OG komunalni otpad (reciklažno dvorište) - OK

UREĐENJE VODOTOKA I VODA

REGULACIJSKI I ZAŠTITNI SUSTAV

 NASIP

CESTOVNI PROMET

 KORIDOR PLANIRANE BRZE CESTE GP STRMICA-KNIN-DRNIŠ-ŠIBENIK

 DRŽAVNA CESTA

 DRŽAVNA CESTA - PLANIRANO

 OSTALE DRŽAVNE CESTE

 ŽUPANIJSKA CESTA

 LOKALNA CESTA

 OSTALE NERAZVRSTANE CESTE

 AUTOBUSNI KOLODVOR

 MOST

ŽELJEZNIČKI PROMET

 MAGISTRALNA POMOĆNA ŽELJEZNIČKA PRUGA

 ŽELJEZNIČKA PRUGA ZA POSEBAN PROMET

 MOST

 TUNEL

 KOREKCIJA - IZMJESTANJE TRASE

Uvjeti zaštite

ZAŠTIĆENI DIJELOVI PRIRODE

 ZNAČAJNI KRAJOBRAZ

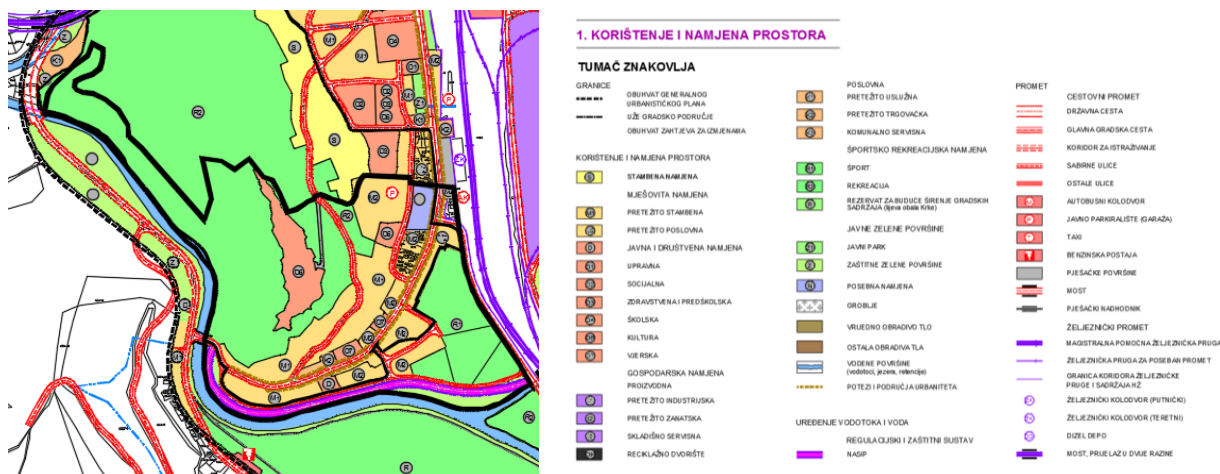
U Odredbama za provođenje je za predmetni prostor definirano sljedeće:

PPUG 05/03

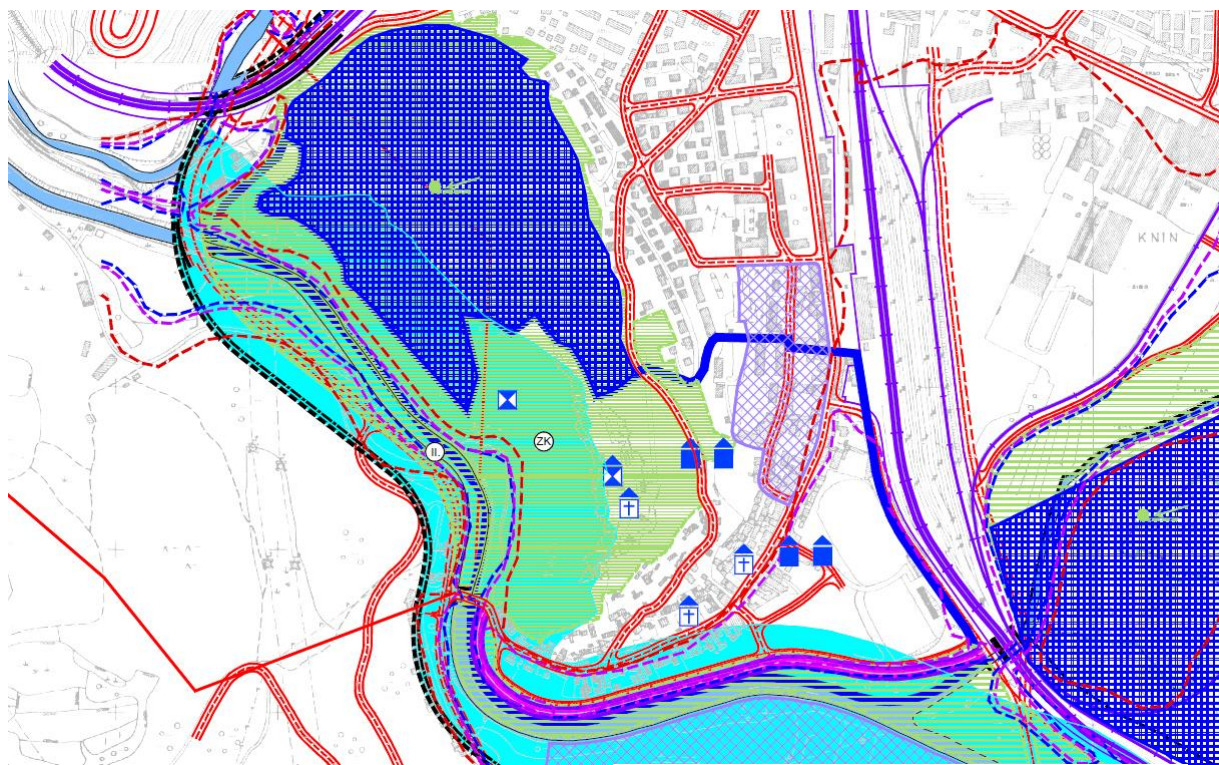
U članku 87. u Mjerama zaštite krajobraznih i prirodnih vrijednosti i kulturno povijesnih cjelina stoji navodi se: *'Stručnoj revitalizaciji i svrsishodnijem korištenju objekata ili cjelina graditeljskog nasljeđa koje je u propadanju ili je napušteno, treba dati prednost pred izgradnjom stambenih i drugih objekata.'* iako ta mjera nije imala operative alate za provođenje.

U članku 112. je za staru gradsku jezgru definirana obveza izrade Urbanističkog plana uređenja: *'...shodno Zakonu, za područje Grada Knina je obvezna izrada urbanističkog plana uređenja povijesne graditeljske cjeline Knina s kontaktnim područjem i tvrđavom, veličine oko 70 ha u mjerilu 1:2000/1:1000. Do donošenja UPU-a iz prethodnog stavka moguća je izrada detaljnih planova uređenja za uža područja na temelju konzervatorskog elaborata. Izuzetno, moguće je ishođenje lokacijske, odnosno građevne dozvole za rekonstrukciju ili interpolaciju novih građevina unutar zaštićene povijesne graditeljske cjeline Knina uz konzervatorski elaborat što je sastavni dio lokacijske, odnosno građevne dozvole i prethodno ishođenih posebnih uvjeta nadležne službe zaštite spomenika kulture.'* Iako je spomenuti UPU definiran kao obveza prije 16 godina, Grad će tek nakon ovog elaborata će imati relevantne podatke za njegovu izradu.

U Generalnom urbanističkom planu prostor stare gradske jezgre je definiran sljedećim kartografskim prikazima:

Uz mješovitu, pretežito stambenu i mješovitu, pretežito poslovnu namjenu te brojne javne i društvene sadržaje i poslovni, pretežito trgovački prostor stare tržnice, prostor kontaktne zone uz staru gradsku jezgru, uz rijeku Krku, ali i sve do tvrđave je namijenjen sportu i rekreaciji.

PODRUČJA POSEBNIH UVJETA KORIŠTENJA

ZAŠTIĆENI DIJELOVI PRIRODE

- ZNAČAJNI KRAJOBRAZ
- ZNAČAJNI KRAJOBRAZ - prijedlog zaštite

GRADITELJSKA BAŠTINA

ARHEOLOŠKA BAŠTINA

- ARHEOLOŠKO PODRUČJE
- ARHEOLOŠKI POJEDINAČNI LOKALITET

POVIJESNA GRADITELJSKA CJELINA

- GRADSKO NASELJE

POVIJESNI SKLOP I GRAĐEVINA

- GRADITELJSKI SKLOP - TVRĐAVA
- CIVILNA GRAĐEVINA
- SAKRALNA GRAĐEVINA

OSTALI POSEBNI UVJETI KORIŠTENJA

- ZONA ZABRANJENE IZGRADNJE
- ZONA OGRANIČENE IZGRADNJE
- ZONA KONTROLIRANE IZGRADNJE (PODRUČJE OBUHVATA GUP-a)

PODRUČJA POSEBNIH OGRANIČENJA U PROSTORU

KRAJOBRAZ

- OSOBITO VRIJEDAN PREDJEL - PRIRODNI KRAJOBRAZ
- OSOBITO VRIJEDAN PREDJEL - KULTIVIRANI KRAJOBRAZ
- TOČKE I POTEZI ZNAČAJNI ZA PANORAMSKU VRIJEDNOSTI KRAJOBRAZA

VODOTOK

- VODOTOK (I. i II. KATEGORIJA)
- POPLAVNO PODRUČJE - POVRATNI PERIOD 50 god.
- POPLAVNO PODRUČJE - POVRATNI PERIOD 100 god.
- POPLAVNO PODRUČJE - POVRATNI PERIOD 1000 god.

PODRUČJA EKOLOŠKE MREŽE

- PODRUČJA OČUVANJA ZNAČAJNA ZA VRSTE I STANIŠNE TIPOVE

UREĐENJE VODOTOKA I VODA

REGULACIJSKI I ZAŠTITNI SUSTAV

- NASIP

PROMET

CESTOVNI PROMET

- DRŽAVNA BRZA CESTA
- GLAVNA GRADSKA CESTA
- VARIJANTA GLAVNE GRADSKO CESTE
- SABIRNE ULICE
- OSTALE ULICE
- MOST

ŽELJEZNIČKI PROMET

- MAGISTRALNA POMOĆNA ŽELJEZNIČKA PRUGA
- ŽELJEZNIČKA PRUGA ZA POSEBAN PROMET
- GRANICA KORIDORA ŽELJEZNIČKE PRUGE I SADRŽAJA HŽ
- MOST, PRIJELAZ U DVIJE RAZINE

- VODENE POVRŠINE (vodotoci, jezera, retencije)

U kartografskom prikazu 4. a Uvjeti korištenja, je zona zapadno od Zvonimirove, između Ulice kraljice Jelene do i uključivo građevine Ulice kralja Krešimira, a na zapadu obuhvaća potez od dječjeg vrtića do veleučilišta M. Marulić, označena kao prostor ograničene izgradnje, ali nije detaljnije definiran odredbama za provođenje.

Prostor zapadno od Svačićeve do tvrđave je dio kultiviranog krajobraza, a prostor duž Krke u koji pripada i dio izgradnje duž Zvonimirove ulice je kategoriziran kao zaštićeni krajolik. U navedenom prostoru, prema Odredbama Plana, ne smiju se izvoditi zahvati i radnje koji narušavaju obilježja zbog kojih je predmetno područje proglašeno zaštićenim.

U Odredbama za provođenje GUP-a je za predmetni prostor definirano sljedeće:

U prvom GUP-u (SVŠKŽ11/99) definirano je sljedeće:

'Sportsko-rekreacijske površine

7.9 Sportska zona grada (R1) je predviđena - uz desnu obalu Krke uz željezničku prugu. To je zona veličine 5,0 ha koja je danas dijelom izgrađena a dijelom neuređena. Omogućava se gradnja otvorenih igrališta i potrebnih pratećih sadržaja i građevina uz prethodno osiguranje površina od plavljenja. Uređenjem zone podiže se urbanitet područja, što je od osobite važnosti radi blizine zaštićene povijesne jezgre Knina.'

Tu odredbu zadržava i Izmjena GUP-a iz 2011. godine, dok kod teme nove gradnje (interpolacije) unutar povijesne cjeline Izmjena GUP-a snižava kriterije već izmjenama 2005. godine te briše obvezu prethodne *'izrada detaljnog plana uređenja za širi obuhvat kojem predstoji izrada konzervatorskog elaborata s vrednovanjem graditeljske baštine i smjernicama za zaštitu građevina i sklopova.'*

GUP 10/2011

'8.2 Mjere zaštite i očuvanja kulturno-povijesnih cjelina i građevina

Područje grada Knina je bogato graditeljskom baštinom koja nije sustavno i temeljito istražena, pa danas zaštićeni spomenici kulture predstavljaju tek dio ukupne baštine.

(1) Arheološka baština Na području obuhvata Generalnog urbanističkog plana Knina označene su tri arheološke zone od kojih je područje brda Spas i područje Kapitula zaštićeno u smislu posebnog zakona;

- SPAS, predpovijesna građevina (oko 1000 god.p.n.e) i srednjovjekovno naselja
- KNINSKA TVRĐAVA
- KAPITUL, srednjovjekovni lokalitet sakralni arhitektonski kompleks, R 759/74.
- KOVAČIĆ, antički lokalitet, naselje i nekropola iz vremena I – IV st.
- CRKVA sv. ĐURAĐ, Knin, Sinobadova glavica
- CRKVA sv. JOSIPA, Knin

Za sve poznate arheološke zone su potrebna daljnja istraživanja. Za planiranu gradnju na tim područjima potrebna je suglasnost nadležne službe zaštite spomenika kulture.

(2) Povijesna graditeljska cjelina (povijesna jezgra Knina) Urbana cjelina naselja Knin (uključujući i brdo Spas) je zaštićena (R 866/75.) u sljedećim granicama: sa sjevera putom iznad potoka Radljevac i Butišnica, sa istoka Ujevićevom ulicom, Domagojevom ulicom, Jeleninom ulicom i preko Zvonimirove ulice do nogometnog igrališta. S južne strane je

omeđena rijekom Krkom do Atlagića mosta, a sa zapadne strane od mosta uz obalu Krke do pute iznad potoka Radljevac/iznad klaonice, u veličini od 60,5 ha. Za uređenje urbane cjeline mogu se diferencirati tri dijela naselja tzv. podgrađa:

- prvi, najstariji dio, do pristupne ceste koja se od crkvice spiralno penje do ispred Loredanovih vrata (unutar zidina), kojega treba posebno valorizirati,
  - drugi dio ispod ceste s ispruženim krakom do Zvonimirove ulice (kod bivšeg hotela, između crkve sv. Ante i pravoslavne crkve). Dio tog područja je obuhvaćen starim zidinama,
  - treći, noviji dio, pruža se uz Zvonimirovu ulicu (od bivšeg hotela do ispod Atlagića mosta). Predstavlja noviji dio grada (nakon izгона Turaka, krajem XVII. st.).
- Uz staru kamenu autohtonu arhitekturu ima i neoklasičnih građevina nastalih koncem XIX st. (kada je Knin postao kotarsko središte).

Unutar svih zona podgrađa moguće su interpolacije novih građevina koje moraju biti usklađene sa cjelinom u pogledu gabarita, materijala i smještaja na građevnoj čestici. Pojedinačne građevine, nastale u novije vrijeme, a koje predstavljaju devastaciju i izgrađene su bez potrebnih dozvola potrebno je ukloniti.' Ova odredba, da se provodila, bi spriječila mogućnost ozakonjenja nekih nezakonitih građevina u prostoru stare jezgre što se recentno i dogodilo.

'Poprečni profi li ulica unutar zaštićene urbane cjeline naselja Knin mogu odstupati od standarda profila utvrđenih u GUP-u za određenu kategoriju ulice. Radi osiguranja dovoljnog broja parkirališnih mjesta za posjetioce tvrđave predlaže se više javnih parkirališta-garaža na širem području, od kojih je posebno značajno ono planirano uz Staru gimnaziju u sklopu novoga poslovnodruštvenog centra i mogućnost gradnje pješačke staze do Svačićeve ulice (do parkirališta-odmorišta kod Loredanovih vrata).

Gradnja novih građevina, odnosno rekonstrukcija postojećih unutar zaštićene urbane cjelina naselja Knin je moguća na temelju urbanističkog plana uređenja. Do donošenja tog plana mogu se vršiti pojedinačne interpolacije na temelju posebnih uvjeta nadležne službe zaštite spomenika kulture ili na temelju detaljnog plana uređenja za širi obuhvat kojem predstoji izrada konzervatorskog elaborata sa vrednovanjem graditeljske baštine i smjernicama za zaštitu građevina i sklopova. Veličina obuhvata detaljnog plana uređenja utvrđuje se uz suradnju stručnjaka nadležne službe zaštite spomenika kulture....

.....(4) Pojedinačne zaštićene građevine

Pojedinačni registrirane i zaštićene građevine je potrebno očuvati u izvornom obliku:

- tvrđava, Knin
- crkva i samostan sv. Ante
- crkva sv. Jakova
- crkva Pokrov Presvete Bogorodice
- crkva sv. Josipa
- kuća iz 18. stoljeća, Knin
- kuća Petkušić, Knin
- sv. Đurađ, Kninsko Polje
- kuća Lovrić, Knin

- kuća Krvavica, Knin.'

U poglavlju 11. MJERE PROVEDBE PLANA navedene su sljedeće mjere:

'1. Urbanistički plan uređenja (UPU)

1). Zaštićena urbana cjelina Knina

Povijesna graditeljska cjelina Knina označena je na kartografskom prikazu 4a. Uvjeti korištenja i zaštite prostora. Taj je prostor definiran kao područje od posebne vrijednosti izraženog stupnja zaštite kod rekonstrukcije postojećih i interpolacije novih građevina.

Uvjeti za rekonstrukciju i interpolaciju građevina (veličina građevinskih parcela, promet u mirovanju, itd.) definiraju se kao i lokacijski uvjeti postojećih građevine u skladu sa zatečenom stanju i naslijeđenoj situaciji.

Kod interpolacije građevina unutar stare jezgre naselja dozvoljava se izgradnja i kada nisu ispunjeni minimalni lokacijski uvjeti propisani ovim planom.

Do donošenja Urbanističkog plana zaštićene urbane cjeline Knina omogućava se rekonstrukcija postojećih građevina, interpolacija novih građevina ili zamjena postojećih građevina novim, na temelju prethodnih uvjeta službe zaštite spomenika kulture i tijela gradske uprave Grada Knina.'

Vežano na zahvate u području kultiviranog krajobraza, treba obratiti pažnju na sljedeće odredbe:

'Na zaštićenom području brda Spas (izvan izgrađenog zaštićenog urbanog dijela naselja) ne dozvoljava se gradnja kojom bi se narušio postojeći krajolik, osim bioloških radova na unapređenju šumske podloge. U sklopu kultiviranog krajolika je i tvrđava, odnosno arheološka zona, spomenici kulture najviše kategorije, prostori koji se uređuju prema posebnim odredbama.'

3.PREGLED POVIJESNOG RAZVOJA GRADA

3.1. POVIJESNI RAZVOJ

3.1.1. ANTIKA I RANI SREDNJI VIJEK

Područje Knina bilo je naseljeno još u doba antike, a prema nekim podacima, ime *Knin* bi moglo potjecati od grčkog toponima *Ninia* kojeg spominje grčki povjesničar Strabon još u 1. stoljeću prije Krista.⁶ Arheološka iskapanja pokazala su da iz razdoblja kasne antike postoje ostaci nekropole i to na brdu Spas podno kojeg se nalazio prijelaz preko rijeke Krke, kasnije Atlagića most, pa se kontinuitet naseljenosti može potvrditi već u rano doba.

Knin se prvi put spominje sredinom 10. stoljeća i to u dva navrata, jednom u djelu Konstantnina Porfirogeneta *De adiministrando imperio*, koji spominje „*Kastron Tenen*“ kao sjedište županije, a drugi put u ispravi kralja Krešimira I. u svezi reguliranja crkvenih posjeda, koja je potpisana „*in castro quod vocatur Tignino*“.⁷ Naziv *castrum* jasno ukazuje na postojanje utvrde u to vrijeme, koja se morala nalaziti na sjevernom dijelu brda Spas,⁸ a to potvrđuju i sporadični nalazi predromaničkih reljefa koji se datiraju u 9. i 10. stoljeće.⁹

U 11. stoljeću Knin je prijestolni grad mladog hrvatskog kraljevstva. Najznačajniji je događaj krunidba kralja Zvonimira 1076. godine, koji je za svoje sjedište odabrao upravo Knin,¹⁰ a nešto ranije, oko 1040. osnovana je i biskupija u njegovoj blizini.¹¹ Toma Arhiđakon donosi podatak da je u doba kralja Petra Krešimira IV. ustanovljena institucija hrvatskog biskupa i da mu je sjedište bilo u crkvi sv. Marije kod Knina. Riječ je o lokalitetu zvanom *Biskupija*,¹² na kojemu je pronađeno mnoštvo kamenih predromaničkih ulomaka, među ostalim i veliki oltarni ciborij s reljefima.¹³ Istovremeno nalazimo i prve vijesti o kraljevskom samostanu sv. Bartula kod Knina, lokalitetu koji je kasnije nazvan *Kapitul*.¹⁴

3.1.2. KNIN U 12. I 13. STOLJEĆU

Više promjena donosi 12. stoljeće i dolazak Arpadovića na ugarsko-hrvatsko prijestolje. Kralj Gejza stavlja crkvu sv. Bartula (*ecclesiam sancti Bartholomei de Tinin*) sa svim njezinim

⁶ PETAR ŽIVKOVIĆ (1993), 96-100.

⁷ U arhivskim dokumentima iz srednjeg vijeka Knin se navodi pod nazivima *Tenenum*, *Thenum*, *Thin*, *Tenin*, *Tininium*, *Clino*, *Tnina*, itd. STJEPAN GUNJAČA (1960), 19, 21; STJEPAN ANTOLJAK (1993), 54-56.

⁸ PETAR ŽIVKOVIĆ (1993), 100.

⁹ NIKOLA JAKŠIĆ (1996), 9-10.

¹⁰ STJEPAN GUNJAČA (1960), 23-24; NIKOLA JAKŠIĆ (1992), 124; STJEPAN ANTOLJAK (1993), 60.

¹¹ Biskupija se nazivala „hrvatskom“, a ne „kninskom“, a prvi biskup zvao se Marko, koji je ujedno bio i kancelar hrvatskog kraljevstva. JOSIP BARBARIĆ (1993), 68, 86-87.

¹² NIKOLA JAKŠIĆ (1992), 127; NIKOLA JAKŠIĆ (1996), 13; JOSIP BARBARIĆ (1996), 68, 86.

¹³ NIKOLA JAKŠIĆ (1996), 11,13.

¹⁴ STJEPAN GUNJAČA (1960), 22; NIKOLA JAKŠIĆ (1992), 127.

posjedima pod upravu splitske crkve,¹⁵ a tada dolazi i do razdvajanja banske časti na slavonsku i hrvatsko-dalmatinsku, pa Knin pripada pod vlast hrvatsko-dalmatinskog bana.¹⁶ Ban ne stoluje u Kninu, ali povremeno dolazi ondje i donosi sudske odluke.¹⁷ Knin je istodobno i sjedište županije, pa nalazimo da je župan ujedno i banov zamjenik, tzv. podban.¹⁸ U kontekstu ovih promjena, na prijelomu 12. u 13. stoljeće dolazi do zahvata na utvrđivanju Knina, jer novi ban „primorske provincije“ često boravi u Kninu pa dogradnja utvrde treba omogućiti nadzor nad krajevima koji su mu povjereni na upravu.¹⁹

Na prijelazu u 12. stoljeće, crkva sv. Bartula sa samostanom na Kapitolu dodjeljuje se kninskom biskupu za novu katedralu,²⁰ koja postaje žarište vjerskog života na širokom području biskupske ingerencije.²¹ Gradnja nove katedrale započeta je na mjestu bivšeg samostana oko 1200. godine te je posvećena, a vjerojatno i tek tada dovršena 1272.-74., za vrijeme biskupa Nikole.²² Riječ je o trobrodnoj troapsidalnoj bazilici s pilonima, sličnoj trogirskoj katedrali koja je također sagrađena u 13. stoljeću.²³

U 13. stoljeću postoje i najraniji neizravni pokazatelji o postojanju kninskog podgrađa, dakle, naselja podno tvrđave, iz kojega se razvio današnji grad. Vjeruje se da je župna crkva sv. Stjepana u Kninu, koja se spominje znatno kasnije, a nije točno locirana, možda građena na prijelazu 11. u 12. stoljeće, s obzirom na titular koji upućuje na vrijeme snažnijih ugarskih utjecaja, dakle Arpadovića.²⁴ Nadalje, u 13. stoljeću bilježimo trgovačku aktivnost Knina s drugim gradovima Dalmacije, Trogirom, Šibenikom i Zadrom, pa se u jednom od dokumenata iz 1267. u Kninu spominje trg (*forum*) kao stjecište trgovačkih aktivnosti.²⁵ Zasad nije utvrđeno da li se taj trg nalazio unutar zidina tvrđave ili u podgrađu,²⁶ međutim, nije nemoguće da je već tada postojala neka vernakularna izgradnja podno zidina.

3.1.3. USPON KNINA U 14. I 15. STOLJEĆU

U 14. stoljeću u Kninu je uspostavljeno upravno središte hrvatsko-dalmatinskog kraljevstva, odnosno bana, pa knez Nelipac ponovo utvrđuje grad. Vjeruje se da je taj proces rezultirao nastankom cjeline građevnog kompleksa. Sagrađen je rezidencijalni dio tvrđave (*palacium*

¹⁵ NIKOLA JAKŠIĆ (1992), 124, 127.

¹⁶ MLADEN ANČIĆ (1996), 61.

¹⁷ MLADEN ANČIĆ (1996), 66-67.

¹⁸ FRANJO SMILJANIĆ (1985), 123-124; MLADEN ANČIĆ (1996), 67-69.

¹⁹ MLADEN ANČIĆ (1996), 61. Najnovijim istraživanjima definirani su pojedini dijelovi ziđa tvrđave koji se prema načinu zidanja datiraju upravo u prvu fazu izgradnje na prijelaz 12. u 13. stoljeće, a isto tako i sloj koji je oslijedio nakon toga, s drukčijim zidanjem i pojavom klesanih kamenih elemenata, koji se datira kasnije u 13. stoljeće. KREŠIMIR REGAN (2014), 480-481.

²⁰ NIKOLA JAKŠIĆ (1987/88), 129.

²¹ Pretpostavlja se da su se mise održavale na staroslavenskom jeziku jer su i knjige bile pisane glagoljicom. MLADEN ANČIĆ (1996), 76.

²² U 17. stoljeću pronađen je natpis na ruševinama crkve u Kapitolu u kojemu je stajalo da je crkva sagrađena za vrijeme prepošta Dobroslava, sina kninskog kneza Prodancija "*edficata est ecclesia ist...ad honorem Domini et sancti Bartholomei et sanctissime Marie et Sancti Petri...*" NIKOLA JAKŠIĆ (1990), 127.

²³ NIKOLA JAKŠIĆ (1992), 127; NIKOLA JAKŠIĆ (1996), 20.

²⁴ STJEPAN GUNJAČA (1960), 58; NIKOLA JAKŠIĆ (1992), 128.

²⁵ MLADEN ANČIĆ (1996), 82-83.

²⁶ NIKOLA JAKŠIĆ (1992), 126.

castrum Tinini), u čijoj su velikoj dvorani 1345. Šibenčani i kneginja Vladislava, tadašnja gospodarica utvrde, sklopili jedan ugovor.²⁷ Unutar kaštela nalazile su se i stambene kuće, štale, a spominje se i nekakvo „kupalište“, koje je 1368. podignuo kninski kaštelan Ivan, sin Nikolin, građom koju je oteo kninskom biskupu.²⁸ Iz tog vremena potječe i kratki opis Knina iz djela *Obsidio ladrensis*, za kojeg se vjeruje da je napisao zadarski biskup Nikola Matafar. On kaže da je kninska utvrda konstruktivno posve završena te da je „na promatrača ostavljala dubok dojam svojom visinom i obrambenom snagom zidina.“²⁹ Nadalje spominje da je osim zidina, obrambeni sustav tvorila i drvena palisada podignuta oko podgrađa ispod utvrde.³⁰ Prema tome se može zaključiti da se podgrađe postupno formira tijekom 14. stoljeća.³¹

U ispravi splitskog kaptola iz 1368. te još nekoliko dokumenata, izrijeком se navodi kninsko podgrađe (*suburbium*) u kojemu su bila neka biskupova dobra. Jasno je da se ono pružalo podno brijega između kasnijih toponima - Loredanovih vrata i Atlagića mosta.³² Godine 1389. čita se da se u podgrađa ubrajalo močvarno područje podno brda Spas koje je već u to vrijeme bilo obuhvaćeno melioracijskim radovima, pa su tu krajem 14. stoljeća zasađeni vinogradi.³³

U podgrađu se nalazila župna crkva sv. Stjepana,³⁴ a neki autori drže da je riječ o lokaciji prve džamije kod kasnijih Loredanovih vrata, na mjestu kojega će u 17. stoljeću biti izgrađena crkva sv. Jeronima.³⁵ Tu su još dvije sakralne građevine, crkva sv. Duha, koju navodi oporuka Jakova Bribirskog, a koja se ubicira pokraj puta kojim se pristupa Loredanovim vratima³⁶ te franjevačka crkva sv. Marije, o kojoj nema nikakvih posebnih podataka, no pretpostavlja se da je bila smještena izvan podgrađa, s obzirom da su franjevci često locirali crkve u blizini utvrđenim naselja.³⁷

Dokumenti iz 14. stoljeća navode da se u podgrađu nalazila i kninska katedrala. Ni danas, međutim nije jasno, odnosi li se to na nekoliko kilometara udaljen Kapitul, kao što tumače neki povjesničari³⁸ ili crkvu unutar zidina grada. Spomenimo ovom prilikom da je na planu Knina iz oko 1750., o kojem će biti riječi niže u tekstu, ucrtana neka crkva označena s *Domo*, što ukazuje na to da se katedrala u nekom vremenu nalazila i u samom gradu.³⁹ Moguće je, doduše, da se zapis iz 14. stoljeća odnosi na Kapitul, ali da je u kasnijem vremenu njegova napuštanja katedralno mjesto premješteno u sam grad. Kaptol kninske katedrale u 14. stoljeću počinje obnašati funkciju „vjerodostojnog mjesta“ (*locus credibilis*), dakle, dobiva

²⁷ STJEPAN GUNJAČA (1960), 55; MLADEN ANČIĆ (1996), 62.

²⁸ MLADEN ANČIĆ (1996), 62.

²⁹ MLADEN ANČIĆ (1996), 63.

³⁰ MLADEN ANČIĆ (1996), 63.

³¹ MLADEN ANČIĆ (1996), 93.

³² NIKOLA JAKŠIĆ (1992), 126; MLADEN ANČIĆ (1996), 92.

³³ MLADEN ANČIĆ (1996), 92-93.

³⁴ Crkva sv. Stjepana se spominje tek u 15. stoljeću no po svemu sudeći je znatno starija. STJEPAN GUNJAČA (1960), 58. Sredinom 18. stoljeća Farlatti govori da je od davnine bila kninska župna crkva. DANIELE FARLATTI (1751), 269.

³⁵ FRANJO SMILJANIĆ (1985), 127; NIKOLA JAKŠIĆ (1992), 128.

³⁶ FRANJO SMILJANIĆ (1985), 128.

³⁷ NIKOLA JAKŠIĆ (1992), 128.

³⁸ NIKOLA JAKŠIĆ (1987/88), 126.

³⁹ KATARINA GUGO RUMŠTAJN (2003), 110-111.

ulogu svojevrsnog javnog bilježnika, ovjerava ugovore i dokumente, a u to vrijeme se građevni sklop ponovo obnavlja.⁴⁰ Katedralna je crkva okupljalište političkog, društvenog i vjerskog života, a oko nje se održava i sajam u mjesecu sv. Bartula.⁴¹ Knin je u to vrijeme povezan trgovinom s drugim gradovima Dalmacije, osobito vezano uz sajam, na kojemu se trguje tkaninama, mrčarijom (sitnom robom), gotovinom, itd.⁴²

Sredinom 14. stoljeća podignut je još jedan kaštel, nazvan Lab, na južnom dijelu brda Spas, koji je postao sjedište podbana, a kojom će se dodatno osigurati kninska utvrda u slučaju budućih sukoba.⁴³ Knin je postao središnjom i najbolje utvrđenom točkom cijelog sustava manjih utvrda, čiji će se broj i stanje mijenjati ovisno o ratnim prilikama.⁴⁴

3.1.4. STANJE I ZAHVATI POČETKOM 16. STOLJEĆA

S jačanjem turske opasnosti početkom 16. stoljeća Ugarsko-hrvatski sabor je donio odluku o dodjeli sredstava za utvrđivanje Knina i njegovog podgrađa. Polovica iznosa bila je dodijeljena za iskop jarka ispod samog podgrađa kojim se planiralo spojiti vode rijeka Krke i Butišnice, ali do ovog zahvata nije došlo, već je iskopan samo manji jarak do polovine planirane duljine.⁴⁵ Vjerojatno su u to doba, dvije tvrđave Knin i Lab spojene u jednu izgradnjom zida,⁴⁶ a s obzirom na jarak, zid je morao biti podignut ili ojačan i oko podgrađa, pa se može reći da je podgrađe na taj način integrirano u grad.⁴⁷

Iz 16. stoljeća potječu najraniji prikazi Knina, većinom namijenjeni samo topografskom ubiciranju šireg područja, poput onaj mletačkog kartografa Matea Pagana iz oko 1525. godine (sl. 1). Iz njega se vidi da na jednom brdu postoje dvije utvrde, Knin označen kao *Tina*, opasan zidinama na sjevernom dijelu brda, i manja utvrda *Lab* na južnom dijelu. Pod Labom je kninsko predgrađe *Borgo*, a južno most na Krki (Atlagića most) te nešto podalje od njega kula koja će se kasnije nazivati *Gradac*.⁴⁸ Podalje od tog sklopa je močvarni poluotok na

⁴⁰ Građevni sklop na Kapitolu uključivao je katedralu, biskupov dvor, zgrade kaptola i kanoničke kuće, prema nekim autorima, bio je vrlo reprezentativan jer su se u njemu okupljali istaknuti vjerski dostojanstvenici iz drugih dijelova Hrvatske. Kompleks je građen u barem tri faze od početka 13. do sredine 15. stoljeća. Prva je kad je bivša opatija predana biskupu, o čemu govori zapis iz 1203. godine. Drugu spominje istraga o pljački dobara kninskog biskupa iz 1368. kada je utvrđeno da su biskupu odnesene grede i daske priređene za potrebe radova na katedrali. Treća se spominje prilikom imenovanja biskupa Ivana 1428. kojemu je ujedno bilo dopušteno zadržati čast čazmanskog prepozita, kako bi mogao prikupiti sredstva za popravak katedrale koja je tada bila u lošem stanju. MLADEN ANČIĆ (1996), 76-77.

⁴¹ MLADEN ANČIĆ (1996), 70.

⁴² MLADEN ANČIĆ (1996), 87-88.

⁴³ NIKOLA JAKŠIĆ (1992), 125; MLADEN ANČIĆ (1996), 63.

⁴⁴ MLADEN ANČIĆ (1996), 63.

⁴⁵ STJEPAN GUNJAČA (1960), 84, 113; PETAR ŽIVKOVIĆ (1993), 104; MIRELA SLUKAN ALTIĆ (2006/2007), 208.

⁴⁶ NIKOLA JAKŠIĆ (1992), 125. Na kraj 15. ili početak 16. datiraju se također građevne strukture treće faze izgradnje tvrđave. KREŠIMIR REGAN (2014), 481-482.

⁴⁷ MLADEN ANČIĆ (1996), 93.

⁴⁸ NIKOLA JAKŠIĆ (1992), 125; PETAR ŽIVKOVIĆ (1993), 104; MIRELA SLUKAN ALTIĆ (2006/2007), 208.

kojemu je crkva okružena zidinama nazvana *Capitulum*, dakle Kapitul.⁴⁹ S obzirom na kasnije istovjetne prikaze, može se reći da je Paganova karta relativno točan prikaz prostornih odnosa početkom 16. stoljeća.

3.1.5. OSMANSKO DOBA (1522.-1688.)

Godine 1522. Knin je napadnut i osvojen od strane vojske od 20.000 Osmanlija te će idućih 166 godina biti dijelom velikog Osmanskog carstva. Tijekom 16. stoljeća prvo pripada bosanskom sandžakatu, potom kliškom, a kasnije krčko-ličkom sandžakatu, čije će vjerojatno biti i središte. U 17. stoljeću u Kninu je formirano sjedište kapetanije, karakteristično za rubna područja prema Habsburškoj monarhiji.⁵⁰ Osim od Austrije, konstantna je opasnost i od Venecije koja ga u dva navrata nakratko osvaja.

Grad je dobio status kasabe, što je treći najviši stupanj u osmanskoj hijerarhiji. Na čelu tvrđave je bio dizdar koji se brinuo o njezinu održavanju. Crkve su pretvorene u džamije, a grad ima javni i privatni život karakterističan za muslimanska naselja.⁵¹

Osmanlije obnavljaju tvrđavu, a prema nekim podacima, snižavaju kule, nasipavaju zemlju, a ziđe dobiva topovske otvore. U vrijeme obnove tvrđave 1660. Knin je posjetio turski putopisac Evlija Čelebi koji piše da je Knin „jaka tvrđava u kojoj je nekoliko sirotinjskih kuća, Sulejmanova džamija, skladište municije i žitnica.“⁵²

O izgledu grada u to vrijeme svjedoči niz planova i veduta, većinom nastalih krajem 17. i početkom 18. stoljeća, odnosno neposredno u vrijeme i poslije 1688. kada Knin dolazi u vlast Venecije. Na tim je prikazima Knin još uvijek turski grad, kojim dominira tvrđava opasana zidinama, te ograđeno podgrađe u njezinu podnožju, u kojemu se vide džamije i pojedine kuće. Na veduti iz 1684. godine (sl. 2)⁵³ na susjednom je brdu kula označena s „due Torre che guardano il ponte“, podno koje je most preko Krke, što je lokacija poznatog Atlagića mosta. Podgrađe je nazvano „Borghi di Clin“ te ima nepravilan izlomljen oblik. U naselju su dvije džamije s kupolama, jedna u sredini, a jedna više prema sjeveru, desno, koja se čini i da je na povišenom dijelu brijega. Po jedna manja građevina s tornjem vidi se izvan podgrađa s južne i sjeverne strane, ali ih zasad ne možemo identificirati.

Četiri godine kasnije Knin je prikazan na veduti znamenite bitke osvajanja grada od strane Venecije 1688. godine (sl. 3),⁵⁴ na kojoj su prostorni elementi nešto jače detaljirani. Vidi se da je porušen most preko Krke, kojemu nedostaje sredina, a u uočava se i jako izlomljen potez zidina podgrađa, s tim da zidine na južnom dijelu nedostaju što možda ilustrira rušenje uslijed prodora vojske u grad. Središnja džamija prikazana je kao četverokutna građevina s četverostrešnim krovom i minaretom, a sjeverna džamija je građevina pravokutnog oblika s

⁴⁹ NIKOLA JAKŠIĆ (1992), 125.

⁵⁰ PETAR ŽIVKOVIĆ (1993), 105.

⁵¹ PETAR ŽIVKOVIĆ (1993), 105.

⁵² PETAR ŽIVKOVIĆ (1993), 106-107.

⁵³ HR-HDA, Grafička zbirka, sig. 1457, *Chin o sia Clin fortezza di Dalmazia*, 1684.

⁵⁴ ONB, Kartensammlung und Globenmuseum, sig. VUES III, 08685, *Knin assediata e reso sotto illi Domino Veneto li ii septemb. 1688.*

dvostrešnim krovom kod sjevernog ulaza u grad. Kuće su nasumično raspoređene, a sve imaju dvostrešan krov.

Ostali su prikazi znatno više pojednostavljeni. Jedan nosi natpis *Cnin oder Klin*, također iz oko 1688. godine (sl. 4),⁵⁵ a slična je i Coronellijeva veduta iz oko 1700. godine (sl. 5),⁵⁶ koja pak sliči onoj iz 1684. godine. Nešto realističnija je veduta iz 1708. (sl. 6)⁵⁷ gdje se unutar grada vidi manje većih ali zbijenih objekata te ponovo dvije džamije s kupolama, od kojih samo središnja ima minaret. Na svima je i most preko rijeke Krke s lukovima, a ulaz u grad označen je sa sjeverne strane.

3.1.6. KNIN POD VLAŠĆU VENECIJE (1688.-1797.)

Mletačkim osvajanjem Knina 1688. započelo je novo stogodišnje razdoblje grada kao važne pogranične utvrde na granici Osmanskog carstva. U tu svrhu Venecija poduzima značajne korake za ojačanjem njegove strateške pozicije te osim velikih projekata obnove, u gradu organizira vojnu vlast.⁵⁸ Neposredno nakon osvajanja nalazimo podatak iz 1695. da gotovo čitavo stanovništvo, kako tvrđave, tako i podgrađa, predstavlja samo vojna posada, a čini se da se slična situacija zadržala i u kasnijim desetljećima.⁵⁹

Mletački vojni inženjeri izrađuju planove za obnovu tvrđave za koju se navodi da je najvažnija u Dalmaciji te da je njezin cilj obrana Zadra, Šibenika i Trogira. U nizu planova sačuvanih iz tog vremena, većinom se vidi podzidavanje i ojačavanje kurtina te izvedba novih bastiona i vrata na tvrđavi, ali i izgradnja novih, vojnih zgrada, kako na tvrđavi tako i u podgrađu. Plan inženjera Orazija Alberghettija navodno je nastao već u godini osvajanja 1688. godine,⁶⁰ a uslijedio je niz drugih, među kojima se ističu onaj Giuseppea Justera iz 1708.⁶¹ te otprilike istovremen plan inženjera Andreisa. Većina radova izvedena je pak prema projektu Antuna Jančića iz oko 1710. kojim su revidirani svi dotadašnji planovi.⁶² Jančić je dotadašnje su kurtine pretvorio u predbedeme, te izveo nove bedeme na jače uvučenoj liniji. Podignuo je i nove bastione Vendramin te Pisani na mjestu dotadašnjih vrata.⁶³ Građevinski su radovi trajali od 1711. do 1713. pod nadzorom inženjera Giovannija Battiste Cammozinija i pukovnika Henrika Karla Sparréa, a izvodila ih je znamenita graditeljska radionica obitelji Macanović iz Trogira.⁶⁴ Kninska je tvrđava tako većim dijelom poprimila svoj današnji izgled.

Planovi Knina su tijekom 18. stoljeća bili rađeni prvenstveno u svrhu analize stanja ili poboljšanja fortifikacijske moći tvrđave, pa većinom prikazuju pojedinačne važnije građevine

⁵⁵ HR-HDA, Grafička zbirka, sig. 1456, *Cnin oder Clin*, oko 1688.

⁵⁶ ONB, Kartensammlung und Globenmuseum, sig. VUES III, 08682, *Chin*, Vincenzo Maria Coronelli, cca 1700.

⁵⁷ HR-HDA, Grafička zbirka, sig. 1472, *Chetau en Dalmatie*, Pierre Mortier, 1708.

⁵⁸ IVAN GRGIĆ (1962), 249-272; ŠIME PERIČIĆ (1993), 134-137.

⁵⁹ ŠIME PERIČIĆ (1993), 136.

⁶⁰ BOSILJKA BEZIĆ (1980), 139-145.

⁶¹ PETAR ŽIVKOVIĆ (1993), 108-113.

⁶² ANDREJ ŽMEGAČ (2013), 103-105.

⁶³ ANDREJ ŽMEGAČ (2013), 104.

⁶⁴ CVITO FISKOVIĆ (1955), 213-217.

na tvrđavi i u podgrađu. Konačni rezultat svih radova čitamo na planu iz oko 1750. godine (sl. 7),⁶⁵ koji osim tvrđave, detaljno prikazuje i podgrađe.

Sve glavne funkcije grada nalazile su se na tvrđavi, poput stana kaštelana, stana guvernera, vojarnje, barutane, oružane, žitnice, a tu je bila i manja crkva sv. Barbare. Zgrade su bile nasumično raspoređene vjerojatno kao posljedica različitih kota brijega te ranijeg građevnog razvoja tvrđave.

Samo naselje je formirano na padinama brijega. Sjeverni i zapadni obod čini nedefinirana strmina prema tvrđavi, a istočni i južni je izlomljeni gradski zid podno brijega s nekoliko manjih kula i ojačanja. Zid se proteže od mosta na Krki sa zapadne strane, gdje su gradska vrata označena u legendi s C kao *Porta Molina*, jer se očito u blizini nalazio mlin, pa sve do istočne strane gdje su također gradska vrata nazvana *Porta Cornera*. Položaj ovih vrata odgovara lokaciji današnjeg Franjevačkog trga. U blizini vrata je utok rijeke Orašnice u Krku, a na tom mjestu je izgrađen i kratak šanac koji vodi prema brijegu odnosno zapadu, a njegov položaj približno odgovara današnjoj trasi Gunjačine ulice. Sjevernije i na znatno višoj koti brijega, nalaze se još jedna gradska vrata koja zapravo vode u tvrđavu, a nazivaju se *Porta Loredana*, na mjestu današnjeg križanja Svačićeve, Marunove i Šuškovice ulice.

Već tada je formirana planimetrija ulica. U donjem ravničarskom dijelu je cesta koja prati zaobljenu liniju brijega od juga prema sjeveru, a čija trasa odgovara današnjoj Zvonimirovoj. Na njoj je izgradnja vidljiva gotovo isključivo sa sjeverne strane, dok se s južne, prema rijeci Krki, nalazi gradski zid. Od njene južne strane vode dvije paralelne ulice, zapravo usponi prema tvrđavi, koji teku paralelno sa Zvonimirovom, od kojih se ona zapadnija na višem položaju može identificirati kao današnja ulica Mihovila Nakića, a istočnija, na nešto nižoj koti, današnja Svačićeva ulica. Upravo ona čini vrlo oštro križanje sa Zvonimirovom koje je do danas zadržano na mjestu male crkve sv. Josipa. Svačićeva teče dalje prema sjeveru te se račva nastavlja na višoj koti brijega, također i danas kao Svačićeva, te na nižoj koti kao današnja Jelačićeva ulica. Ulica Mihovila Nakića koja teče zapadnije, kratkim se usponom spušta i spaja na Svačićevu. Svačićeva se nastavlja i dalje prema sjeveru, a od nje je nekoliko uspona na tvrđavu.

Više zgrada u naselju je označeno slovom C, a u legendi se čita da su to *Quartieri e corpi di guardia*, dakle zgrade vojsku i stražu. Ističe se jedna vrlo izdužena na samoj Zvonimirovoj ulici, na mjestu današnje tržnice na Trgu Matije Gupca, koja se naziva *Quartier di Canal in soler*. Uz nju je crkva sv. Antuna (*San Antonio*) i samostan Male braće (*Convento de Padri Zoccolanti*). Blizu križanja Zvonimirove i Svačićeve je pravokutna zgrada položena u smjeru istok-zapad na kojoj je natpis *Pubblico Rappresentante*, možda ured mletačkog providura. Važno je spomenuti i položaj građevine označene križem i natpisom *Domo*, dakle, „katedrale“, čije se lokacija može identificirati u blizini današnjeg križanja Marunove ulice sa Šetalištem Hrvoja Požara.⁶⁶ Riječ je o staroj crkvi sv. Jeronima, koja služi kao župna crkva, pa iako je u

⁶⁵ HR-HDA, Kartografska zbirka, sig. K.VII.i.97, *Pianta di Knin*, oko 1750.

⁶⁶ Na tom su lokalitetu rađena i arheološka iskopavanja te je pronađen srednjovjekovni sakralni sklop. KATARINA GUGO RUMŠTAJN (2003), 110-111.

narodu, vjerojatno još od srednjeg vijeka, zadržan naziv „katedrala“, ona pripada Šibenskoj biskupiji i mjesto je vizitacija šibenskog biskupa u 18. stoljeću.⁶⁷

Sličan ali nešto više pojednostavljen prikaz Knina izradio je crtač Traux 1799. godine (sl. 8).⁶⁸ Na njemu nisu prikazane ulice već samo važnije zgrade. Vide se sva tri spomenuta gradska vrata, velika vojarna kod *Porta Molina* i mosta na Krki, također i ona na Zvonimirovoj na mjestu današnje tržnice, crkva sv. Antuna i samostanski sklop te još nekoliko većih građevina na sjevernoj strani grada. Ovdje valja naglasiti kako do kraja 18. stoljeća nije došlo do većih urbanističkih i graditeljskih promjena u Kninu, a s obzirom na značajan izostanak stambenih kuća na planovima grada, čini se da kako je čitavo stoljeće glavninu stanovništva i dalje činila gotovo isključivo vojna posada.

3.1.7. URBANISTIČKI RAZVOJ I IZGRADNJA U 19. STOLJEĆU

Nakon pada Venecije 1797. Knin ulazi u sastav Habsburške monarhije, premda je ubrzo, ali nakratko, Požunskim mirom, između 1805. do 1813. pripao Napoleonovim Ilirskim provincijama. Iako je u doba francuske uprave nastavljena ranije započeta izgradnja tzv. Napoleonove ceste koja je od Zadra vodila do Knina, te dalje prema Vrlici i Trilju, dakle kroz dalmatinsko zaleđe,⁶⁹ Knin i dalje ostaje periferno mjesto.

O izgledu grada upravo oko 1811. saznajemo u putopisu Luje Matutinovića, vojnika, a ujedno i pisca, koji je, posjetio Knin služeći u austrijskoj i francuskoj vojsci. Matutinović analizira obrambenu moć kninske tvrđave i mogućnosti kojima bi se ona mogla ponovo staviti u funkciju, međutim, konstatira da bi troškovi u tu svrhu bili preveliki s obzirom na relativno mali interes države za strateški nebitno područje i siromašan grad.⁷⁰ Knin je, prema njegovim riječima, „*beznačajan gradić od 950 stanovnika, koji, bez industrije i trgovine, preživljava jedino od poljoprivrede. Zbog njegova položaja u podnožju planine, klima je vrlo hladna. Kameni most na Krki izgradili su Osmanlije. Ta je solidna građevina, ali most je preuzak. Za vrijeme poplava, katkad ga prekriva voda tako da se jedva razaznaju stupovi. U takvoj se prilici voda razlijeva gotovo po cijelom gradu, a kako ne prestaje rasti, ima kuća koje nisu sigurne čak ni na drugom katu. Konjanička vojarna koja je postojala u donjem gradu potpuno je uništena. U vrijeme poplava iz nje je trebalo izvlačiti konje jer je razina vode dosegala tri stope iznad visine staja.*“⁷¹

Prostornu organizaciju grada u to vrijeme djelomično ilustriraju dva plana. Jedan iz 1815. nazvan francuski *Plan du fort de Knin* (sl. 9),⁷² očitao nastao u okviru francuske uprave, a drugi Plan von der Festung Knin iz 1819. (sl. 10)⁷³ u vrijeme kada je grad već pod Austrijom. Na oba je detaljna legenda i prikaz zgrada na tvrđavi, dok su podgrađu naznačeni tek gradski blokovi, i to ne sasvim precizno, čemu je svakako pridonijela i raspršenost građevne strukture.

⁶⁷ JOSIP ANTE SOLDO (1993), 158-161.

⁶⁸ OSTA-KA, Kartensammlung, Inland C) III, sign. Knin A3, *Plan de la Forteresse de Knin avec ses environs*, Traux, 1799.

⁶⁹ STANKO PIPLOVIĆ (2012), 77, 92-93; IVAN MILOTIĆ (2013/2014), 84-91.

⁷⁰ LUJO MATUTINOVIĆ (2009), 166-168.

⁷¹ LUJO MATUTINOVIĆ (2009), 170.

⁷² HR-HDA, Kartografska zbirka, sig. K.VII.i.101-1, *Plan du Fort de Knin*, 1815.

⁷³ OSTA-KA, Kartensammlung, Inland C) III, sign. Knin A36, *Plan von der Festung Knin*, 1819.

Izgradnja je vidljiva uz padine brijega zapadno odnosno sjeverno od glavne prometnice, današnje Zvonimirove, a zanimljivo da je čitavo područje iznad Svačićeve ulice označeno kao jedan blok s privatnim kućama (*maisons des particuliers*). Značajna je i pojava stambenog bloka s južne strane Zvonimirove, preko puta samostanskog sklopa sv. Ante, koji je označen na oba plana, pa je očito ovaj blok, koji danas zaprema prostor Zvonimirove od otprilike kbr. 41 do kbr. 67, bio prvi put formiran tijekom druge polovine 18. stoljeća. Na prostoru današnjeg Franjevačkog trga, koji je svojevrsni istočni ulaz u grad navodi se na francuskom planu stara zgrada stražarnice (*corps de garde*), a zapadno od same crkve na austrijskom planu nalazimo, zgradu za časnike (*Officiers Wohngebäude*) i još jednu stražarnicu (*Wahthaus*). One se nalaze po prilici na mjestu današnje tržnice na Trgu Matije Gupca, gdje još na planu iz 1750. zatičemo veliku zgradu vojarne (*Quartier di Canal in soler*).

Detaljan prikaz grada, prostornih odnosa i geografskih obilježja, predstavlja katastar Franje I., koji je za kninsko područje rađen u dvadesetogodišnjem razdoblju između 1819. i 1839. godine.⁷⁴ Zapis iz 1840. govori da se općina Knin sastoji od tvrđave i samog grada, a ondje živi ukupno 790 stanovnika u 119 kuća. U Kninu je sjedište kotarskog suda, pošte, carine, porezne uprave, a postoji i niža osnovna škola, serdarija i franjevački samostan. Tu su i dvije crkve, jedna župna crkva, a druga filijala.⁷⁵ Navodno je Knin 1818. posjetio i car Franjo I. sa suprugom,⁷⁶ a carev posjet je, kao što ćemo vidjeti, imao odjek i na svijest o potrebi uređenja grada.

Najranija katastarska karta iz oko 1828.-1830. godine (sl. 11) jasno prikazuje pojedinačne kuće te planimetriju grada u cjelini, a potvrđuje ju i istodobna detaljna vojna karta, nazvana *Gränzfestung Knin in Dalmatien* iz 1829. godine (sl. 12). U odnosu na prethodne karte, vidljive su značajne urbanističke promjene. U prvom redu vidi se da su zidine oko nekadašnjeg podgrađa već potpuno razgrađene, kao i sva gradska vrata, iako rijeka Krka još uvijek nije regulirana pa ima nepravilan tok pun rukavaca te manje otočiće i sprudove. Rijeka obrubljuje parcele niza kuća uz južnu stranu glavne prometnice, današnje Zvonimirove ulice. Nadalje, u odnosu na petnaestak godina ranije, vidljiv je nastavak formiranja kuća u regulacijskoj liniji na tom potezu, otprilike od spomenutog kbr. 67 pa sve do kbr. 93, uz još pokoji objekt dalje u prekinutom nizu. Parcele su uske i dugačke, položene kraćom stranom uz Zvonimirovu pa se očito planski reguliraju, što su naznake prvih urbanističkih zahvata u to vrijeme. U bloku franjevačkog sklopa, s istočne strane, već je tada podignuta kuća obitelji Fontana,⁷⁷ klasicističko zdanje koje će definirati ugao Zvonimirove ulice i budućeg Franjevačkog trga i sve do Drugog svjetskog rata, odnosno njezina rušenja, znatno izlaziti izvan regulacijske linije tog bloka.

Na daljnji urbanistički razvoj upućuju dva plana grada iz četrdesetih godina 19. stoljeća, jedan iz 1841. godine (sl. 13)⁷⁸, a drugi 1845. godine (sl. 14).⁷⁹ Tih je godina, naime, došlo do

⁷⁴ NATAŠA BAJIĆ ŽARKO (1996), 729.

⁷⁵ NATAŠA BAJIĆ ŽARKO (1996), 731.

⁷⁶ Modrić navodi kako je car boravio u tada u, iako skromnoj, "najuglednijoj" kući u Kninu (*la casa piu decante di Knin*), koja se nalazila u jednoj od ulica prema tvrđavi. JOSO MODRIĆ (1892), 418.

⁷⁷ U ovoj znamenitoj kući nalazit će se kasnije prvi Muzej hrvatskih arheoloških spomenika.

⁷⁸ OSTA-KA, Kartensammlung, Inland C) III, sign. Knin A10, *Situation = Plan des Festung Knin*, 1841.

⁷⁹ HR-HDA, Kartografska zbirka, sig. K.VII.i.102-2, *Situations Plan der Filial Praentfeste Knin*, 1845.

regulacije rijeke Krke,⁸⁰ pa je i izgradnja kuća bila sigurniji i učestaliji pothvat, osobito na južnoj strani Zvonimirove. Na planovima se vidi da je ulični niz uz južni rub Zvonimirove već u cijelosti formiran kakav je i danas, a uočljivo je i progušćavanje građevne strukture sjeverno od Zvonimirove, odnosno oko Svačićeve ulice. Regulacijska linija javlja se i uz obod Svačićeve, ali ondje nešto slabija izgradnja nego na Zvonimirovoj. Zbog strmine terena, ondje izostaje pravilan raspored parcela, pa su kuće i njihovi gospodarski objekti, raspršeni po padini brijega. Veduta Knina iz 1850. (sl. 15)⁸¹ kojom je grad tada zabilježen i u perspektivi, čini se da ne prikazuje sasvim realno stanje, jer je podgrađe prikazano isključivo u nizini, uz rijeku, dok padina brijega gotovo potpuno izostaje, a na strmoj planini uzdižu se visoke zidine tvrđave. Zgrade u podgrađu čini se da su nanizane uz jednu ulicu, dakle Zvonimirovu, a vide se i dva crkvena tornja, dok se od ostalih građevnih struktura ne možemo ništa drugo identificirati.

Planimetrija grada iz tog vremena znatno je jasnija na dvjema katastarskim kartama, odnosno reambulacijama katastra, koje datiramo oko 1840. (sl. 16)⁸² i 1846. godine (sl. 17),⁸³ potonju prema dataciji najranijeg sačuvanog zapisnika čestica. Naime, čini se da je po prilici u to vrijeme došlo do obnove župne crkve sv. Ante koja se tridesetih spominje kao ruševna, a 1841. sazidana je nova. Prije toga je crkva bila okružena samostanskim zgradama, a sada je samostojeći objekt s glavnim pročeljem prema Zvonimirovoj ulici. Na prvoj od dviju spomenutih katastarskih reambulacija, vidljiva je stara crkva unutar samostanskog sklopa, a na drugoj samostalna građevina i samostan istočno od nje, pa očito da je postojao vremenski razmak između ovih dviju karata. Detaljan kolorirani prikaz spomenute situacije, s izgradnjom nove crkve na mjestu starije, katastarska je karta koju možemo datirati u sredinu stoljeća, otprilike oko 1850. godine (sl. 18). Na sve tri karte vidi se sukcesivna dogradnja i pregradnja kuća uz južni obod Zvonimirove. Na prvim dvjema, doduše, vidi se naknadno ucrтана izgradnja sjeverno od Franjevačkog trga, koja na trećem planu izostaje, dok je na trećem jasno ucrтана nova izgradnja niza zapadno od Atlagića mosta, ali ona izostaje na prvim dvjema planovima. Tako je očito da su ove reambulacije rađene na kartama iste izmjere, ali za razne individualne potrebe preparcelacije, koje su se događale uslijed intenzivne izgradnje tih desetljeća. Štoviše, oba spomenuta nastavka uličnog niza, sjeverno od Franjevačkog trga te južno od Atlagića mosta, vide se na reambulaciji rađenoj 1875.-1881. (sl. 19)⁸⁴ pa se općenito na ovom planu može vidjeti i stupanj izgrađenosti do konca treće četvrtine 19. stoljeća.

Šezdesete su godine razdoblje izgradnje dvaju velikih crkvenih građevina, ponajprije crkve sv. Ante 1861.-63.,⁸⁵ jer je, naime, prethodna podignuta dvadeset godina ranije bila toliko loše građena da ju je bilo nužno srušiti i podići novu. S obzirom na značajan udio i porast broja

---

⁸⁰ MIRELA SLUKAN ALTIĆ (2006/2007), 221.

⁸¹ ONB, Kartensammlung und Globenmuseum, sig. VUES III, 78624, p. 25, *Knin*, Ernst Schweinfurth, cca 1850.

⁸² HR-DAST, AMID.

⁸³ HR-DAST, AMID.

⁸⁴ HR-DAST, AMID.

⁸⁵ STANKO PIPLOVIĆ (2009), 85; http://www.franjevci-split.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=42&Itemid=34, pristupljeno 20.3.2019.

srpskog stanovništva,⁸⁶ izgrađena je 1866. i pravoslavna crkva sv. Marije, sjeverno od Franjevačkog trga, uz zapadni obod Zvonimirove, po prilici na mjestu današnje. Ona je jasno zabilježena na katastarskoj karti tog dijela grada datiranoj u 1875. godinu (sl. 20),⁸⁷ na kojoj su uz istočni obod Zvonimirove, sjeverno od Franjevačkog trga, već vidljive kuće do otprilike današnjeg kbr. 29. Sedamdesetih godina 19. st. će uslijediti i cjelovita obnova i pregradnja franjevačkog samostanskog sklopa, pa se upravo prema ovim promjenama mogu datirati i drugi manji urbanistički i graditeljski zahvati u Kninu.

Prema popisu stanovništva, u Kninu je 1880. živjelo 1.270 ljudi, a taj se broj neće značajno mijenjati idućih tridesetak godina.⁸⁸ Nakon 1889. godine i austrougarskog zauzimanja Bosne, razvoj grada više neće biti predodređen vojnim ustrojstvom, već se on razvijati kao upravo, kulturno, prometno i trgovačko središte. Tome je pridonijelo otvaranje željezničke pruge Siverić-Knin, kojom je Knin povezan s obalnim gradovima.⁸⁹ Izgradnjom željezničkog kolodvora sjeverno od nekadašnje gradske jezgre, definiran je novi pravac urbanističkog razvoja grada. Još na prijelazu stoljeća na tom se prostoru nalazilo tek nekoliko građevina, ali će se ubrzo popuniti ulični nizovi Zvonimirove ulice i njezina nastavka prema sjeveru, današnje ul. F. Tuđmana. Zvonimirova ostaje glavna prometna i trgovačka arterija, ali sada poprima značajniji urbani obris. Duž nje se grade veće historicističke kuće imućnih obrtnika i trgovaca. Kuće su većinom katnice, međutim, ima i dvokatnica i trokatnica, često nastalih naknadnom nadogradnjom starijih kuća. Podižu se reprezentativne dvokatne kuće obitelji Vojvodić, Sljepevica, Slavić, koje dominiraju zapadnim potezom Zvonimirove ulice, od Franjevačkoga trga prema sjeveru. Do danas nije poznato tko su bili graditelji kninskih kuća i zgrada iz tog vremena, ali podatak da znameniti arhitekt Josip Slade-Šilović (1828.-1911.), rođen u Trogiru, na molbu Vlade dolazi u Knin 1887. govori o mogućim projektima i realizacijama arhitekata izvan lokalne sredine.

Krajem 19. stoljeća osnivaju se različite kulturne institucije pa grad postaje i kulturnim središtem. Osnovana je kninska glazba (1886.), Hrvatska čitaonica (1891.), a slijedom arheoloških iskopavanja u blizini grada, i značajnih nalaza iz vremena ranog srednjeg vijeka, na poticaj Luje Maruna, osniva se 1887. Kninsko starinarsko društvo.⁹⁰ Iz njega je 1893. izrastao Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, koji je bio smješten u nekadašnjoj kući Fontana u Zvonimirovoj ulici.

U to je vrijeme Knin odredište turista i putopisaca, pa se neki od njih osvrću na izgled grada i njegove znamenitosti. Zanimljiv je romantizirani opis franjevca Šime Milinovića 1876. koji kaže da se Knin tada sastojao od stare i nove urbane cjeline. Stari dio Knina imao je „*ogromne obrambene građevine, prostrane vojničke kasarne, velike oružane, podzemne barutane, duge svodove, široke bolnice, istaknuta branilišta, nabuljena ubijojišta. A bilo je i lijepih palača, ukusnih stanova, dražesnih perivojića, voćkastih bašča, zelena grmlja, a u srijedi prastara crkvice sv. Ivana.*“ Na podnožju kninskog brda, kaže Milinović, izgrađena je nova varoš Knin. „*Tik uz rijeku Krku sagrađen je red dosta lijepih kuća i palača, sve jedna sa drugom spojena.*

⁸⁶ LOVORKA ĆORALIĆ, DAMIR KARBIĆ (1993), 18-19.

⁸⁷ HR-DAST, AMID.

⁸⁸ IVAN CRKVENČIĆ (1993), 30.

⁸⁹ MIRELA SLUKAN ALTIĆ (2007), 148-149.

⁹⁰ DUŠAN JELOVINA (1988), 214-215, STANKO PIPLOVIĆ (1088), 203-231.

*Pročelje im gleda na jedinu, široku, s obje strane bogatimi dućani narešenu ulicu, što preko cijele varoši provodi.*⁹¹ Glavnu ulicu spominje i Joso Modrić 1892. koji kaže da je vrlo široka i da je središte trgovačkog života ovog kraja. U njoj se nalazi kavana u kojoj se okupljaju istaknuti lokalni ljudi.⁹² Luka Jelić piše 1894. da je Knin „*starinska zagorska tvrđava, sada zapuštena, sa malenom varoši u podnožju, koju oblieva Krka. Stjecište je vrlo živahnog trgovanja s Hrvatskom i Bosnom, a osim kninske tvrđave, zaslužuje posjetiti i arheološki muzej u franjevačkom samostanu...*“⁹³ Arheološki muzej, kao i par ostalih znamenitosti, spominje i Reinhard E. Petermann 1900. godine.⁹⁴

Izgled grada zabilježen je na čitavom nizu fotografija i razglednica s kraja 19. i početka 20. stoljeća, gdje se vidi definirana urbanistička vizura grada na padinama i podno brijega tvrđave (sl. 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27). Izgrađenost je uočljiva na padinama, gdje je rahla građevinska struktura i manje kuće, a intenzivnija na potezu glavne ulice, Zvonimirove, od Atlagića mosta, koji je drvene građe (sl. 29, 30), pa sve do Franjevačkog trga i tek nešto malo sjevernije od njega (sl. 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40). Duž južnog dijela Zvonimirove potpuno je definiran ulični niz s južne strane, dok je na sjevernom prekinut blokovima sakralnih sklopova franjevačke (sl. 42) i pravoslavne crkve. Južni niz okrenut je glavnim pročeljima prema ulici, dok se dvorišta i gospodarske građevine pružaju prema obali rijeke obrasloj visokim raslinjem.

3.1.8. IZGRADNJA I IZGLED GRADA U PRVOJ POLOVINI 20. STOLJEĆA

Intenzivnija izgradnja grada uslijedit će s početkom 20. stoljeća, osobito sjevernog dijela Zvonimirove i njezina nastavka, današnje ul. F. Tuđmana, pa sve do Trga Ante Starčevića, na kojemu se, kao i danas, nalazio željeznički kolodvor (sl. 41). Na tom potezu podižu se značajne zgrade, poput pošte, škole, mljekare, zgrada vojnog erara i sl. (sl. 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52). Dvadesetih godina bilježimo gradnju nekoliko građevina kojima se arhitektura Knina u tom vremenu kvalitativno nadgrađuje, ne samo prostornom raščlambom i oblikovanjem, već i dimenzijama i katnošću. Podiže se Grand Hotel, za investitora Josu Laću, novo stjecište putnika i turista, potom njemu susjedna kuća Milana Asanovića s knjižarom u prizemlju, te preko puta Gunjačine ulice, ljekarna Baković – tri zgrade koje karakterizira karakteristična geometrijska artikulacija u duhu kasnog *art decoa*, odnosno rane moderne. U duhu talijanske moderne gradi se 1930-ih stambena zgradu u ul. F. Tuđmana 16-18, kojom će biti definiran sjeverozapadni obod Trga Ante Starčevića. Tu valja pridodati i zgradu vojarnje (ul. F. Tuđmana 32), s reprezentativnim pročeljem od prefabriciranih elemenata od žbuke, umjetnog kamena i kulira, kao i niz zgrada koje su od 1936 do 1938. (Ulica Kralja Krešimirova 26 i 28 te Ulica Kneza Domagoja 22 do 28) Izgrađene za potrebe vojne administracija Jadranske komande. Nova država angažirala je ministarstvo građevina te vanjske projektne ureda (često su narudžbama prethodili arhitektonski natječaji) na razvoju eklektičnog arhitektonskog jezika nove jugoslavenske nacije⁹⁵. Utoliko ove zgrade predstavljaju kontrapunkt, kako u mjerilu tako i stilski, kako prethodnom razdoblju historicizma i secesije tako i kasnijem razdoblju socijalističke moderne.

⁹¹ AGNEZA SZABO (1993), 38-39, s pozivom na ŠIME MILINOVIĆ (1876), 91-93.

⁹² JOSO MODRIĆ (1892), 417.

⁹³ LUKA JELIĆ (1894), 291-292.

⁹⁴ REINHARD E. PETERMANN (1900), 124-126.

⁹⁵ Aleksandar Ignjatović: Jugoslavenstvo u arhitekturi 1904. – 1941.

Kotarska vlast u Kninu između dva svjetska rata prati izgradnju angažirajući lokalne inženjere koji projektiraju pojedine kuće i zgrade, a pomaže i u preparcelaciji zemljišta, kako bi se poštivali urbanistički uvjeti. O tome saznajemo iz bogate grafičke dokumentacije, projekata za izgradnju kuća te snimaka postojećeg stanja nekih građevina s kraja 1920-ih i početka 1930-ih, koji svjedoče o planskom razvoju, a ujedno dokumentiraju položaj zgrada, njihov izgled i vlasništvo (sl. 54, 55).⁹⁶

I dok su za privatne kuće tog vremena karakteristični kasnohistoricistički i secesijski stambeni modeli, javni projekti odražavaju suvremene dosege moderne arhitekture, bilo armirano-betonskim konstrukcijama ili pak jednostavnim oblikovanjem vanjštine s ponavljajućim nizovima otvora. U tom se duhu gradi gradska bolnica (1929.), poljoprivredna škola (1930.), nova velika zgrada gimnazije (1939.), te novi betonski Atlagića most (sl. 53), nešto dalje od starog drvenog, koji je nakon toga porušen.

Razvoj Knina bit će zaustavljen stradanjem u Drugom svjetskom ratu, osobito u borbama 1944. kada su pojedine zgrade, osobito unutar stare gradske jezgre ali i izvan nje, do temelja uništene, ili pak oštećene do te mjere da su nakon toga morale biti porušene.⁹⁷ Osim brojnih kuća, srušena je i pravoslavna crkva.

3.1.9. NOVI ZAMAH U DRUGOJ POLOVINI 20. STOLJEĆA I STANJE POČETKOM 21. STOLJEĆA

Druga polovina 20. stoljeća obilježena je postupnim povećanjem broja stanovnika pa će 1953. u Kninu živjeti 3.543 ljudi, a 1991. godine 12.330 ljudi.⁹⁸ Kretanje broja stanovnika i zamah u razvoju grada u poslijeratnom razdoblju bili su potaknuti izgradnjom velikih tvornica. Godine 1950. osniva se tvornica *Mladost – tiskara i proizvodnja kartonske ambalaže*, 1962. tvornica odjeće *Kninjanka*,⁹⁹ a glavni je nositelj industrije *Tvornica vijaka Knin – TVIK*, osnovana 1954. godine. Ona je započela s radom 1956. u velikom pogonu s istočne strane željezničke pruge, koji se šezdesetih povećava i dograđuje, pa će tvornica 1989. tvornica zapošljavati više od 3.000 ljudi.¹⁰⁰

Pedesetih je godina rađen generalni urbanistički plan nazvan *Knin – direktivna regulaciona osnova*. Ne odviše sadržajan dokument prikazuje, osim povijesnog razvoja grada, tek plan prometnica i javnih objekata (sl. 56),¹⁰¹ no zanimljiv je jer dokumentira urbanističku situaciju u tom vremenu. Vidljivo je širenje grada prema sjeveru gdje su jasno naznačene veće javne i višestambene zgrade koje nisu nužno položene uz prometnice već stoje samostalno usred zelenih površina. Široki prostori sjeverno od povijesne gradske jezgre postaju poligon za novu izgradnju pa je urbanističko planiranje tog područja podređeno novim modernističkim i socijalističkim shvaćanjima.

⁹⁶ Sve identificirane zgrade iz ove dokumentacije uvrštene su u kataloški dio ove studije. Usp. HR-DAST, AMID, *Razni nacrti i projekti zgrada na pausu u mjerilu 1:100*.

⁹⁷ Tijekom II. svj. rata Knin je doživio više desetaka strateških i taktičkih bombardiranja prilikom kojih je stradala znatna količina građevnog fonda.

⁹⁸ PAŠKO PAIĆ (1998), 31.

⁹⁹ PAŠKO PAIĆ (1998), 30.

¹⁰⁰ DINKO JELIČIĆ, ur. (1989), 3-4, 7.

¹⁰¹ HR-DAST, URBS, *Knin. Direktivna regulaciona osnova*.

Tijekom čitave druge polovine stoljeća Knin zadržava svoju funkciju važnog željezničkog čvorišta, osobito nakon izgradnje tzv. Unske pruge, čija je trasa prolazila kroz grad. Već pedesetih godina, srušena je stara i sagrađena nova zgrada željezničkog kolodvora te Zgrada vuče vlakova, kao i razna druga željeznička infrastruktura. Željeznice su bile jedan od najznačajnijih investitora u prometnu i komunalnu infrastrukturu. Upravo na glavnoj osi razvoja Knina, željeznice grade niz stambenih objekata za svoje zaposlenike. Projektanti ovih kuća bili su uglavnom inženjeri projektnih ureda u sastavu centralnih direkcija željeznica, a zgrade se odlikuju visokom razinom arhitektonske razrade, širokom paletom materijala te relativno visokom razinom izvedbe. Arhitektonski je zanimljiva zgrada *Željezničarskog konačišta* (Ul. kraljice Jelene 2-4), modernističko zdanje oblikovano po složenom projektnom programu (višenamjensko konačište za mašinsko osoblje) s nekoliko volumena različitih visina, dijelom ožbukano, a dijelom s oblogom od lokalnog kamena, te nizovima velikih balkona na istočnom pročelju.

Osim željeznica i vojska je gradila stanove i objekte komunalnog standarda za svoj kadar. Tako je Vojna pošta Knin investitor nekih od najznačajnijih objekata poratnog modernizma. Tu se svakako ističu stanovi za oficire u tipskim zgradama prema jednoj od inačica sustava URBS1 arhitekta Lovre Perkovića. Ovi objekti su građeni uz današnju Ulicu Kralja Krešimira 2 i Ulicu Kraljice Jelene 1 te podalje u kontaktnoj zoni (Ulica Ivana Meštrovića).

Vojna pošta Knin investitor je i stambeno poslovne zgrade prema projektu Ive Radića i Lovre Perkovića. Na mjestu starije arhitekture, podiže se velika stambena zgrada u ul. Franje Tuđmana 24-26-28, koja omeđuje zapadni rub Trga Ante Starčevića te se prema trgu rastvara lođama.¹⁰²Ovaj objekt racionalne prostorne organizacije, čistih linija, suzdržane geometrije pripada među najznačajnije primjere Kninskog poratnog modernizma

Obzirom na već spomenutu ekonomsku aktivnosti brojnih sekundarnih i tercijarnih djelatnosti, manje investicije u građevinski fond (uglavnom stambeno poslovne zgrade za potrebe poslovanja i smještaja zaposlenika) poduzimaju i radni kolektivi poput pošte, banaka te elektroprivrede. Od projektantskih ureda koji se često pojavljuju na rješenjima građevinskih dozvola¹⁰³ u periodu najveće građevinske konjukcije, su „Projektant“ iz Splita te „Plan“ iz Šibenika. Oba ureda, ali u različitim razdobljima vodio je poznati splitski arhitekt Dinko Vesanović koji se u Kninu iskazao na nekoliko projekata za poštu. Iako atribuciju nije moguće dosljedno sprovesti, vrlo je vjerojatno da je Vesanović učestvovao na projektima nekoliko stambenih zgrada. Među najvažnijima, i Vesanoviću svakako najdraži, bio je projekt zgrade kninske pošte iz 1962. (Ulica F. Tuđmana 2) koju Vesanović potpisuje sa Vlastom Vulin. Ova interpolacija fasadnog platna izvedenog u finom rasteru vertikalnih betonskih lamela sa istaknutim i horizontalno položenim volumenom gornjih etaža koje nadvisuje uvučeno prizemlje izvedena je sa mjerom i izuzetno skladnim koloritom.¹⁰⁴

Unutar povijesne jezgre grada neće biti većih graditeljskih i urbanističkih zahvata. Najveći je gradnja Vatrogasnog doma na mjestu triju srušenih kuća u Zvonimirovoj ulici, koji se uvlači u parcelu u izmaku regulacijske linije, kako bi se osiguralo prostrano dvorište. S obzirom na

¹⁰² HR-DAST, URBS.

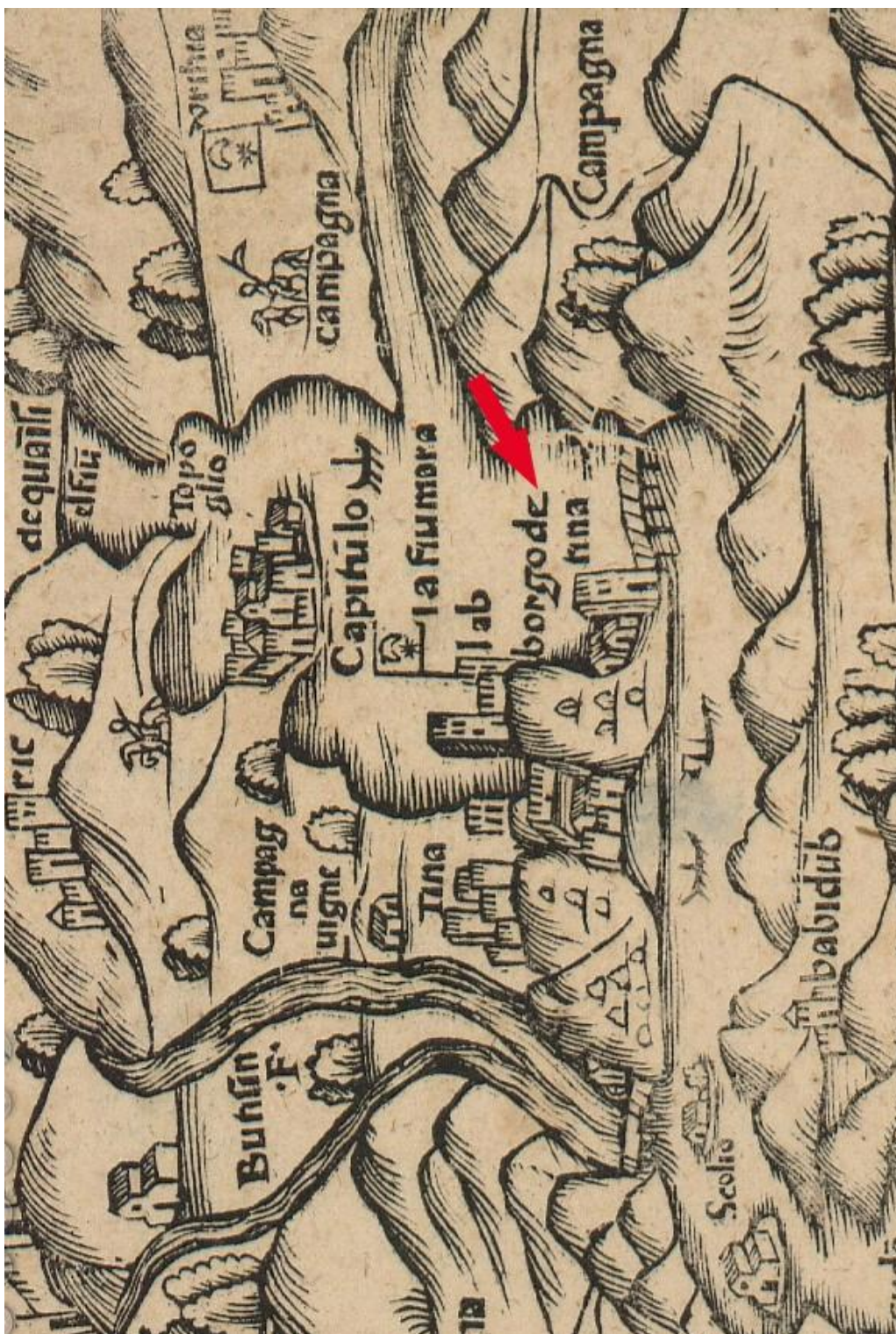
¹⁰³ Grad Knin – arhiva građevinskih dozvola 1957. – 1960.

¹⁰⁴ Darovan Tušek: Dinko Vesanović, monografija

porast srpskog stanovništva, koje postaje većinskim, gradi se, na mjestu starije, nova, današnja crkva Pokrova presvete Bogorodice 1971. godine.

Tijekom Domovinskog rata (1991.-95.) grad je okupiran te je proglašen središtem Republike Srpske Krajine. U ratnim sukobima tijekom 1991. i 1995. lakše su oštećene pojedine zgrade, a unutar stare jezgre zapaljena je crkva sv. Ante. Nakon oslobođenja 1995. pa sve do danas, grad se postupno obnavlja, ali povijesna jezgra grada ostaje do danas, sadržajno i demografski siromašno, te posve zapušteno područje.

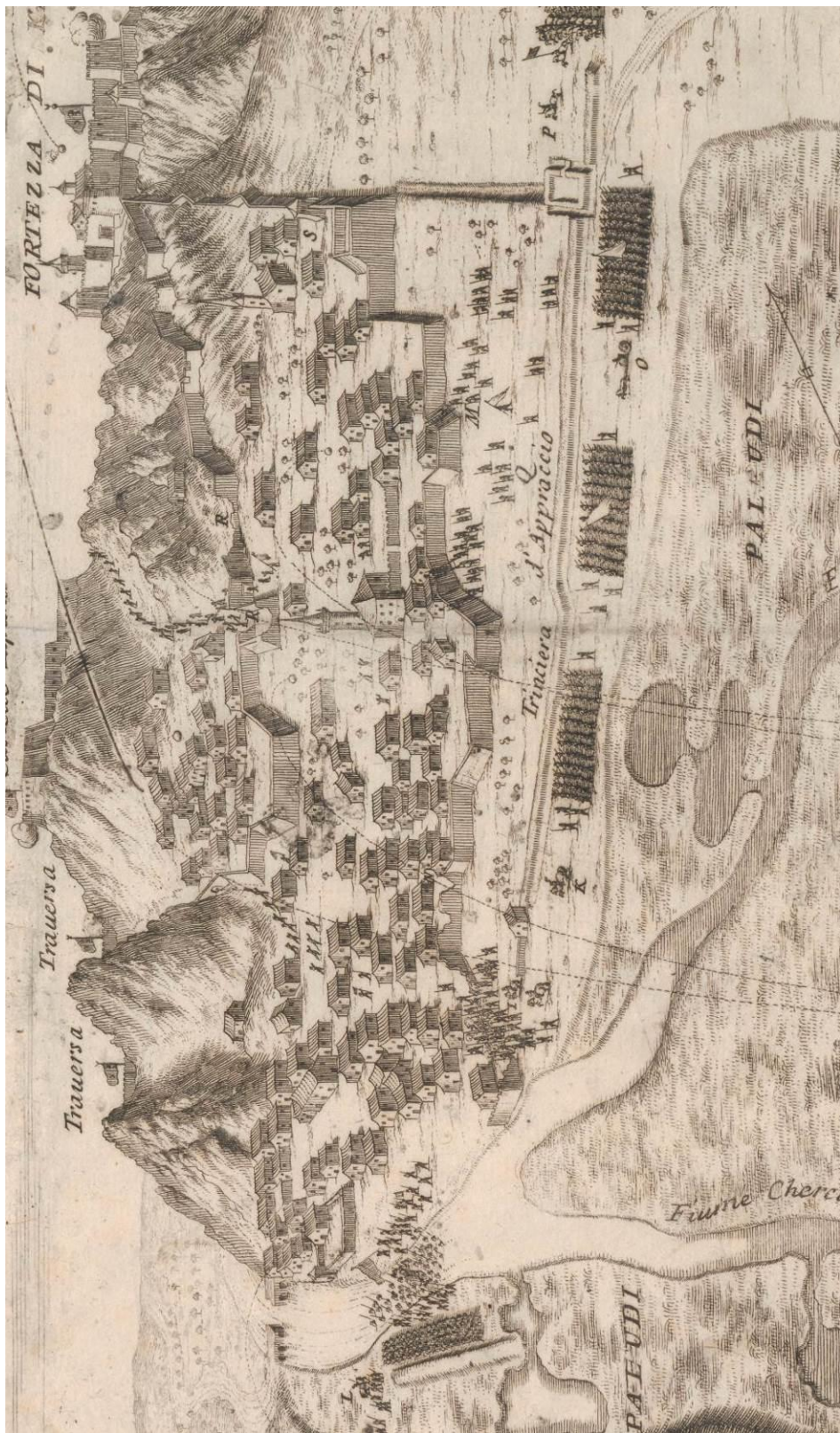
3.2. POVIJESNI SLIKOVNI I GRAFIČKI PRILOZI

Sl. 1. Prikaz Knina označenog s 'Borgo di Tina' na karti Tuto el cotado di Zara e Sebenico, Mateo Pagano, oko 1530. (NSK, ZN-Z-XVI-PAG-1530).

Sl. 2. Prikaz Knina na veduti Chino sia Clin fortezza di Dalmazia, 1684.
(HR-HDA, Grafička zbirka, sig. 1457)

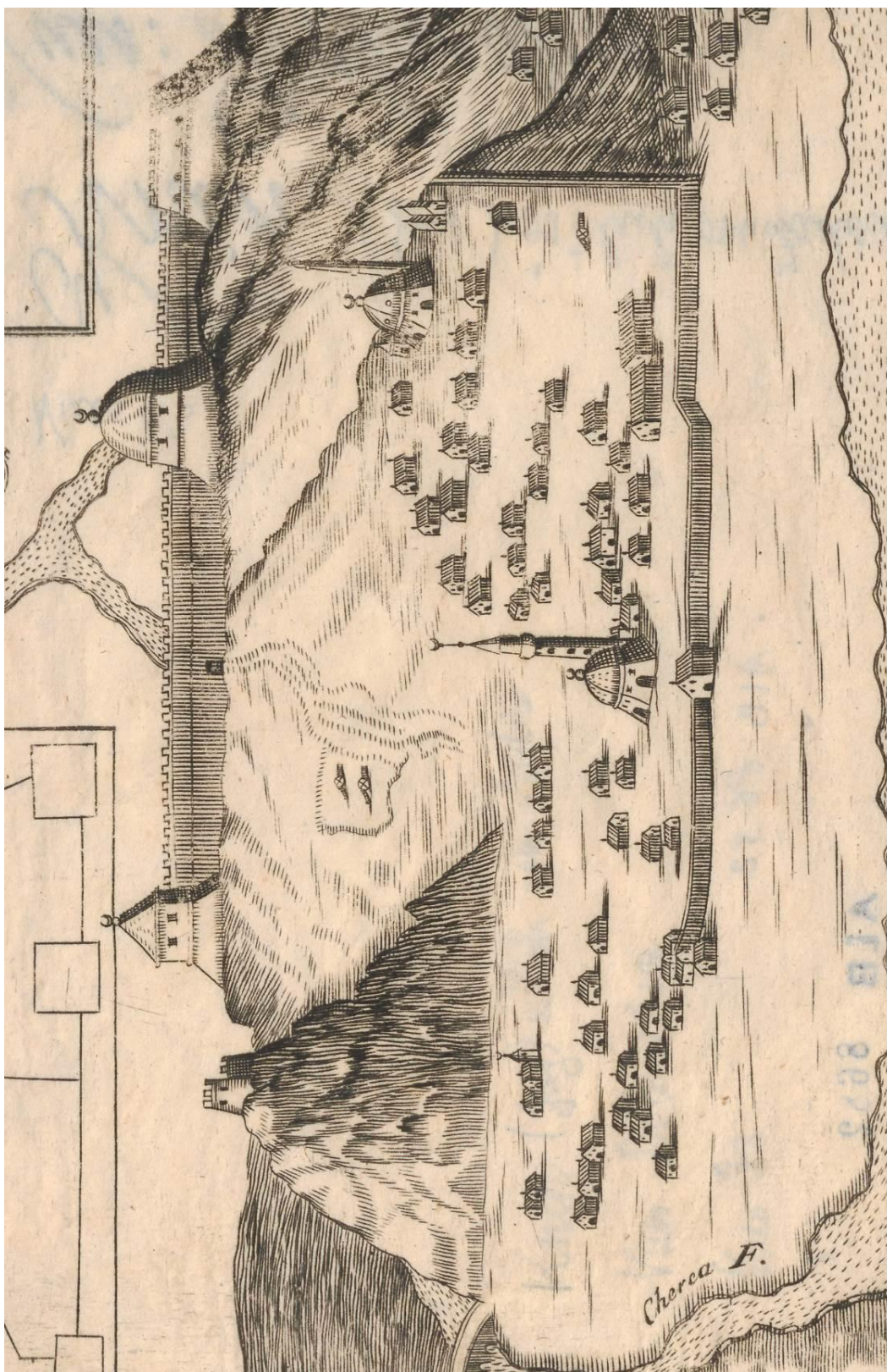

Sl. 3. Prikaz Knina na veduti venecijanskog osvajanja grada, 1688. (ONB, Kartensammlung und Globenmuseum, sig. VUES III, 08685, Knin assediata e reso sotto ili Domino Veneto li ii septemb. 1688.)

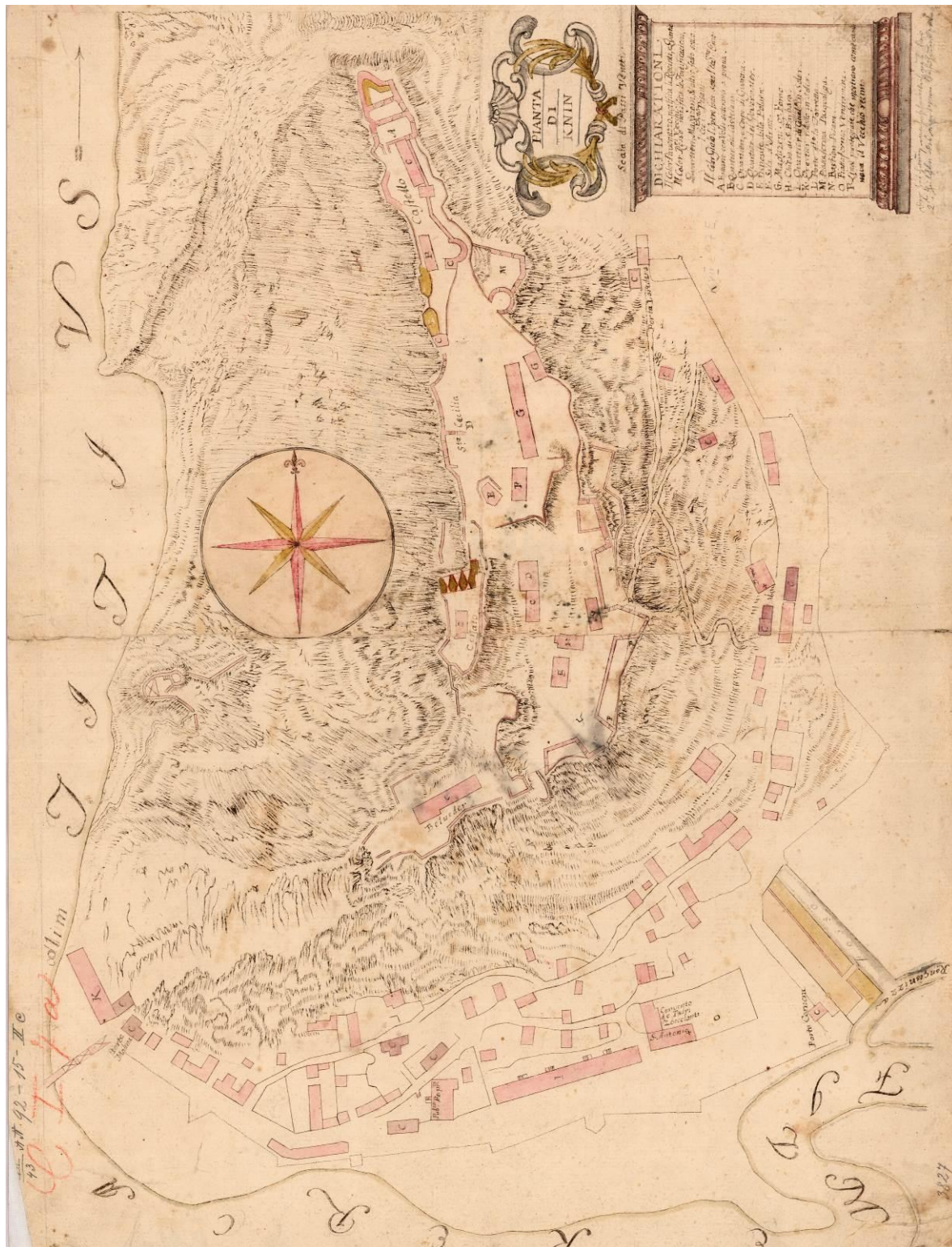
Sl. 4. Veduta Knina nazvana Cnin oder Clin, oko 1688 (HR-HDA, Grafička zbirka, sig. 1456)

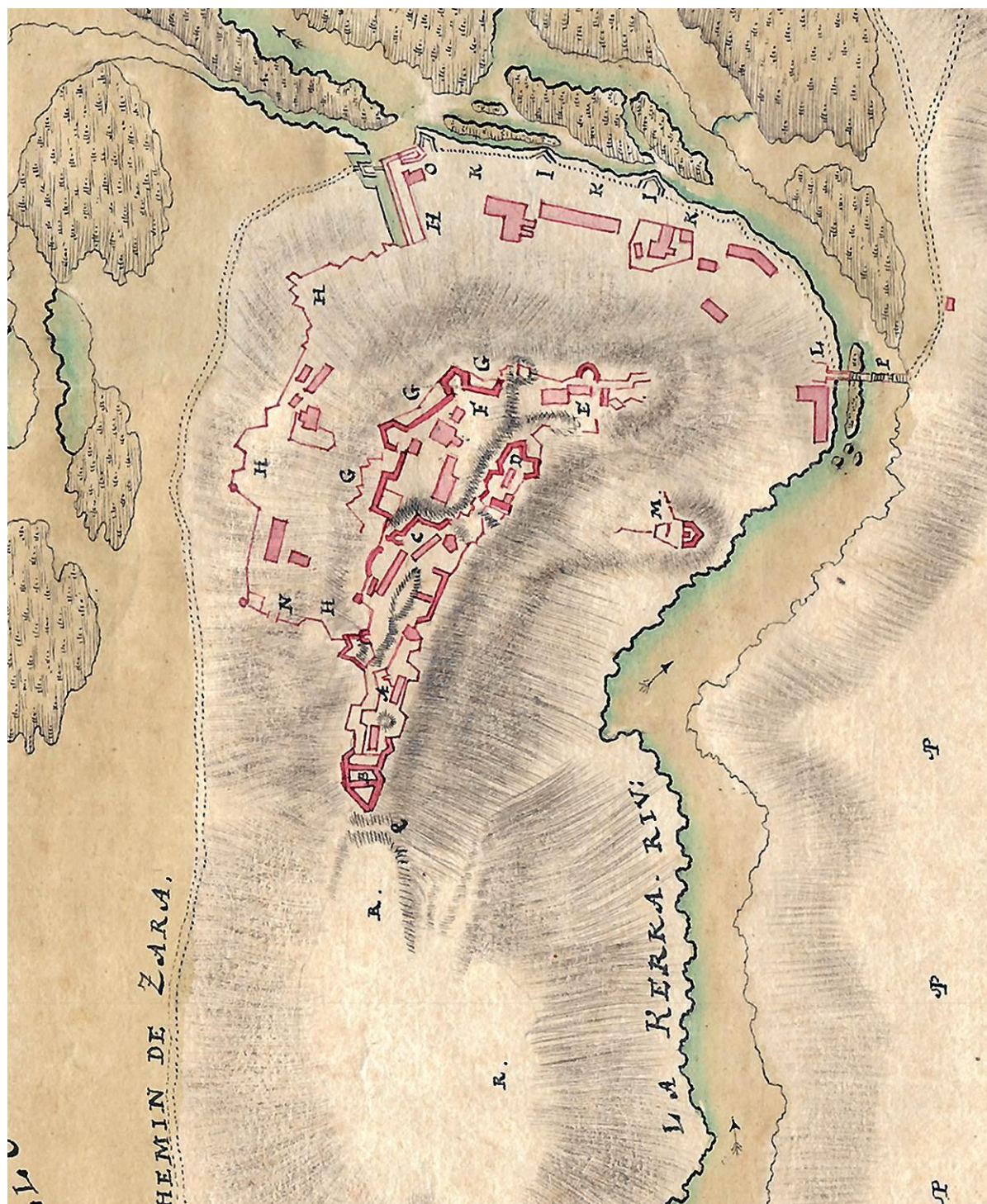
Sl. 5. Prikaz Knina na veduti nazvanoj Chin, Vincenzo Maria Coronelli, oko 1700.
(ONB, Kartensammlung und Globenmuseum, sig. VUES III, 08682)

Sl. 6. Prikaz Knina na grafici Chetau en Dalmatie, Pierre Mortier, 1708.
(HR-HDA, Grafička zbirka, sig. 1472)

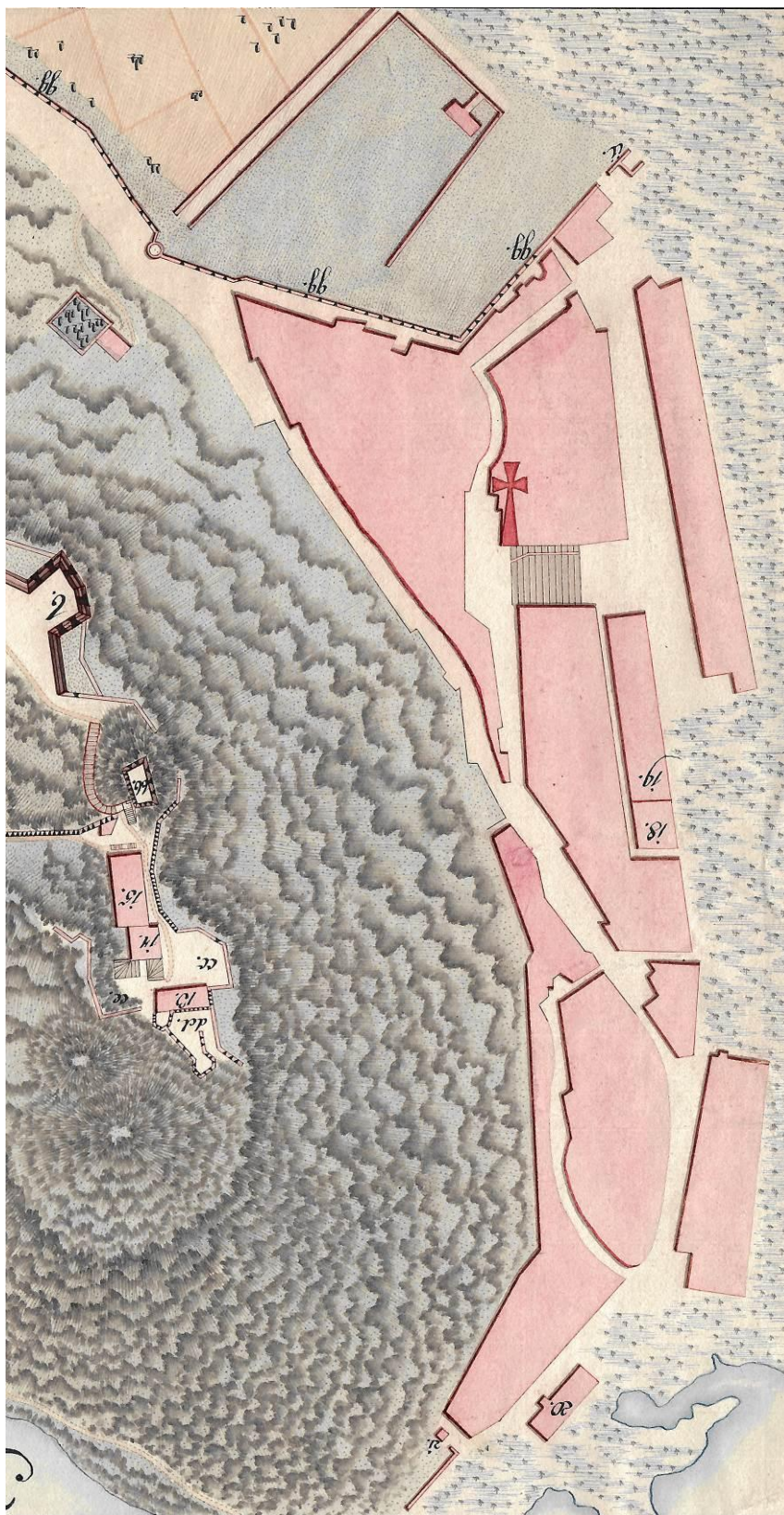
Sl. 7. Plan Knina, oko 1750. (HR-HDA, Kartografska zbirka, sig. K.VII.i.97)

Sl. 8. Plan kninske tvrđave i podgrađa Plan de la Forteresse de Knin avec ses environs, Traux, 1799. (OSTA-KA, Kartensammlung, Inland C III, sign. Knin A3)

Sl. 9. Plan kninske tvrđave i podgrađa, Plan du Fort de Knin, 1815.
(HR-HDA, Kartografska zbirka, sig. K.VII.i.101-1)

Sl. 10. Plan kninske tvrđave i podgrađa, Plan von der Festung Knin, 1819. (OSTA-KA, Kartensammlung, Inland C) III, sign. Knin A36)

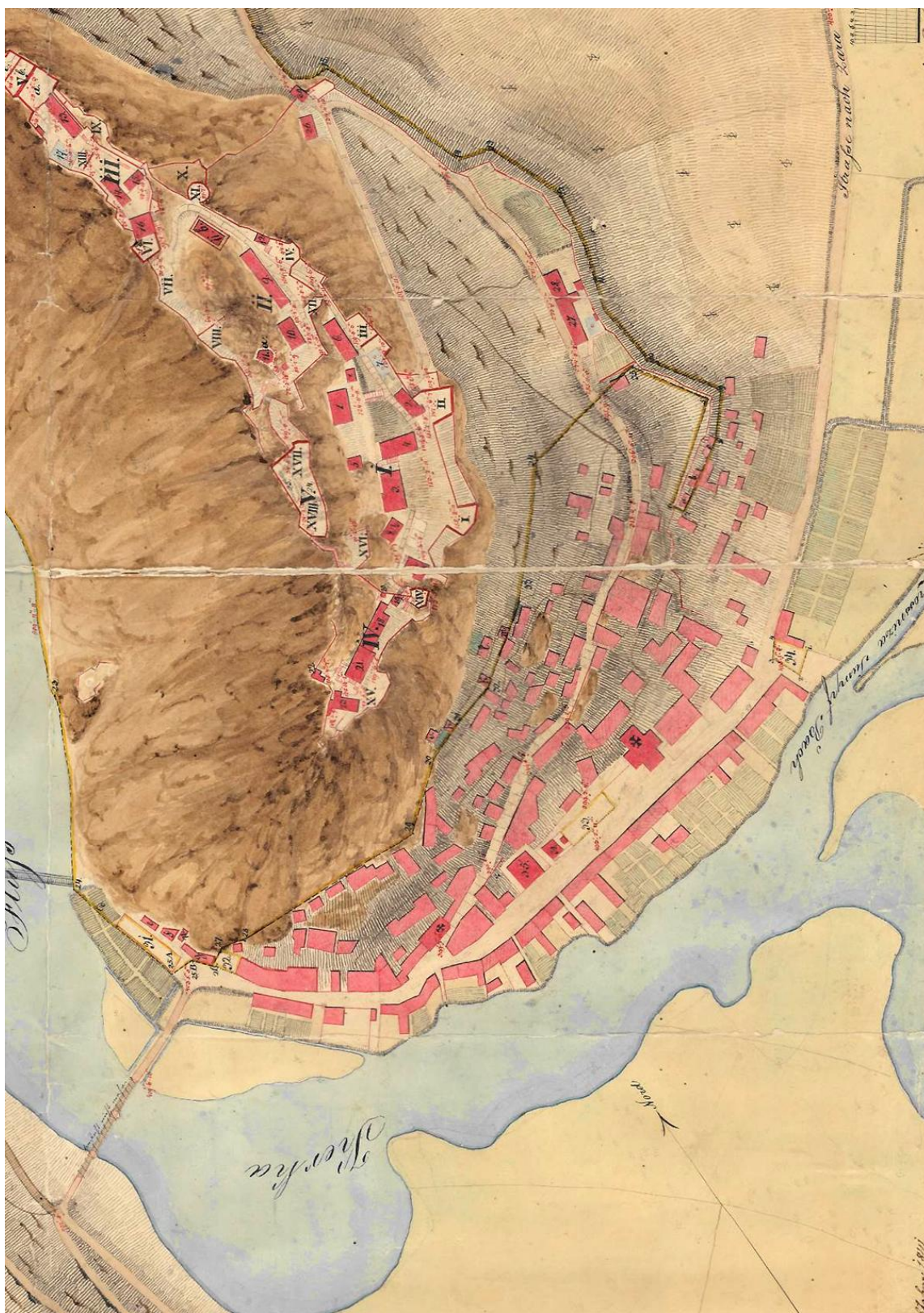

Sl. 11. Katastarska karta Knina iz 1828.-1830. (mapire.eu)

Sl. 12. Plan Gränzfestung Knin in Dalmatien iz 1829. godine (izvor: Slukan Altić 2007., 146-147)

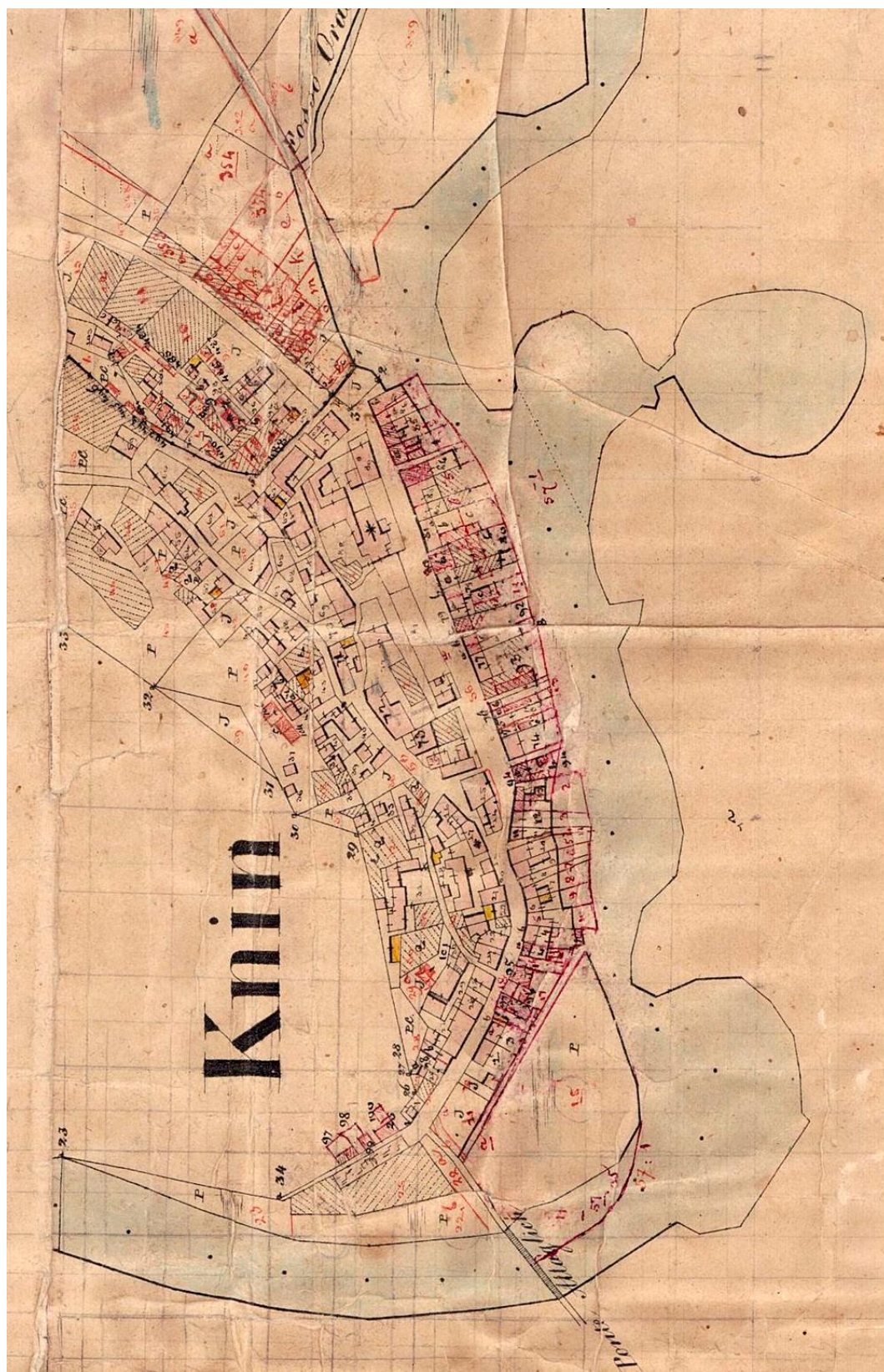
Sl. 13. Plan Knina nazvan Situation = Plan des Festung Knin, 1841.
(OSTA-KA, Kartensammlung, Inland C III, sign. Knin A10)

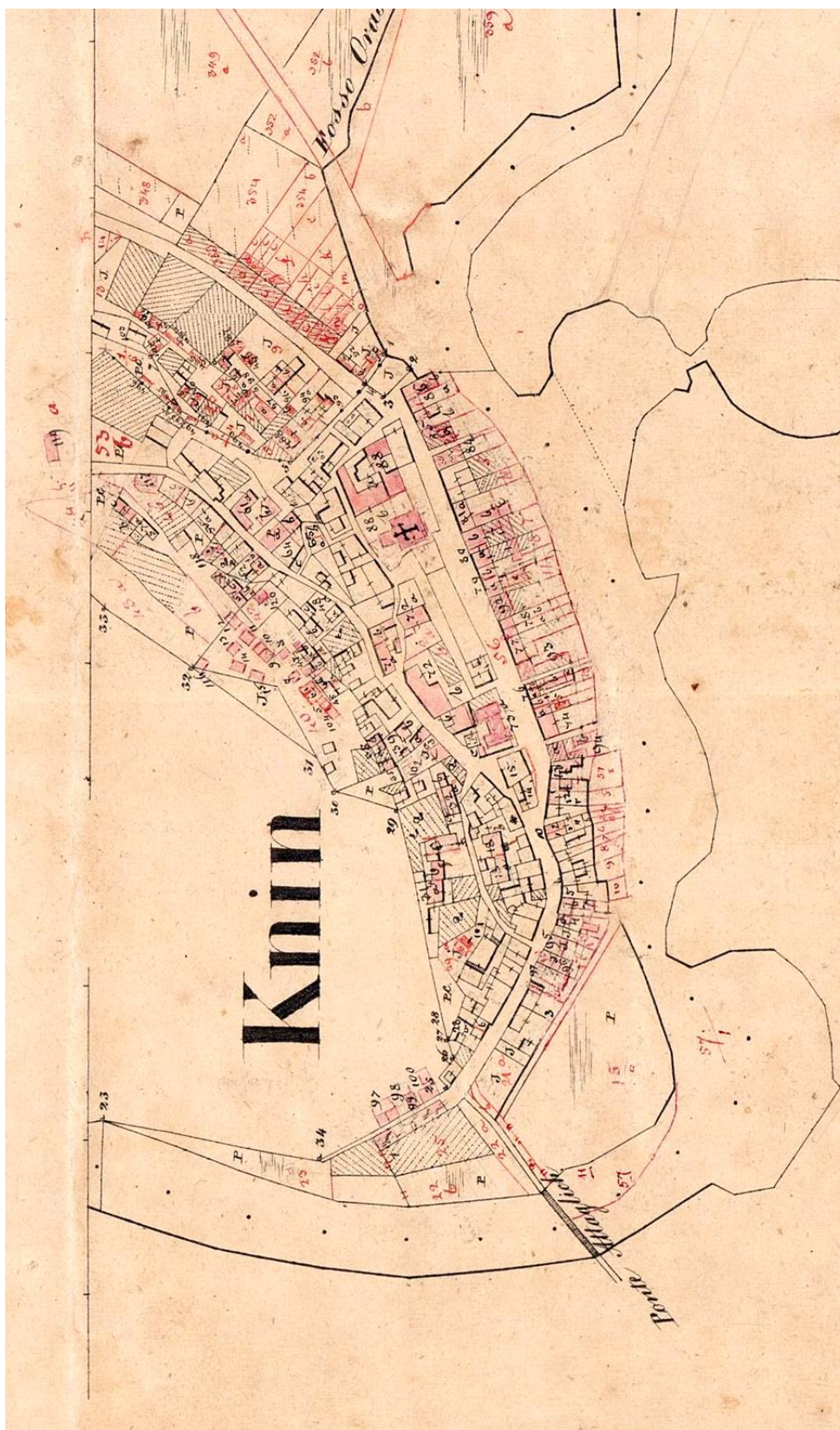
Sl. 14. *Plan Knina Situations Plan der Filial Praentfeste Knin, 1845.*
(HR-HDA, Kartografska zbirka, sig. K.VII.i.102-2)

Sl. 15. Veduta Knina, Ernst Schweinfurth, oko 1850.
(ONB, Kartensammlung und Globenmuseum, sig. VUES III, 78624, p. 25, Knin)

Sl. 16. Katastarska karta Knina, reambulacija iz oko 1840. godine (HR-DAST, AMID)

Sl. 17. Katastarska karta Knina, reambulacija iz oko 1846. godine (HR-DAST, AMID)

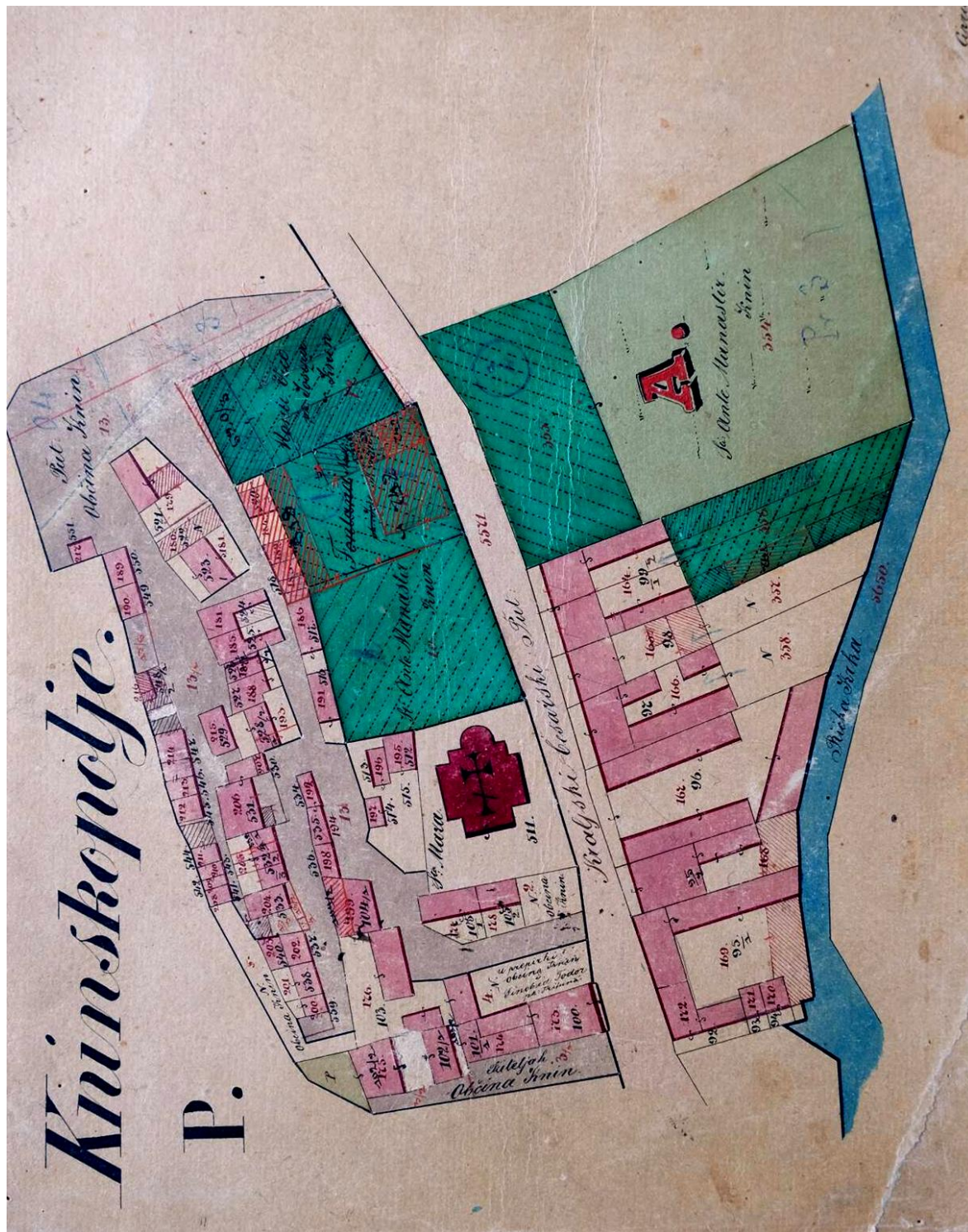

Sl. 18. Katastarska karta Knina, reambulacija iz oko 1850. godine (HR-DAST, AMID)

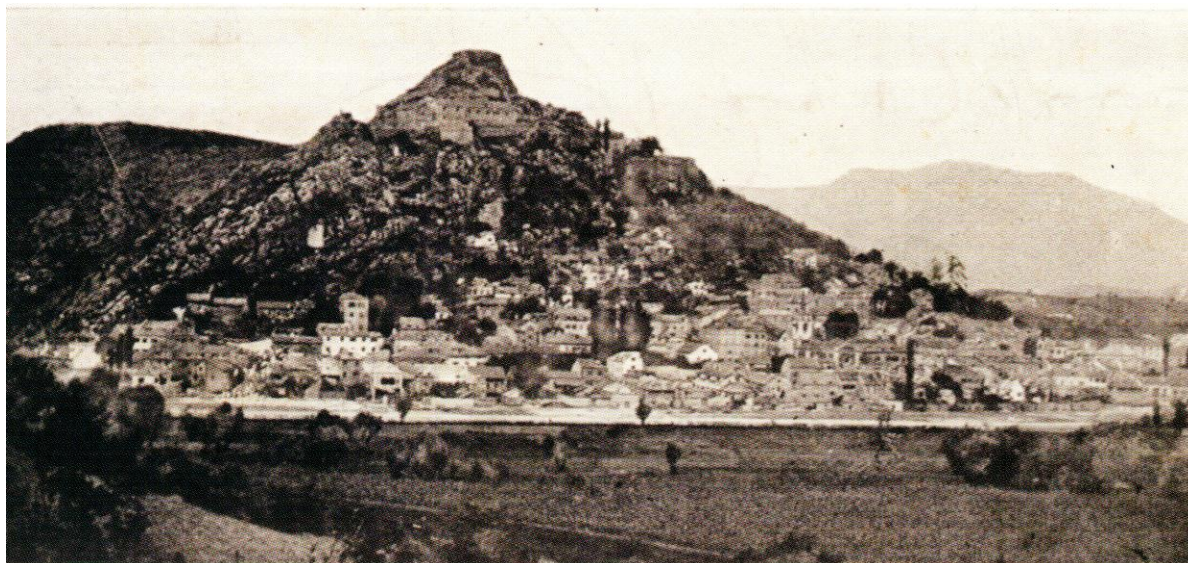

Sl. 19. Katastarska karta Knina, reambulacija iz oko 1875.-1881. godine (HR-DAST, AMID)

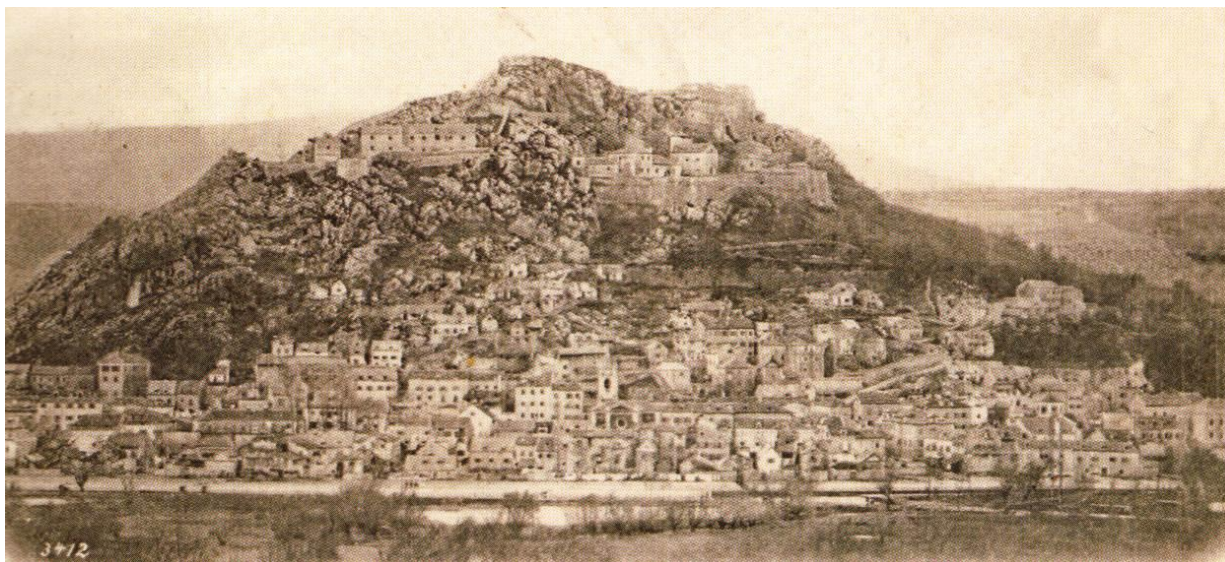
Sl. 20. Katastarska karta Knina iz 1875.. godine, detalj oko današnje Zvonimirove ulice i pravoslavne crkve (HR-DAST, AMID)

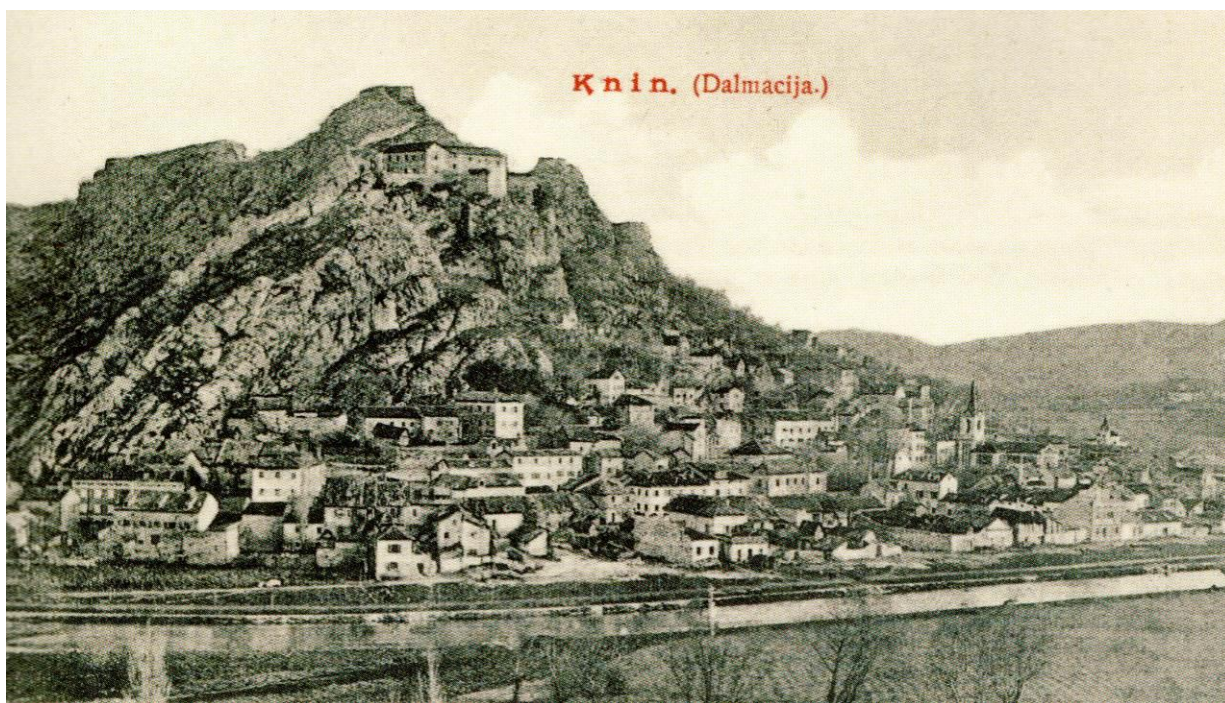
Sl. 21. Panorama Knina na razglednici iz 1901. godine (izvor: Škarica, Šuljak, 2011.)

Sl. 22. Panorama Knina na koloriranoj razglednici iz 1902. godine (izvor: Škarica, Šuljak, 2011.)

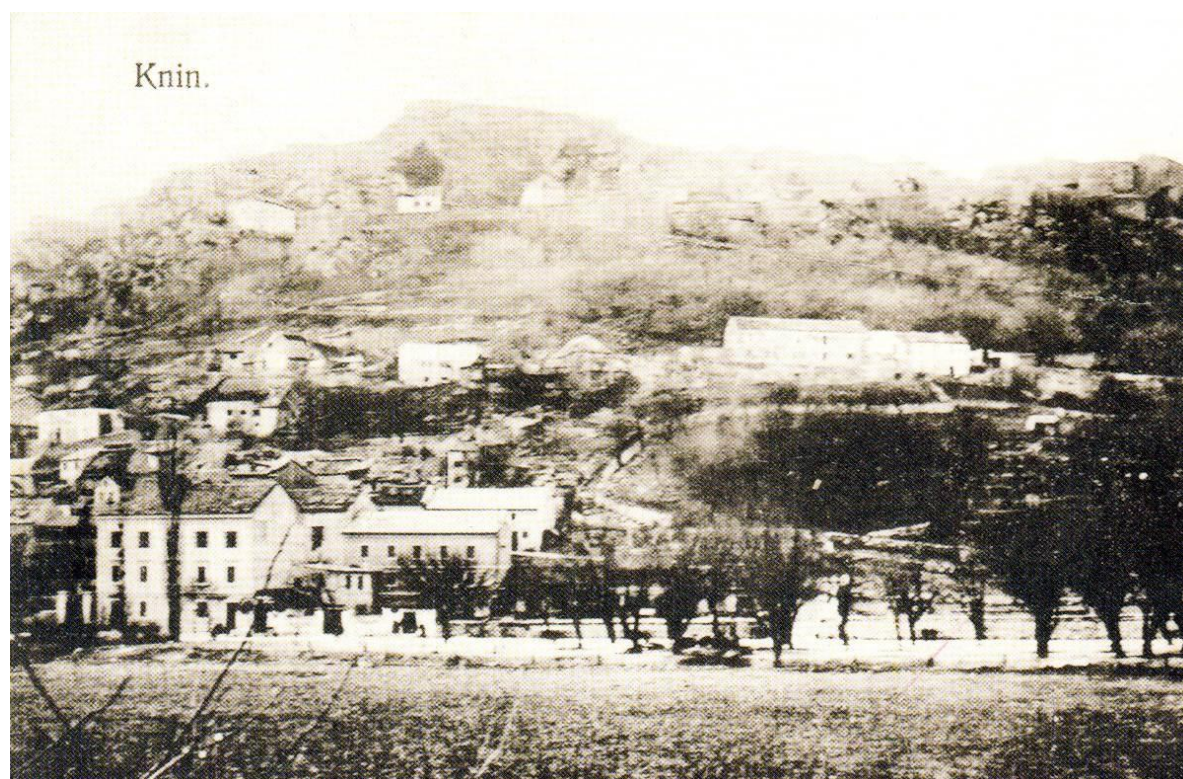
Sl. 23. Panorama Knina na razglednici iz 1906. godine (izvor: Škarica, Šuljak, 2011.)

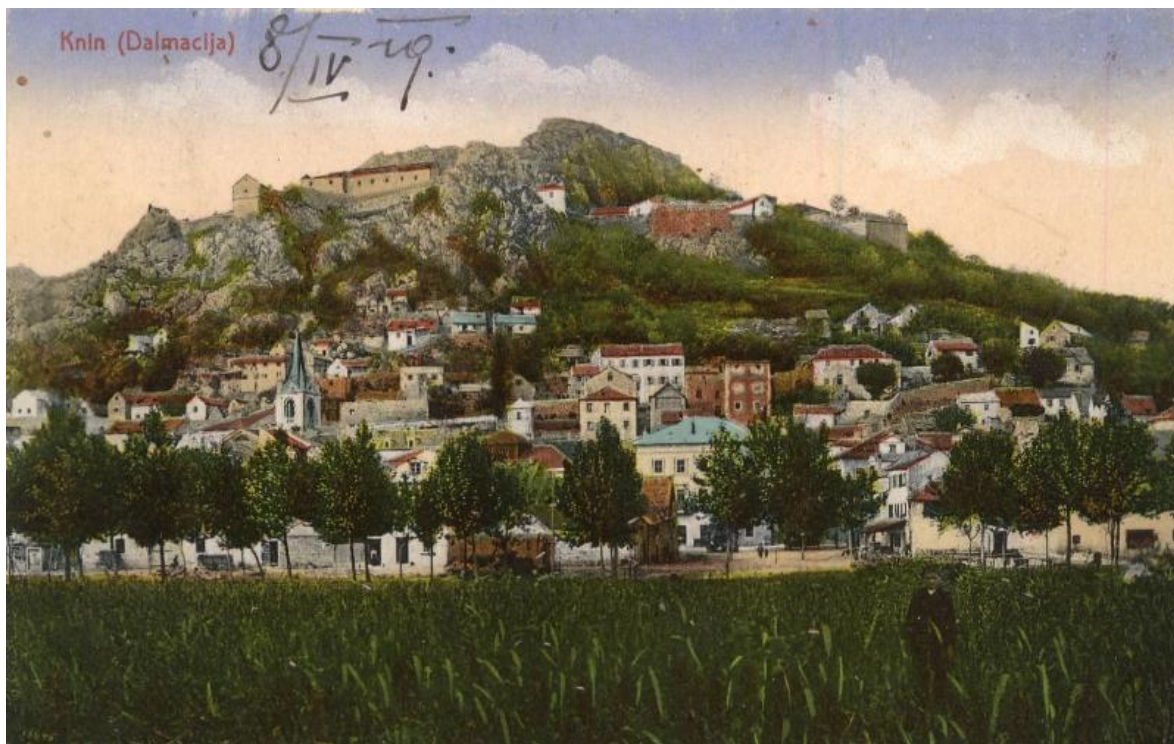
Sl. 24. Panorama Knina na razglednici s početka 20. st. (izvor: Škarica, Šuljak, 2011.)

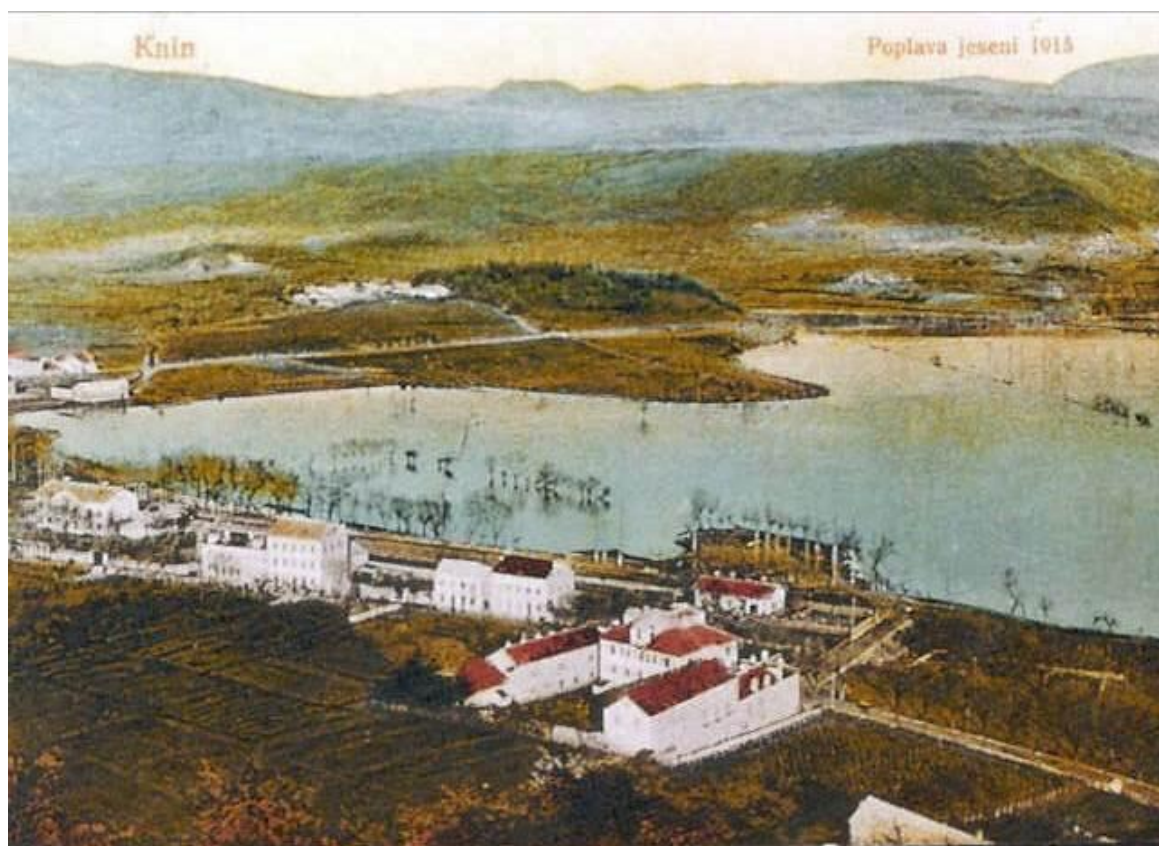
Sl. 25. Panorama Knina na razglednici odaslanjoj 1921. godine (izvor: Škarica, Šuljak, 2011.)

Sl. 26. Knin na razglednici iz oko 1908. godine (izvor: Škarica, Šuljak, 2011.)

Sl. 27. Knin na razglednici iz oko 1901. godine (izvor: Škarica, Šuljak, 2011.)

Sl. 28. Sjeverni dio Knina i poplava na razglednici iz 1915. godine (izvor: Škarica, Šuljak, 2011.)

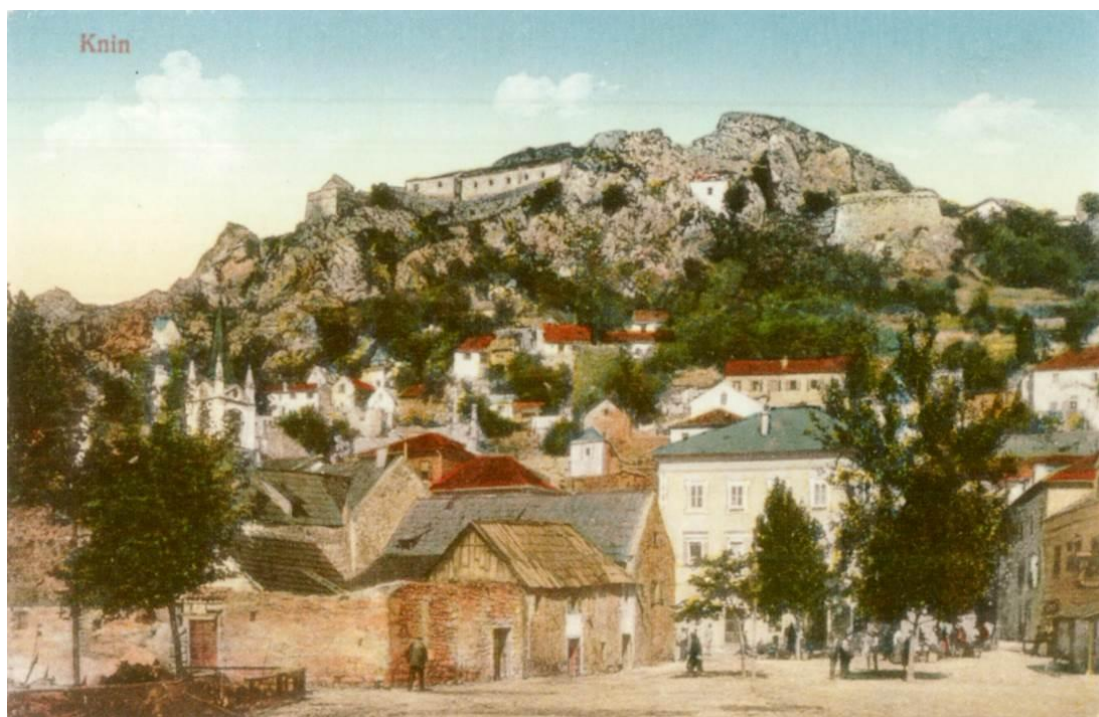
Sl. 29. Stari drveni Atlagića most početkom 20. st. (izvor: Škarica, Šuljak, 2011.)

Sl. 30. Atlagića most na razglednici iz 1925. godine (Privatni album)

Sl. 31. Dio Knina s kućom Jeko Vidović između dva svjetska rata (izvor: Škarica, Šuljak, 2011.)

Sl. 32. Današnji Franjevački trg u Kninu između dva svjetska rata (izvor: Škarica, Šuljak, 2011.)

Sl. 33. Današnja Zvonimirova ulica s kućom Slavić početkom 20. st. (izvor: Škarica, Šuljak, 2011.)

Sl. 34. Današnja Zvonimirova ulica s kućom Fontana, pogled prema jugu, početkom 20. st. (izvor: Škarica, Šuljak, 2011.)

Sl. 35. Današnja Zvonimirova ulica s kućom Fontana, pogled prema jugu, između dva svjetska rata
(izvor: Škarica, Šuljak, 2011.)

Sl. 36. Današnja Zvonimirova ulica s kućom Fontana, pogled prema jugu, između dva svjetska rata
(izvor: Škarica, Šuljak, 2011.)

Sl. 37. Današnja Zvonimirova ulica s kućom Fontana, pogled prema jugu, poč. 20. st.
(izvor: Škarica, Šuljak, 2011.)

Sl. 38. Današnja Zvonimirova ulica, pogled prema sjeveru, poč. 20. st.
(izvor: Škarica, Šuljak, 2011.)

Sl. 39. Današnja Zvonimirova ulica, pogled prema jugu kod crkve sv. Ante, poč. 20. st.
(izvor: Škarica, Šuljak, 2011.)

Sl. 40. Današnja Zvonimirova ulica, pogled prema jugu kod dvokatnice Vojvodić, poč. 20. st.
(izvor: Škarica, Šuljak, 2011.)

Sl. 41. Zgrada željezničkog kolodvora Knin, 1911. (Privatni album)

Sl. 42. Crkva sv. Ante na razglednici između dva svjetska rata
(izvor: Škarica, Šuljak, 2011.)

Sl. 43. Pogled na Zvonimirovu ul. i izgradnju kuće Čurko, prva pol. 20. st.
(izvor: Škarica, Šuljak, 2011.)

Sl. 44. Današnja Zvonimirova ulica, pogled prema sjeveru kod dvokatne kuće Vojvodić, između dva
svjetska rata (izvor: Škarica, Šuljak, 2011.)

Sl. 45. Današnja Zvonimirova ulica, pogled prema sjeveru s dvokatnom zgradom Vojnog erara s lijeve strane, između dva svjetska rata (izvor: Škarica, Šuljak, 2011.)

Sl. 46. Današnja Zvonimirova ulica, pogled prema sjeveru s dvokatnom zgradom Vojnog erara s lijeve strane i zgradom pošte s desne, između dva svjetska rata (izvor: Škarica, Šuljak, 2011.)

Sl. 47. Današnja Zvonimirova ulica, pogled prema sjeveru, između dva svjetska rata
(izvor: Škarica, Šuljak, 2011.)

Sl. 48. Današnja Zvonimirova ulica, pogled prema jugu sa zgradom Grand Hotela i kućom Asanović s
desne strane, 1939. (izvor: Škarica, Šuljak, 2011.)

Sl. 49. Današnja Zvonimirova ulica, pogled prema sjeveru, između dva svjetska rata
(izvor: Škarica, Šuljak, 2011.)

Sl. 50. Današnja Zvonimirova ulica, lijevo detalj Grand Hotela, između dva svjetska rata
(izvor: Škarica, Šuljak, 2011.)

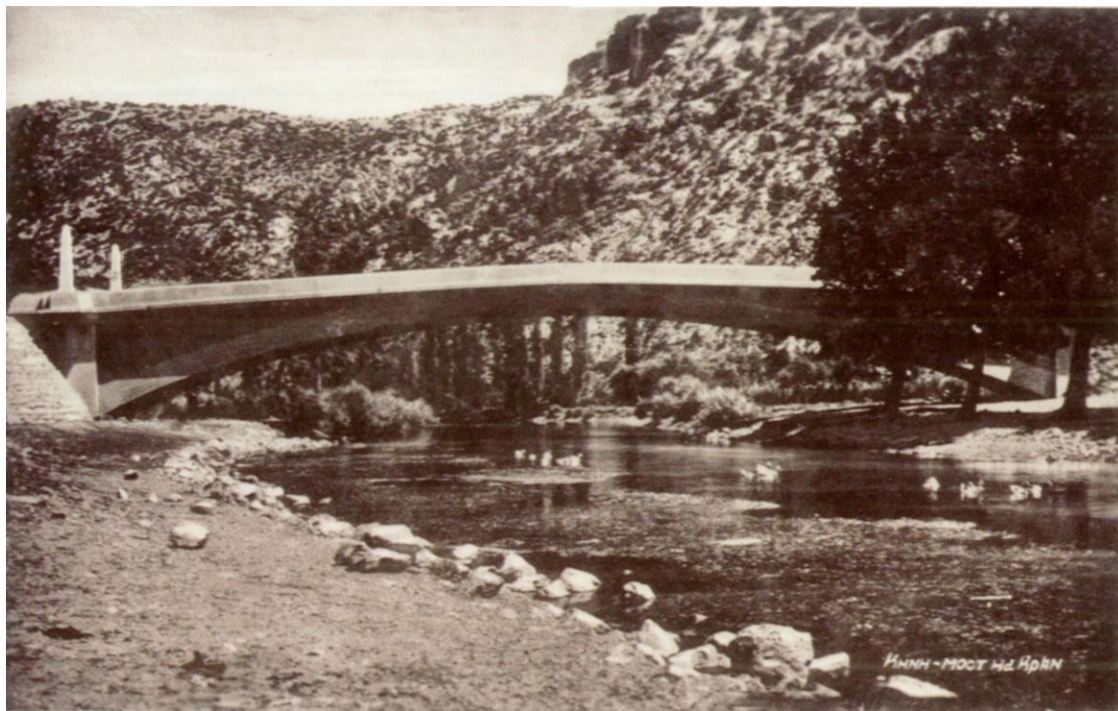

Sl. 51. Današnja Zvonimirova ulica, pogled prema jugu sa zgradom Grand Hotela i kućom Asanović s desne strane, između dva svjetska rata. (izvor: Škarica, Šuljak, 2011.)

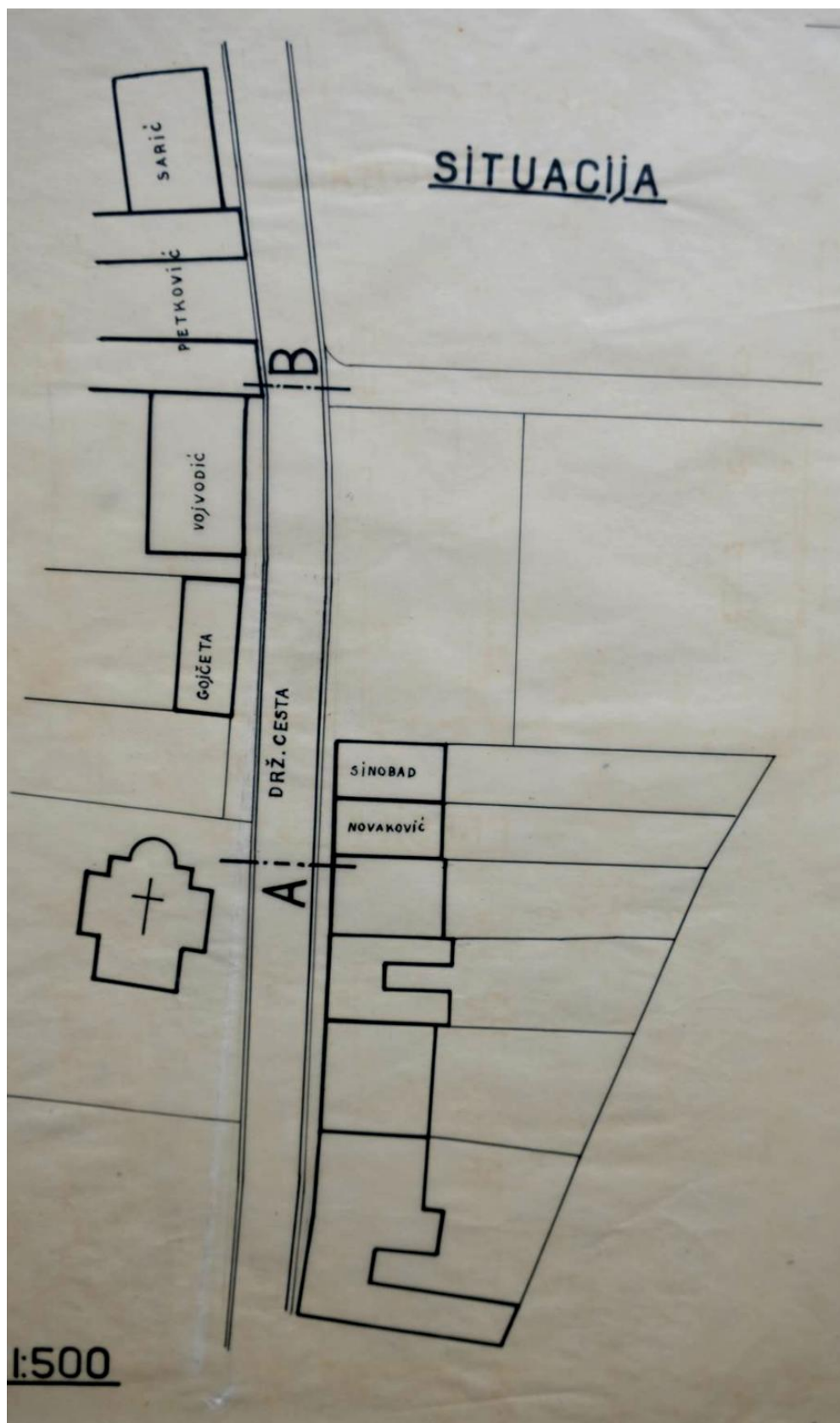
Sl. 52. Današnja Zvonimirova ulica, s lijeva zgrada ljekarne, Grand Hotel i kuća Asanović, 1940-ih. (izvor: Škarica, Šuljak, 2011.)

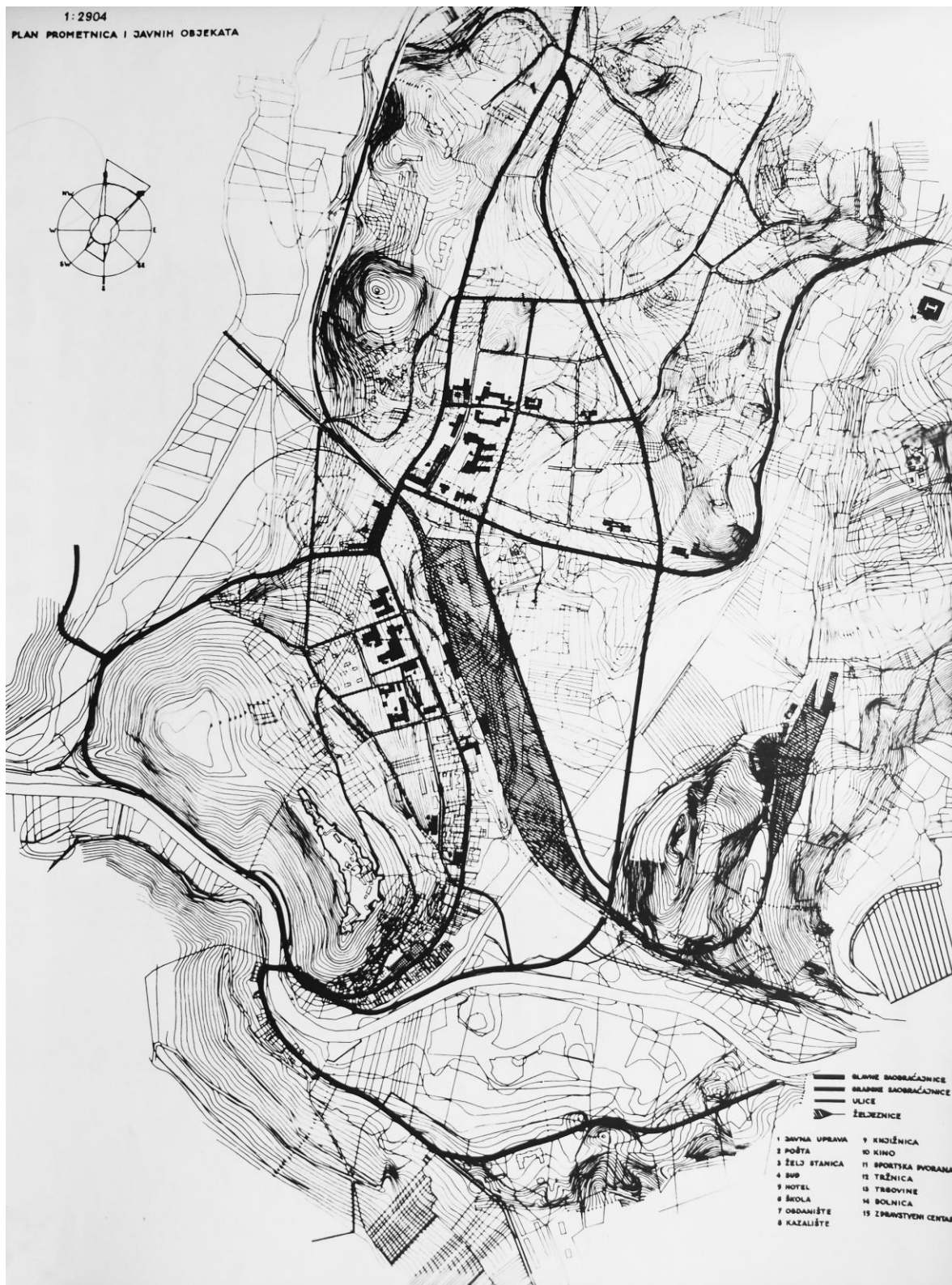
Sl. 53. Novi betonski most preko rijeke Krke, 1930-ih godina (izvor: Škarica, Šuljak, 2011.)

Sl. 54. Situacija istočne strane sjevernog dijela Zvonimirove sa zgradom pošte, 1930-ih (HR-DAST, AMID)

Sl. 55. Situacija središnjeg dijela Zvonimirove oko pravoslavne crkve, 1930-ih (HR-DAST, AMID)

Sl. 56. Regulatorna osnova Knina iz 1958. g., plan prometnica i javnih zgrada (HR-DAST, URBS)

*Sl. 57. Pogled s tvrđave na dio grada oko Zvonimirove ulice i crkve sv. Josipa, 1957.
(HR-DAST, URBS)*

Sl. 58. Pogled s tvrđave na dio grada oko Zvonimirove ulice, u centru su vidljive platane na današnjem Franjevačkom trgu te početak uspon Gunjačine i Jelačićeva ulice, 1950-ih (HR-DAST, URBS)

Sl. 59. Pogled na nove, sjeverne dijelove grada, 1950-ih (HR-DAST, URBS)

*Sl. 60. Pogled s tvrđave na sjeverni dio grada oko današnjeg Trga Ante Starčevića, 1957.
(HR-DAST, URBS)*

Sl. 61. Pogled s tvrđave na dio Zvonimirove ulice i ranžirni kolodvor, 1957. (HR-DAST, URBS)

Sl. 62. Pogled na sjeverne dijelove grada, 1957. (HR-DAST, URBS)

*Sl. 63. Pogled s tvrđave na Zvonimirovu ulicu oko crkve sv. Ante i Vatrogasnog doma, 1957.
(HR-DAST, URBS)*

Sl. 64. Pogled s tvrđave na sjeverni dio grada , sa zgradom bolnice i Željezničarskog konačišta u prvom planu, 1957. (HR-DAST, URBS)

Sl. 65. Trg Ante Starčevića 1950-ih ili 1960-ih god. (Privatni album)

Sl. 66. Dio Zvonimirove ulice gledan s istoka, s lijeva kuće Čurko i Vojvodić (Privatni album)

Sl. 67. Dio grada oko pravoslavne crkve 1970-ih god. (Privatni album)

Sl. 68. Današnja Zvonimirova ul. 1970-ih god. (Privatni album)

Sl. 69. Početak Gunjačine ulice 1970-ih god. (Privatni album)

Sl. 70. Dio Zvonimirove ulice oko crkve sv. Ante i Vatrogasnog doma, 1970-ih (Privatni album)

Sl. 71. Dio Zvonimirove ulice oko crkve sv. Ante, 1970-ih god. (izvor: Škarica, Šuljak, 2011.)

Sl. 72. Dio Zvonimirove ulice oko crkve sv. Ante i Franjevačkog trga, 1970-ih god. (izvor: Škarica, Šuljak, 2011.)

Sl. 73. Današnji Trg Ante Starčevića, pogled prema sjeveru, 1970-ih god.
(izvor: Škarica, Šuljak, 2011.)

Sl. 74. Današnji Trg Ante Starčevića, pogled prema jugozapadu, 1970-ih god.
(izvor: Škarica, Šuljak, 2011.)

Sl. 75. Zgrada Željezničarskog konačišta, 1969-.1970. (Privatni album)

Sl. 76. Današnji Trg Ante Starčevića, pogled prema jugoistoku, 1980-ih god. (Privatni album)

Sl. 77. Današnje područje istočno od Franjevačkog trga i Zvonimirove ulice, 1980-ih (Privatni album)

Sl. 78. Autobusni kolodvor uz istočnu stranu današnje Zvonimirove ul. te ul. Mihovila Pavlinovića, 1980-ih (Privatni album)

Sl. 79. Današnji Franjevački trg, 1980-ih god. (Privatni album)

4. POSTOJEĆE STANJE

4.1. Opis i analiza postojećeg stanja – uvod

Iako svaki pokušaj da se urbana geneza neke naseljene fizičke strukture opiše egzaktno, prikaže tabelarno i kartografski nužno rezultira općim i elementarnim informacijama; razvoj fizičke strukture kninskog podgrađa moguće je pretpostaviti sa priličnom točnošću. Zakonomjernost koja proizlazi iz njegovih planimetrijskih i funkcionalnih zadatosti vidljiva je u prostoru, a povijesna vrela potkrepljuju ova opažanja.

Polazišni zaključak da kontinuitet Kninskog toposa proizlazi iz utvrde i njezinih primarno egzistencijalne (dakle obrambene) a potom i simboličke (političke i religijskih) važnosti je neupitan. Ali osim na centralitetu i važnosti kninske dvojne utvrde, protourbana aglomeracija podgrađa se formira zahvaljujući žarištima i pravcima koji su određeni prilično logično i egzaktno.

Sve tri faze urbane geneze koje ćemo kratko razmotriti (1 – srednjovjekovna, do prestanka Osmanske opasnosti, 2- kasno novovjekovna, do kraja Austrijske vlasti te 3 – moderna, od I. Svjetskog rata do danas) jasno su prepoznatljive u prostoru.

Današnja morfološka i funkcionalna matrica ovog prostora, iako u stadiju ozbiljne atrofije i pomanjkanja urbane vitalnosti, čitljiva je već elementarnim promatranjem. Kvantitativni pokazatelji prikupljeni u svrhu ovog istraživanja i rezultati kvalitativnih analiza, upotrebljivi su i nalaze svrhovitost utoliko što primarno vrednuju stanje u kojem se materijalni ostaci sve tri faze nalaze.

4.2. Analiza i valorizacija urbanističkih, ambijentalnih i stilskih obilježja prostora

4.2.1. Analiza urbane matrice i fizičke strukture prostora – opis metode

Metodologija rada zasniva se na terenskom istraživanju koje je rezultiralo kombiniranim tekstualnim analizama te kartografskim i tabličnim prikazima gotovo isključivo zatečenih materijalnih struktura te fotografskom bilježenju istih. Drugi dio terenskog rada se odnosi na pretraživanje (rad u arhivu, pretraživanje internetskih baza podataka konzultacije sa kolegama) arhiva u Kninu, Zagrebu, Splitu. Zadru i Beogradu. Dodatno usmjerenje koje je informiralo ovaj rad, odnosi se na ulazne podatke naručitelja u vidu važećih prostornih planova, strateških projekata i drugih važećih dokumenata na području obuhvata kojima je bilo potrebno ponderirati analizu i prijedloge konzervaciju.

4.2.2. Urbana matrica Starog grada (12. – 17. stoljeća)

Dva su faktora primarno uvjetovala postanak srednjovjekovne planimetrijske konfiguracije kninskog podgrađa:

Funkcionalna matrica kninskog biotopa koji isprva nastaje iz praktične potrebe za sekundarnim smještajem resursa u funkciji utvrde (kasarne za vojno osoblje, skladište municije, hrane, gospodarski objekti za poljoprivredu i stočarstvo i sl.) Paralelno s tom potrebom razvijaju se i druge funkcije (život novopridošlog stanovništva, njihova potrebe za trgovinom, religiozne potrebe i sl.)

Topografska datost kninskog krajobraza prema kojoj se podgrađe postupno razvija na padini podno tvrđave te se organizira gotovo polukružno.

Daljnji razvoj ove protourbane, uvjetno rečeno, homogene strukture bio potaknut jačanjem nekoliko nukleusa - polova te linija-granica koje su organizirale njezinu planimetriju:

- **Linije:** glavna pristupna cesta prema utvrdi uz koju se linearno organizira podgrađe (današnja Svačićeva), linija zida (palisade, suhozidi) koji su uspostavljali granicu sa okolnim prostorom izvan grada (npr. Gunjačina); kasnije linija između dvoja vrata na jugu i sjeveru (današnji Atlagića most – Franjevački trg) koja će u kasnijem razdoblju postati glavnim pravcem razvoja aglomeracije (linija rijeke, kao u ostalom i njezino prisustvo u gradu, nisu predstavljali značajan element strukture zbog učestalih izlivanja Krke iz korita.)
- **Polovi:** stari Pazar – loža, bogomolje (na nekoliko lokacija, sa najvažnijom epicentralnom pozicijom glavne župne crkve ili prvostolnice), život grada se također organizirao oko troja gradska vrata

Sve linije i točke ovih toposa i danas su vidljive ili postoje u mentalnoj slici i urbanoj memoriji Knina.

Dodatno, kada promatramo fino strukturiranje prostora to jest elemente urbane strukture koji čine ulicu, parcelu i kuću za stanovanje onda je potrebno znati da je konfiguracija terena također uvjetovala nepravilne parcele što je izravno uslovljavalo nepravilne gabarite kuća te organičnu uličnu strukturu.

Tako je u prvih 300 - 500 godina nastanka, u vrijeme dok se spuštala niz padinu brda Spas, ova izdužena i polukružna formacija bila kombinacija mreže manjih nukleusa i izdužene polukružne monocentrične strukture sa jednim glavnim centrom - glavnina ekonomske i simboličke proizvodnje odvijala se oko glavne crkve i tržnice/trga u neposrednoj blizini.

4.2.3. Urbana matrica grada od 18. do 19. stoljeća (grafički prilog sa rektifikacijama)

Nakon definitivnog prestanka ratne opasnosti i nakon što se grad učvrstio na osi između dvoja vrata na glavnim prometnim pravcima (sjever – jug) monocentrična struktura sve više prelazi u princip linearne organizacije. Današnja Zvonimirova ulica po svojoj funkcionalnoj i fizičkoj strukturi, sa još uvijek vidljivim (vidno smišljena obrada uličnog platna sa neprekinutim nizovima prozora na nekim intervalima uličnog niza) dokaz je planski smišljenog linearne koncepta.

U osnovi ove strukture ponovo je sustav parcelacije uličnog niza kojega karakteriziraju uske parcele koje su reprezentativnim zgradama okrenute prema ulici a prema drugoj strani završavaju vrtovima nadomak plavnog i močvarnog tla uz Krku. Tako ni u drugoj fazi svog urbanog rasta Grad nije kultivirao kontakt sa rijekom (nego joj je „okrenuo leđa“) te će izostanak kreativnog (prostornog i ekonomskog) odnosa rijeke i grada ostati otvoren problem Knina 21. St.

Ova linearnost je dodatno utvrđena izgradnjom pruge Siverić – Knin krajem 19. Stoljeća.

4.2.4. Urbana matrica 20. stoljeća (grafički prilog sa rektifikacijom)

Krajem 19. Stoljeća, polukružni monocentričan rast iz srednjeg vijeka, definitivno postaje moderan policentričan linearni rast. Uslovljenost velikih infrastrukturnih ulaganja (osim prometa Knin se gradi zgradama komunalnog standarda) slobodnim prostorom, pretvara preostale livade povijesne cjeline (sjeverni dio) u velika gradilišta. Dodatan moment je i potreba za izgradnjom reprezentativnih zgrada nove države (Kraljevina SHS i kraljevina Jugoslavija) pa sjeverni dio povijesne cjeline doživljava temeljitu preobrazbu. Od nove bolnice

i gimnazije preko kolodvora do zgrada Jadranske komande, ove su zgrade po mjerilu i urbanističkoj impostaciji svakako novum.

Nakon II. svj. rata i radikalne promjene društvenog uređenja u socijalističkoj državi, planeri i gradograditelji, oslobođeni instituta privatnog vlasništva, grade socijalistički Knin.

Sav ovaj urbanizam i arhitekturu 20. Stoljeća moguće je vidjeti u sjevernom dijelu obuhvata, po čitavoj zoni od glavne željezničke stanice do obronaka Spasa. Kontaktne zone povijesne cjeline nastavile su se graditi po sličnom urbanističkom konceptu. Iako je samo djelomično realizirana, regulatorna osnova iz 1958. jasno pokazuje koncept i mjerilo razvojnih usmjerenja.

4.3. Valorizacija urbanističkih struktura

Građevnu strukturu povijesne urbane cjeline grada Knina čine većim dijelom stambene i stambeno-poslovne kuće i zgrade sagrađene u 19. i 20. stoljeću. Uz nekoliko iznimki gotovo da nema građevnih struktura sačuvanih u elevaciji koji bi bili stariji od tog vremena. S obzirom na karakteristični povijesni ustroj Knina kao vojnog obrambenog središta, radi kojeg se sve do 18. stoljeća isključivo izgrađuje i obnavlja tvrđava, podgrađe, odnosno današnji grad, ostaje dugo periferno područje s popratnim vojnim sadržajima, a gradsko stanovništvo većinom čini vojna posada. U takvim uvjetima, urbani razvoj Knina *de facto* započinje prestankom vojnih opasnosti krajem 18. stoljeća, kada počinje i značajnija izgradnja podgrađa, većinom stambenih kuća obrtnika, trgovaca i građana. Neke od njih i danas su sačuvane karakterističnu jednostavnu raščlambu s kamenim pročeljima ili tipičnim venecijanskim belvederima na krovu (kuće Ljubičić, Lein, Petkušić, Krvavica). Te kuće izgrađuju se većinom u nizovima duž glavne ulice, današnje Zvonimirove, a u manjoj mjeri i na padinama brijega, no zbog strmog terena, ondje znatno rahlijeg urbanističkog ustroja. Druga polovina 19. stoljeća, osim gradnje dvaju crkvenih sklopova, franjevačkog i pravoslavnog, te proguščavanja postojeće građevne strukture i povećanja katnosti, ne donosi bitnije novosti. Tek krajem 19. i u prvoj polovini 20. stoljeća dolazi do postupnog širenja grada prema sjeveru, produljenjem Zvonimirove, izgradnjom željezničkog kolodvora i formiranjem novih naselja, što će dosegnuti vrhunac neposredno nakon Drugog svjetskog rata.

Unutar povijesne urbane cjeline Knina uočavamo značajan građevni fond većinom stambenih jednokatnica i dvokatnica nastao na prijelazu 19. u 20. stoljeće, kojima je definiran obod Zvonimirove ulice, među kojima se ističu reprezentativne dvokatnice Slavić, Vojvodić, Lovrić, Petković i Sljepevica. No ključno razvojno razdoblje je ono između dva svjetska rata kada Knin dobiva brojne urbane sadržaje, poput pošte, hotela, kavane, knjižare, ali i više vojnih zgrada jer se ponovno oživljava vojna uloga grada. Upravo nekoliko građevina iz tog vremena nosi značajna stilska obilježja kasnog *art decoa* i rane moderne, s elementima ekspresionizma, primjerice Grand Hotel, kuća Asanović ili ljekarna Baković, koje predstavljaju izrazite primjere ovog stila uopće na hrvatskom tlu. Njima se može pribrojiti i nekoliko vojnih zgrada, poput one u Ul. F. Tuđmana 32, ili pak stambene zgrade u stilu talijanske moderne u Ul. F. Tuđmana 16-18, Ul. kralja Krešimira 26-28 i Ul. kneza Domagoja 22-24, dok je zgrada gimnazije iz 1939. već posve u duhu *internacionalnog stila* (recentno obnovljena).

Novi zamah u izgradnji Knina uslijedio je nakon ratnih razaranja u Drugom svjetskom ratu, osobito pedesetih i šezdesetih godina, kada je Knin sjedište vojne oblasti, a ujedno i važno

željezničko čvorište, pa nastaje veliki broj stambenih i vojnih zgrada, koje u ukupnom fondu urbane cjeline grada zauzimaju važno mjesto. One su manje prisutne unutar povijesne cjeline grada, odnosno nalaze se u njezinom sjevernom dijelu, primjerice ona u ul. F. Tuđmana 24-26-28 (projektanti Ivo Radić, Lovre Perković, 1959.-60.), u Ul. kralja Krešimira 1-3, 2, 7, 13, a znatno više zauzimaju sjeverna gradska područja. Takva novija naselja uobičajenog su urbanističkog ustroja koji čine velike višestambene zgrade okružene zelenim površinama.

U cjelokupnom razvoju povijesne strukture središta Knina, kao najvažnijim se može odrediti međuratno razdoblje kada nastaju njeni bitni formativni elementi, doduše na ranijem supstratu, većinom iz 19. stoljeća, a koja je, unatoč težim destrukcijama u Drugom svjetskom ratu, i danas u većoj mjeri sačuvana.

4.4. Valorizacija građevne strukture i stilskih obilježja

Valorizacija građevne strukture odnosi se prvenstveno na arhitektonsku vrijednost građevina i to u povijesnom, oblikovnom, tehničkom i urbanističkom pogledu. Valorizacija se donosi utvrđivanjem kategorija od najviše, koja je definirana kao viša arhitektonska vrijednost, do najniže koja je označena izostankom vrijednosti. Kao kriterij vrednovanja, osim strukturnih, stilskih i prostornih značajki, uvrštena je i njihova sačuvanost, pa građevina može imati veću ili manju vrijednost ovisno o sačuvanosti strukture ili pak svojih povijesnih, odnosno oblikovnih elemenata.

Viša arhitektonska vrijednost

Riječ je o povijesnim samostojećim građevinama ili sklopovima koje su značajne po sačuvanim strukturama i oblikovanju te predstavljaju značajan primjeri tipologije i/ili stila arhitekture iz vremena u kojem nastaju. Kao najvrednije u tom smislu može se ocijeniti nekoliko građevina nastalih tijekom 19. stoljeća, poput crkve sv. Ante i pojedinih stambenih kuća, primjerice kuće Petkušić (Ul. Petra Nakića 6-8), Ljubičić (Ul. kralja Zvonimira 53), Slavić (Ul. kralja Zvonimira 42), Vujatović (Ul. kralja Zvonimira 34), Vojvodić (Ul. kralja Zvonimira 34), Sljepevica (Ul. kralja Zvonimira 40), Petković (Ul. kralja Zvonimira 30-32) i Lovrić (Kačićeva 52), te samo jedna građevina starija od 19. stoljeća, kuća Krvavica (Ul. Stjepana Gunjače 8) koja unatoč vernakularnim obilježjima, predstavlja rijedak ostatak stambenog graditeljstva postturskog razdoblja u Kninu, pri čemu dakle ima i povijesni značaj.

U istu skupinu svrstano je više stambenih i javnih zgrada prve polovine 20. stoljeća, napose između dva svjetska rata, među kojima se izdvaja Grand Hotel (Ul. kralja Zvonimira 22), kuća Asanović (Ul. kralja Zvonimira 20) i ljekarna Baković (Ul. kralja Zvonimira 24-26), koje su izraziti primjeri kasnog *art decoa* s elementima ekspresionizma, te su relevantni primjeri ovoga stila općenito u Hrvatskoj. Njima se mogu pribrojiti istodobne zgrade vojnog erara i vojarne (Ul. F. Tuđmana 34, Ul. F. Tuđmana 32) te stambene zgrade u duhu talijanske moderne u Ul. kralja Zvonimira 27, Ul. kralja Zvonimira 33, Ul. F. Tuđmana 16-18, Ul. kralja Krešimira 26-28 i Ul. kneza Domagoja 22-24, kao i zgrada gimnazije (Ul. Kralja Krešimira 30), građena 1939. u *internacionalnom stilu*.

Arhitektonska i/ili ambijentalna vrijednost

Arhitektonsku vrijednost imaju građevine koje se ističu svojim oblikovanjem te sačuvanosti građevinske strukture, a koje se u izvjesnoj mjeri izdvajaju od vernakularnog graditeljstva manjih građanskih kuća. One imaju jednostavno oblikovanje sa sačuvanim kamenim ili žbukanim detaljima, a nastaju u doba definiranja urbane matrice grada u 19. i prvoj polovini 20. stoljeća, čineći glavninu vizura ulica, pa osim arhitektonskog, imaju ambijentalni i urbanistički značaj. S obzirom da je u vrijednosnom smislu teško razdvojiti one koje karakterizira kvalitetna arhitektura i one koje tek doprinose ambijentu grada, jer im unutrašnja obilježja nisu poznata ili sačuvana, ovdje se razmatraju unutar istovrsne kategorije.

Riječ je o većem broju mahom jednokatnica ili dvokatnica u Ul. Kralja Zvonimira (kbr. 1, 3, 5, 10, 18, 21, 28, 29, 35, 37, 39, 41, 51, 61, 63, 54, 58, 66, 70, 72, , 74, 78, 80, 95, 97, 103) koje su karakteristične po prostornoj organizaciji s lokalom u prizemlju i stambenim prostorom na katu, dok su im pročelja raščlanjena nizovima prozora s jednostavnim historicističkim ili secesijskim ukrasom. Tu su i poneke javne zgrade poput stare škole (Ul. Petra Svačića 23) ili pak zgrade izvorno industrijske namjene (Trg Marka Marulića 57/Ul. kralja Krešimira 23, Ul. kralja Krešimira 10) ili pak vojne namjene (Ul. kralja Krešimira 14-16-18, Ul. kralja Krešimira 20-22-24).

Arhitektonski vrijedne su i neke stambene zgrade iz poslijeratnog razdoblja, kao npr. ona u Ul. kralja Krešimira 1-3, 2, 5, 7, 13, u Ul. kraljice Jelene 1, dječji vrtić u Ul. kraljice Jelene 3, kao i suvremena zgrada u Ul. kneza Domagoja 26-28.

Ambijentalnom vrijednošću označen je veći broj vernakularnih građevina sazidanih od kamena i smještenih na padinama brijega, u ulicama kao što su Svačićeva, Kačićeva, Kumičićeva, Kvaternikove skale, Nakićeva, Gunjačina i sl.

Skromna arhitektonska i/ili degradirana vrijednost

U ovu skupinu svrstavamo građevine koje su podignute iz funkcionalnih potreba te su im prostorna-oblikovna svojstva skromna ili pak degradirana. Ovom je kategorijom označen razmjerno velik broj građevina u svim dijelovima povijesne jezgre Knina, a važno je naglasiti da ih mnogo u središnjoj gradskoj ulici, Ul. kralja Zvonimira, osobito u uličnim nizovima koji su stradali u Drugom svjetskom ratu, primjerice stambene višekatnice od kbr. 7 do kbr. 19 koje potječu većinom iz pedesetih godina 20. st. ili pak južnije od kbr. 65 do kbr. 83, koje su obnavljane tijekom druge polovine 20. i početkom 21. st. bez neke osobite tendencije prema kvaliteti arhitektonskog oblikovanja.

Kod degradiranih građevina, riječ je, o kućama i zgradama iz bilo kojeg vremenskog razdoblja, ali koje su obnovljene na način da su im potpuno dokinuta povijesna ili pak izvorna arhitektonska obilježja te ih više nije moguće ili nije potrebno vratiti.

Nema vrijednost

U ovu skupinu spadaju građevine koje su većinom podignute radi zadovoljenja elementarnih potreba, ali kod kojih izostaje estetski element u oblikovanju, ili je on posve zanemariv, te ne doprinosi ili čak narušava kvalitetu arhitekture, ambijenta ulice i gradskog prostora na kojem

se nalazi. Valja, doduše, naglasiti kako je riječ isključivo o izostanku gore navedenih vrijednosti (povijesne, oblikovne, prostorne, urbanističke), a građevine, dakako, mogu sadržavati materijalne i druge vrijednosti koje nisu vezane uz njihova prostorna i arhitektonska obilježja.

U ovu skupinu spadaju nedovršene, krajnje devastirane ili pak servisne dvorišne građevine. Velik broj građevina bez vrijednosti nalazimo u svim dijelovima grada, a riječ je mahom o skromnoj arhitekturi iz druge polovine 20. stoljeća, ili pak starijoj koja je posljednjih pedeset godina uvelike devastirana dogradnjama u blok opeci i betonu, promjenama u formatu i izgledu otvora i sl.

4.5. Povijesna urbana oprema

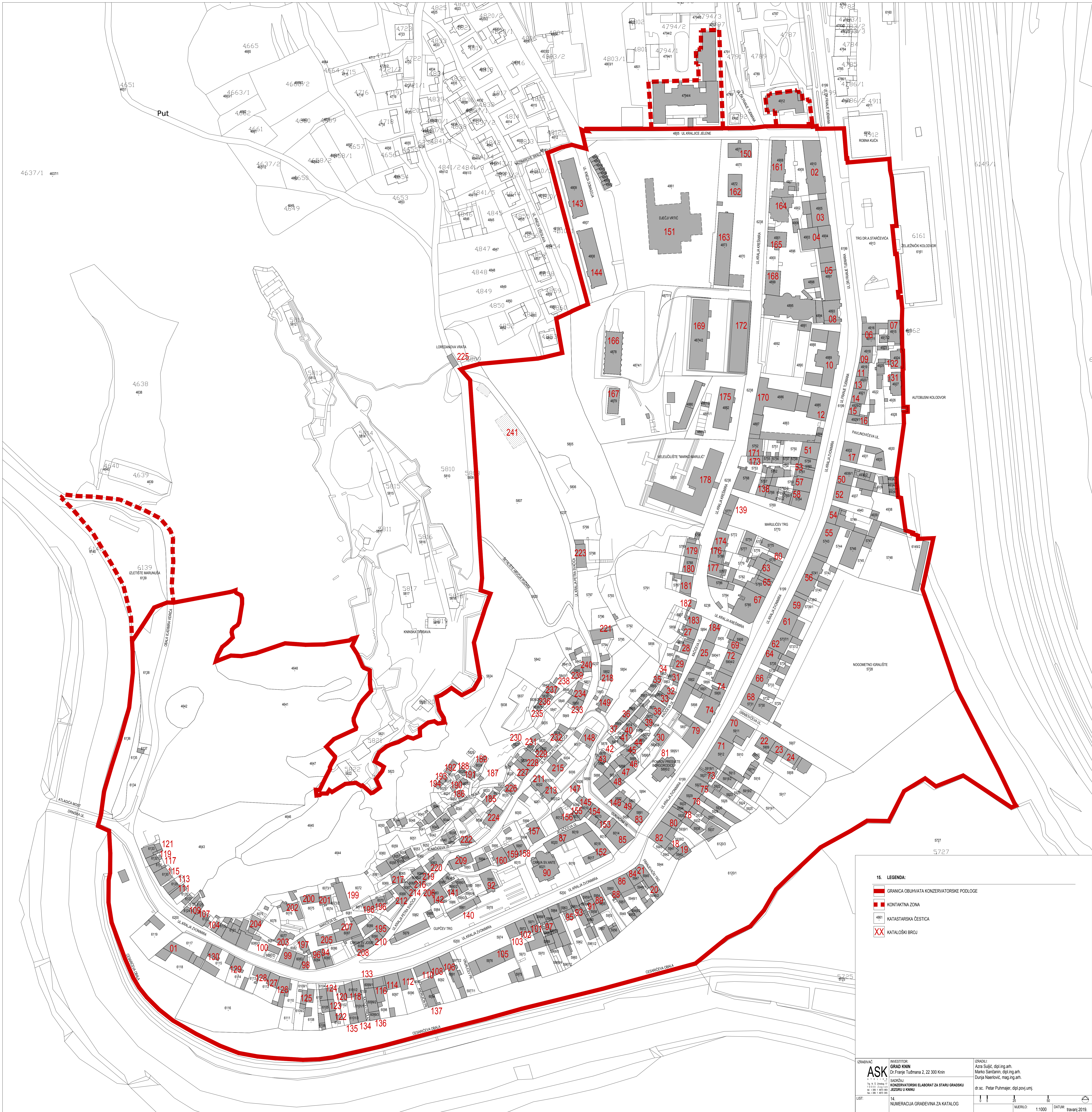
Povijesna urbana oprema je minimalno prisutna u prostoru. Zanimljiva je tema česme koju nalazimo na više mjesta u različitim izvedbama, od reprezentativne na staroj tržnici do onih jednostavno i funkcionalno oblikovanih u pojedinim ulicama.

5. KATALOG GRAĐEVINA

6. KARTOGRAFSKI PRIKAZI

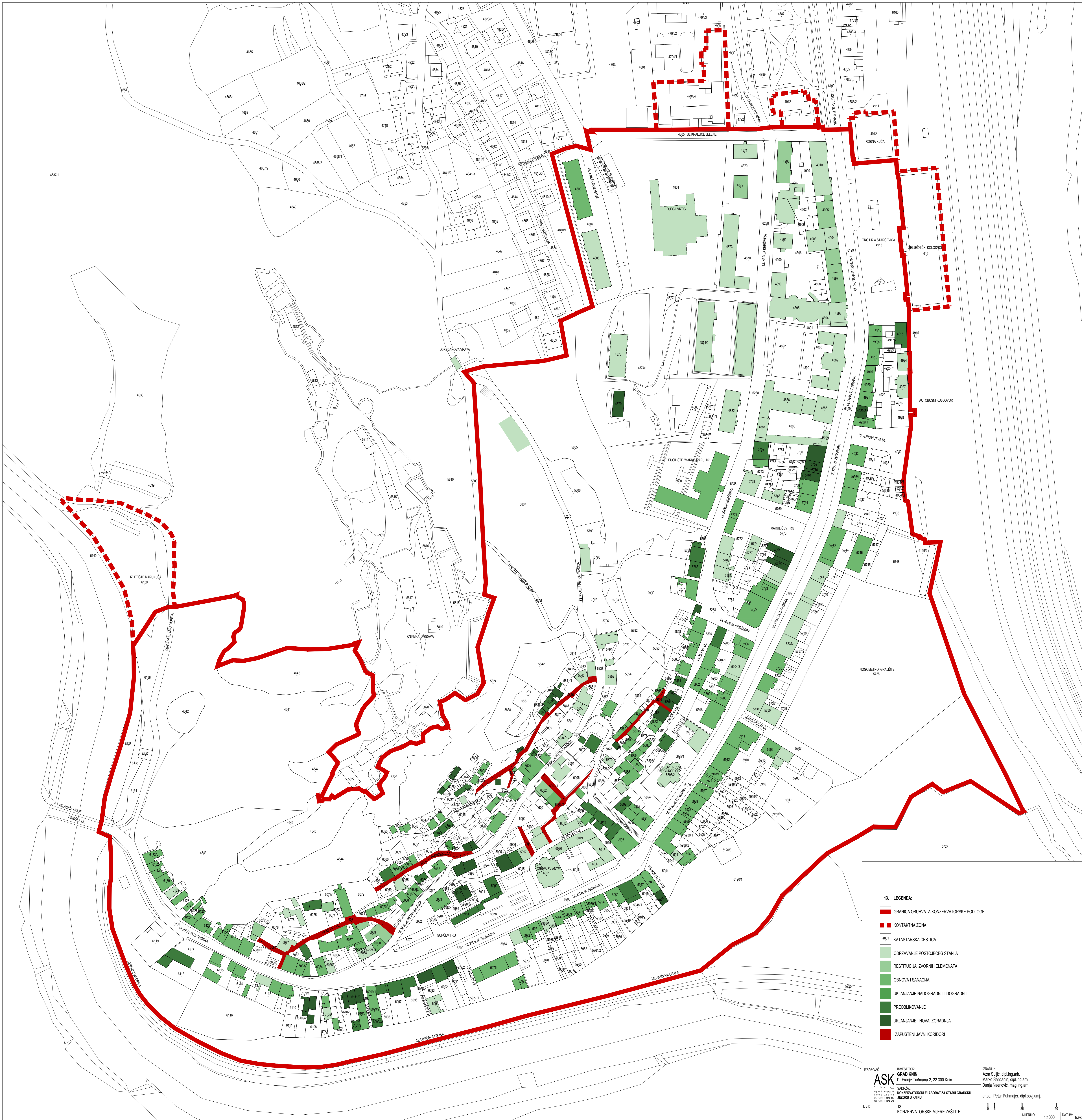

15. LEGENDA:

- GRANICA OBUHVATA KONSERVATORSKE PODLOGE
- KONTAKTNA ZONA
- KATASTRSKA ČESTICA
- KATALOŠKI BROJ

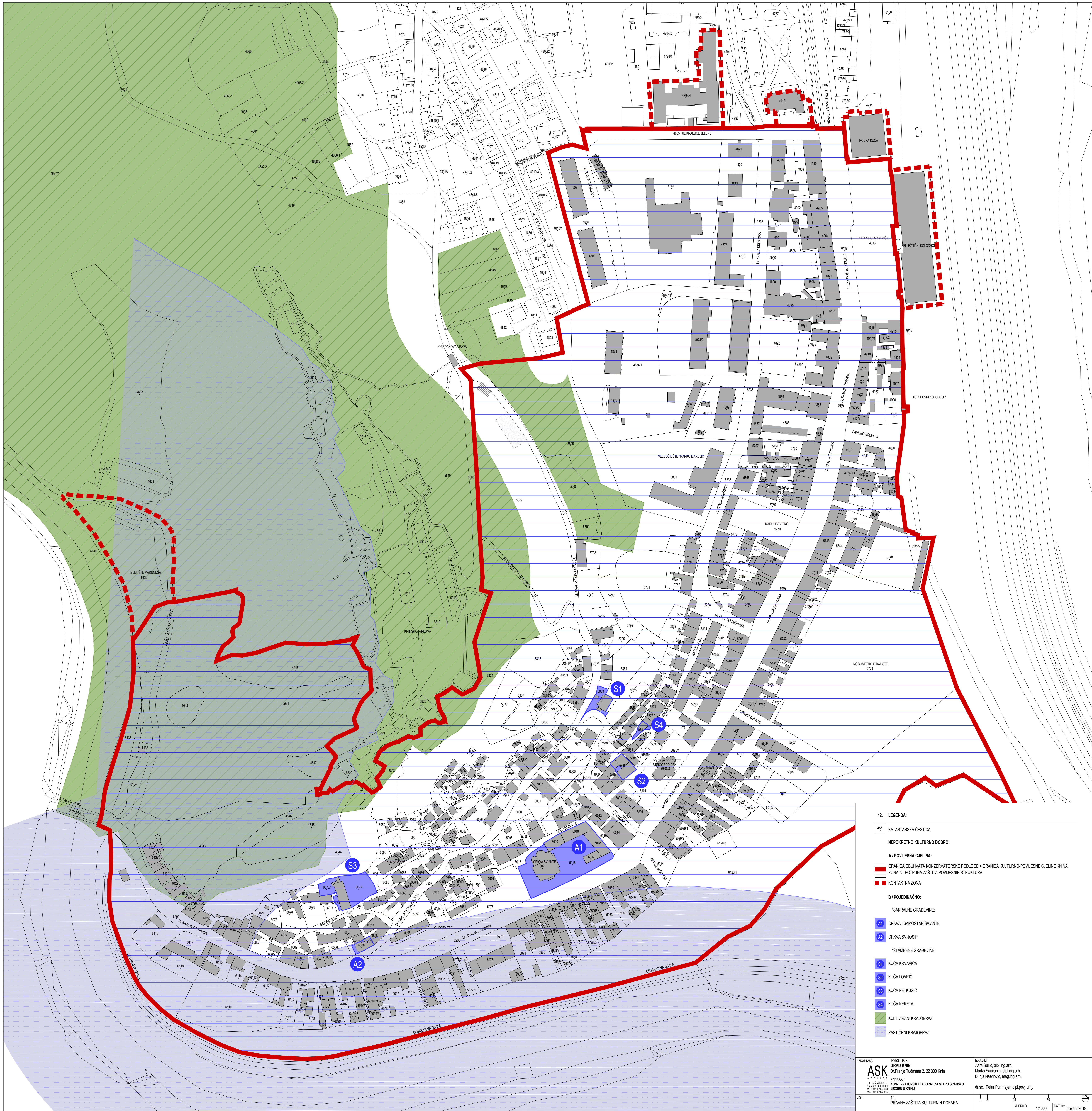
IZRAĐIVAČ: ASK <small>IZ OBLASTI GRAĐEVINARSTVA I INŽENJERSTVA ZA VEŠTAČENJE I PROJEKTOVANJE</small>	INVESTITOR: GRAD KNIN Dr Franje Tuđmana 2, 22 300 Knin	IZRAĐILI: Azra Suljić, dipl.ing.arh. Marko Šančanin, dipl.ing.arh. Dunja Naerović, mag.ing.arh.
SADRŽAJ: KONSERVATORSKI ELABORAT ZA STARU GRADSKU JEZORU U KNINU		
dr.sc. Petar Puhmajer, dipl.pov.umt.		

LIST: 14
 NUMERACIJA GRAĐEVINA ZA KATALOG: 1
 MERILLO: 1:1000
 DATUM: travanj 2019.

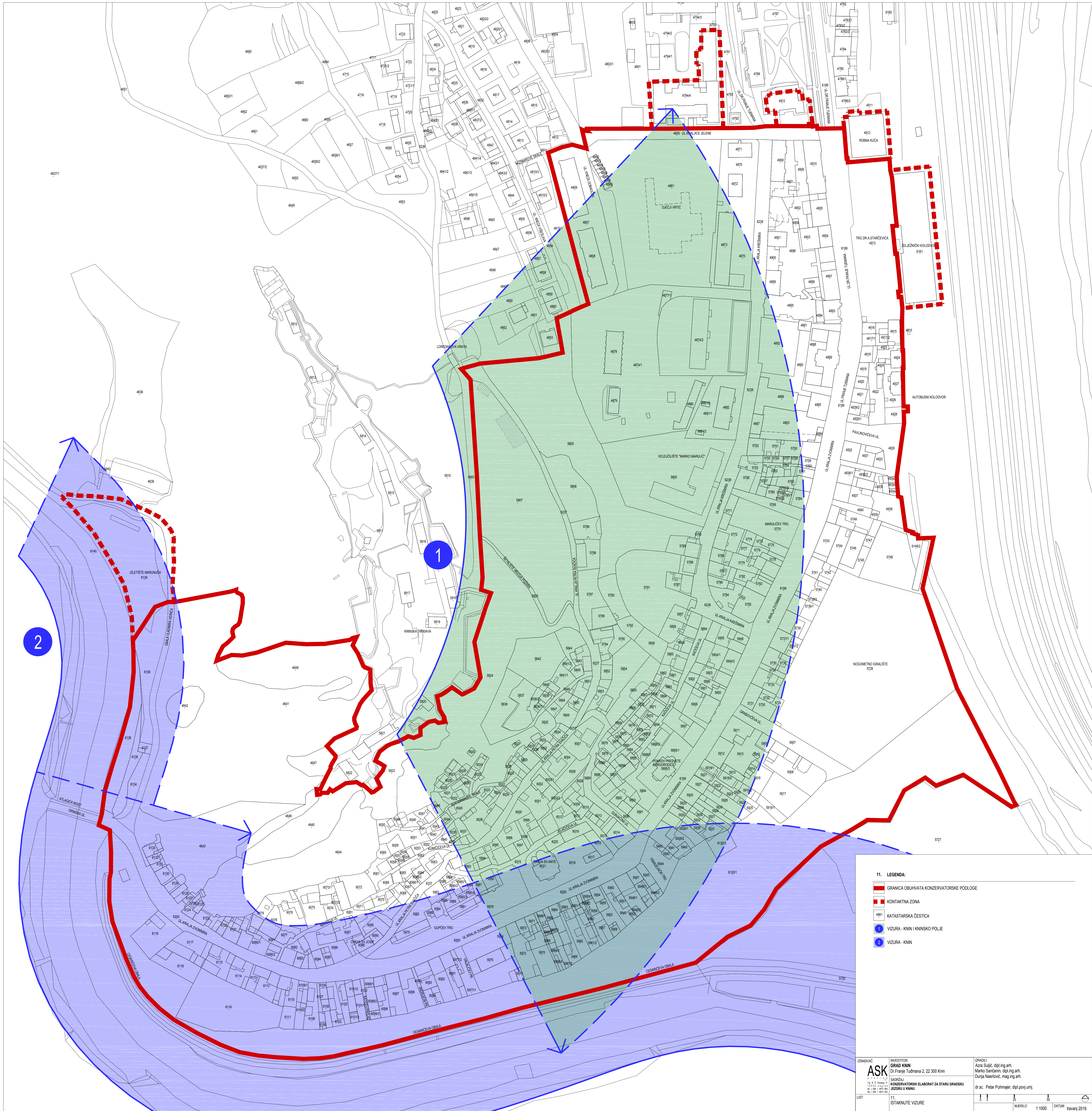
- 13. LEGENDA:**
- GRANICA OBUHVATA KONSERVATORSKE POLOGE
  - KONTAKTNA ZONA
  - KATASTRARSKA CESTICA
  - ODRŽAVANJE POSTOJEĆEG STANJA
  - RESTITUCIJA IZVORNIH ELEMENATA
  - OBNOVA I SANACIJA
  - UKLANJANJE NADOGRADNJI I DOGRADNJI
  - PREOBLIKOVANJE
  - UKLANJANJE I NOVA IZGRADNJA
  - ZAPUŠTENI JAVNI KORIDORI

IZRAĐIVAČ ASK <small>POSREDOVANJE U PROMETU NEKRETNIM PRAVIMA</small> BEOGRAD, BEOGRADSKA 111 TEL: +381 (0)11 4123 111 FAX: +381 (0)11 4123 064	INVESTITOR GRAD KNIN Dr Franje Tuđmana 2, 22 300 Knin	IZDANIL Azra Suljić, dipl.ing.arh. Marko Sančanin, dipl.ing.arh. Dunja Naerović, mag.ing.arh.
		SADRŽAJ: KONSERVATORSKI ELABORAT ZA STARU GRADSKU JEZUITSKU KLINIKU dr.sc. Petar Puhmajer, dipl.pov.umt.
LIST: 13 KONSERVATORSKE MIERE ZAŠTITE	M: 1:1000 DATUM: travanj 2019.	0 5 25 50 1:1000

12. LEGENDA:

- 4861 KATASTRARSKA ČESTICA
- NEPOKRETNO KULTURNO DOBRO:
- A / POVIJESNA CJELINA:
  - GRANICA OBLUHATA KONZERVATORSKE POOLIGE + GRANICA KULTURNO-POVIJESNE CJELINE KNINA
  - ZONA A - POTPUNA ZAŠTITA POVIJESNIH STRUKTURA
  - KONTAKTNA ZONA
- B / POJEDINAČNO:
  - *SAKRALNE GRAĐEVINE:
    - A1 CRKVA I SAMOSTAN SV ANTE
    - A2 CRKVA SV JOSIP
  - *STAMBENE GRAĐEVINE:
    - S1 KUĆA KRVAVIĆA
    - S2 KUĆA LOVIČIĆ
    - S3 KUĆA PETKOVIĆ
    - S4 KUĆA KERETA
  - KULTIVIRANI KRAJOLJAZ
  - ZAŠTIĆENI KRAJOLJAZ

2

1

11. LEGENDA:

- GRANICA OBUHVATA KONZERVATORSKE POLOGE
- KONTAKTNA ZONA
- KATASTARSKA CESTICA
- VIZURA - KNIN I KNINSKO POLJE
- VIZURA - KNIN

IZRAĐIVAČ: **ASK**
 INVESTITOR: **GRAD KNIN**
 Dr. Franje Tuđmana 2, 22 300 Knin

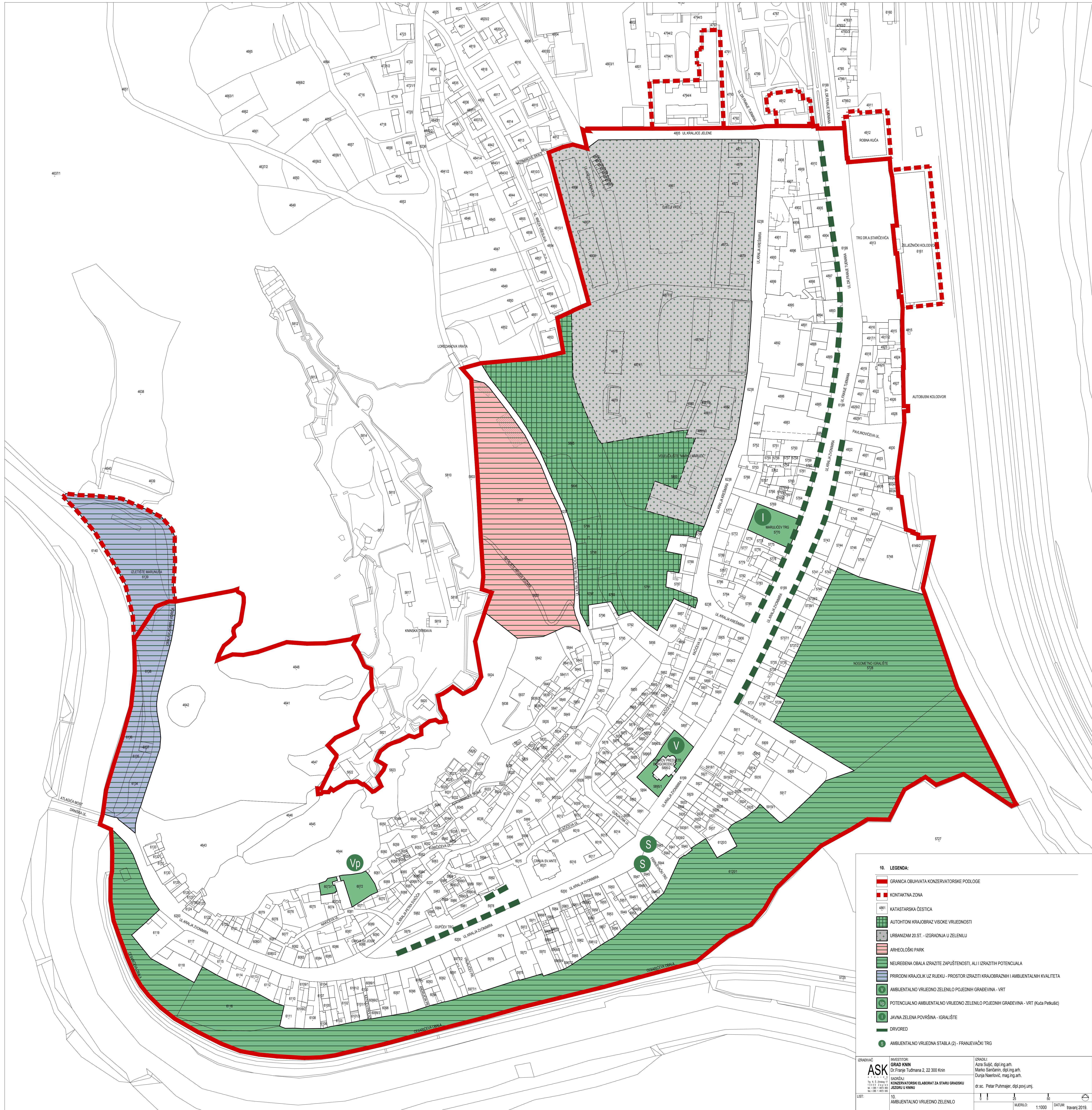
IZRAĐILI:
 Azra Suljić, dipl. ing. arh.
 Marko Šančanin, dipl. ing. arh.
 Dunja Naerović, mag. ing. arh.

SAĐRŽAJ:
 KONZERVATORSKI ELABORAT ZA STARU GRADSKU
 JEZURU U KNINU

dr. sc. Petar Puhmajer, dipl. povj. umj.

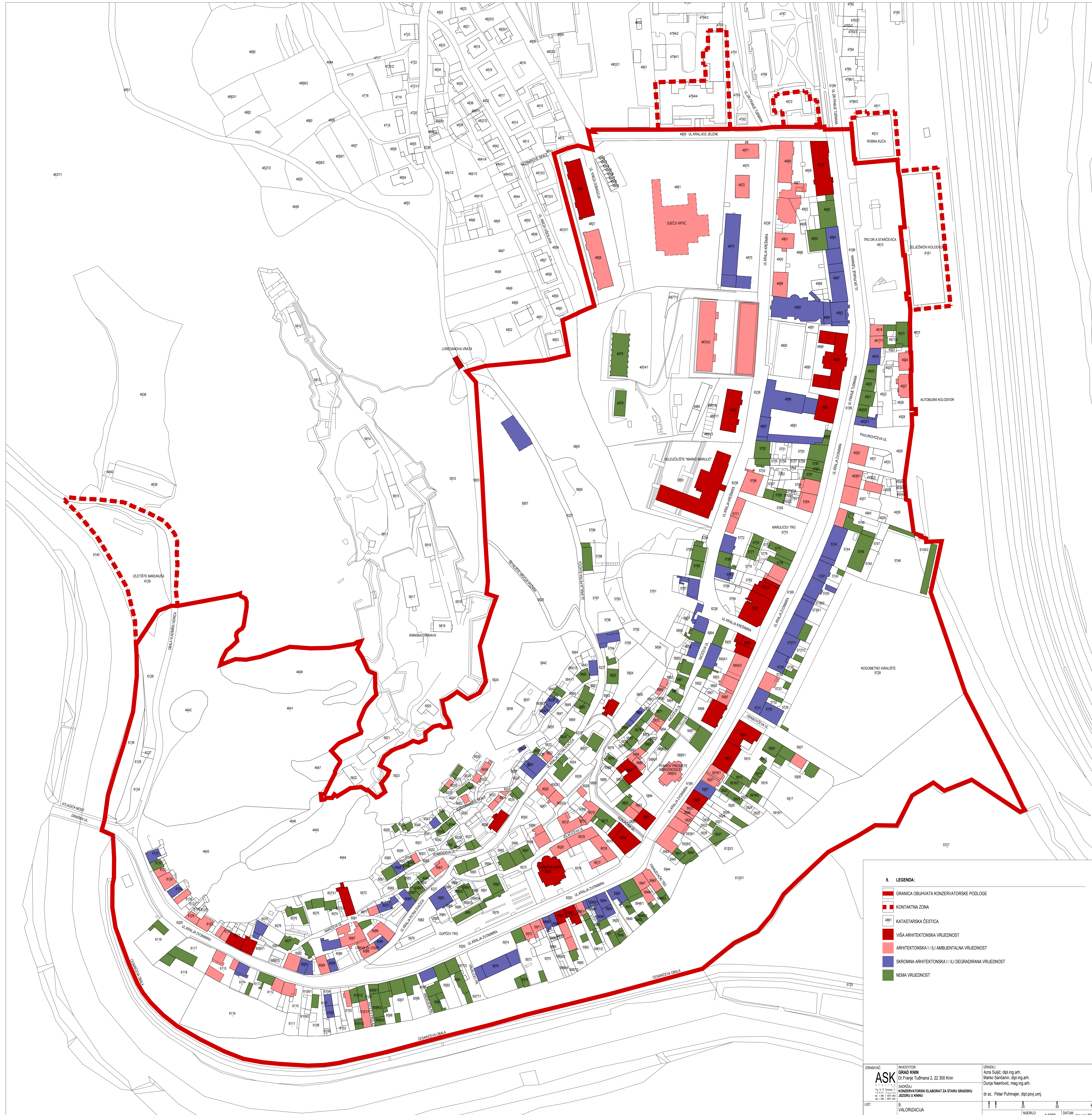
LIST: 11
 ISTAKNUTE VIZURE

MAŠTILJO: 1:1000
 DATUM: travanj 2019.

- 10. LEGENDA:**
- GRANICA OBUHVATA KONZERVATORSKE POOLGE
  - KONTAKTNA ZONA
  - KATASTRARSKA ČESTICA
  - AUTOTONI KRAJOBRAZ VISOKE VRIJEDNOSTI
  - URBANIZAM 20 ST. - IZGRADNJA U ZELENILU
  - ARHEOLOŠKI PARK
  - NEUREĐENA OBLA I IZRIZITE ZAPUŠTENOSTI, ALI I IZRIZITIH POTENCIJALA
  - PRIRODNI KRAJOLJ UZ RIEKU - PROSTOR IZRIZITI KRAJOBRAZNIH I AMBIJENTALNIH KVALITETA
  - AMBIJENTALNO VRIJEDNO ZELENILO POJEDNIH GRAĐEVINA - VRT
  - POTENCIJALNO AMBIJENTALNO VRIJEDNO ZELENILO POJEDNIH GRAĐEVINA - VRT (Kuća Petkušić)
  - JAVNA ZELENA POVRŠINA - IGRALIŠTE
  - DRIVORED
  - AMBIJENTALNO VRIJEDNA STABLA (2) - FRANJEVAČKI TRG

<p>IZRAĐIVAČ ASK</p>	<p>INVESTITOR GRAD KNIN Dr. Franje Tuđmana 2, 22 300 Knin</p> <p>SAĐRAŽ: KONZERVATORSKI ELABORAT ZA STARU GRADSKU JEZUINU U KNINU</p>	<p>IZDAVALI Azra Suljić, dipl.ing.arh. Marko Sančanin, dipl.ing.arh. Dunja Naerović, mag.ing.arh.</p> <p>dr. sc. Petar Puhmajer, dipl.povj.umt.</p>
<p>LIST: 10 AMBIJENTALNO VRIJEDNO ZELENILO</p>	<p>1 5 25 50 M: 1:1000</p>	<p>DATUM: travanj 2019.</p>

9. LEGENDA:

- GRANICA OBUHVATA KONZERVATORSKE POOLIGE
- KONTAKTNA ZONA
- KATASTRARSKA ČESTICA
- VIŠA ARHITEKTONSKA VRUEDNOST
- ARHITEKTONSKA I / ILI AMBIJENTALNA VRUEDNOST
- SKROMNA ARHITEKTONSKA I / ILI DEGRADIRANA VRUEDNOST
- NEMA VRUEDNOST

IZRAĐIVAČ: **ASK**
 INVESTITOR: **GRAD KNIN**
 Dr. Franje Tuđmana 2, 22 300 Knin

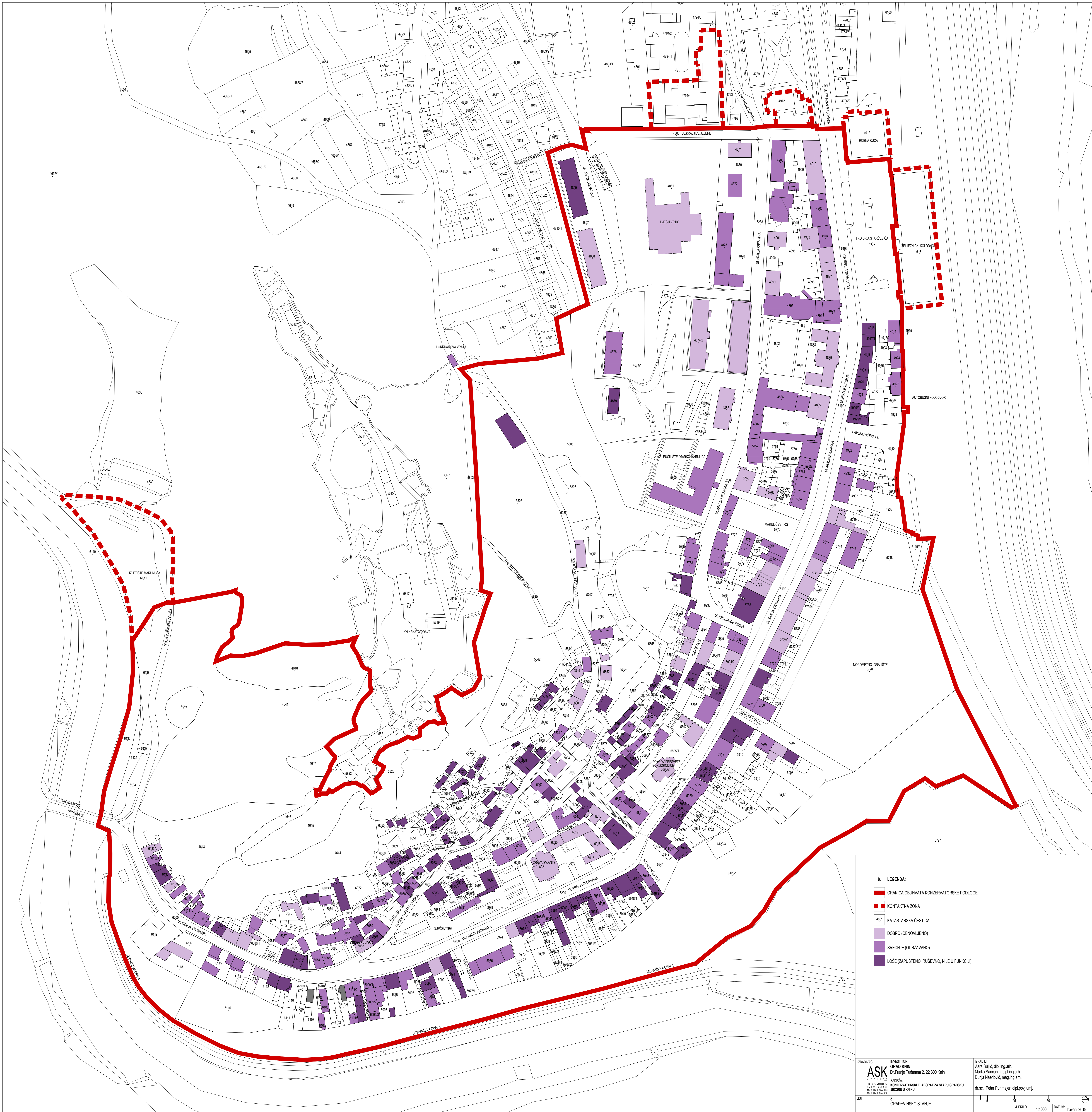
IZDADILI: Azra Suljić, dipl.ing.arh.
 Marko Sančanin, dipl.ing.arh.
 Dunja Naerović, mag.ing.arh.

SAĐRŽAJ: KONZERVATORSKI ELABORAT ZA STARU GRADSKU JEZORU U KNINU
 dr. sc. Petar Puhmajer, dipl.pov.umt.

LIST: 9. VALORIZACIJA

MAŠTERLO: 1:1000

DATUM: travanj 2019.

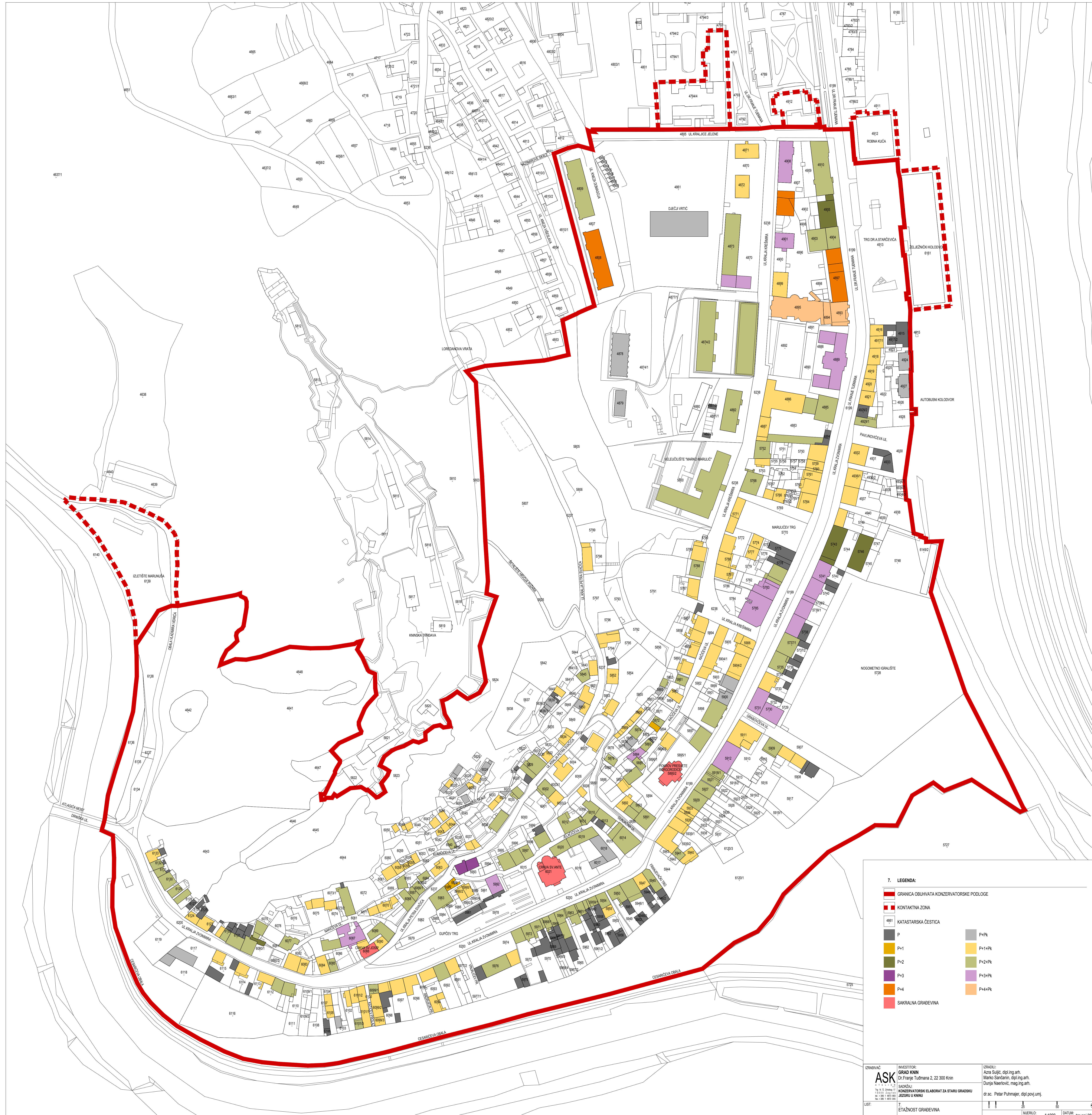

8. LEGENDA:

- GRANICA OBUHVATA KONZERVATORSKE PODOLE
- KONTAKTNA ZONA
- 4861 KATASTRSKA ČESTICA
- DOBRU (OBNOVLJENO)
- SREDNJE (ODRŽAVANO)
- LOŠE (ZAPUŠTENO, RUŠEVNO, NIJE U FUNKCIJI)

IZRAĐIVAČ: **ASK**
 INVESTITOR: **GRAD KNIN**
 Dr. Franje Tuđmana 2, 22 300 Knin
 SAĐRŽAJ: KONZERVATORSKI ELABORAT ZA STARU GRADSKU JEZUURU U KNINU
 IZDADILI: Azra Suljić, dipl.ing.arh., Marko Sančanin, dipl.ing.arh., Dunja Naerović, mag.ing.arh., dr.sc. Petar Puhmajer, dipl.pov.umj.

LIST: 8. GRAĐEVINSKO STANJE
 MÄRILLO: 1:1000
 DATUM: travanj 2019.

7. LEGENDA:

- GRANICA OBUHVATA KONZERVATORSKE POOLIGE
- KONTAKTNA ZONA
- KATASTRARSKA ČESTICA
- P
- P+1
- P+2
- P+3
- P+4
- SAKRALNA GRAEVDINA
- P+Pk
- P+1+Pk
- P+2+Pk
- P+3+Pk
- P+4+Pk

IZRAĐIVAČ: **ASK**
INVESTITOR: **GRAD KNIN**
Dr. Franje Tuđmana 2, 22 300 Knin

IZRAĐILI: Azra Suljić, dipl.ing.arh.
Marko Sančanin, dipl.ing.arh.
Dunja Naerović, mag.ing.arh.

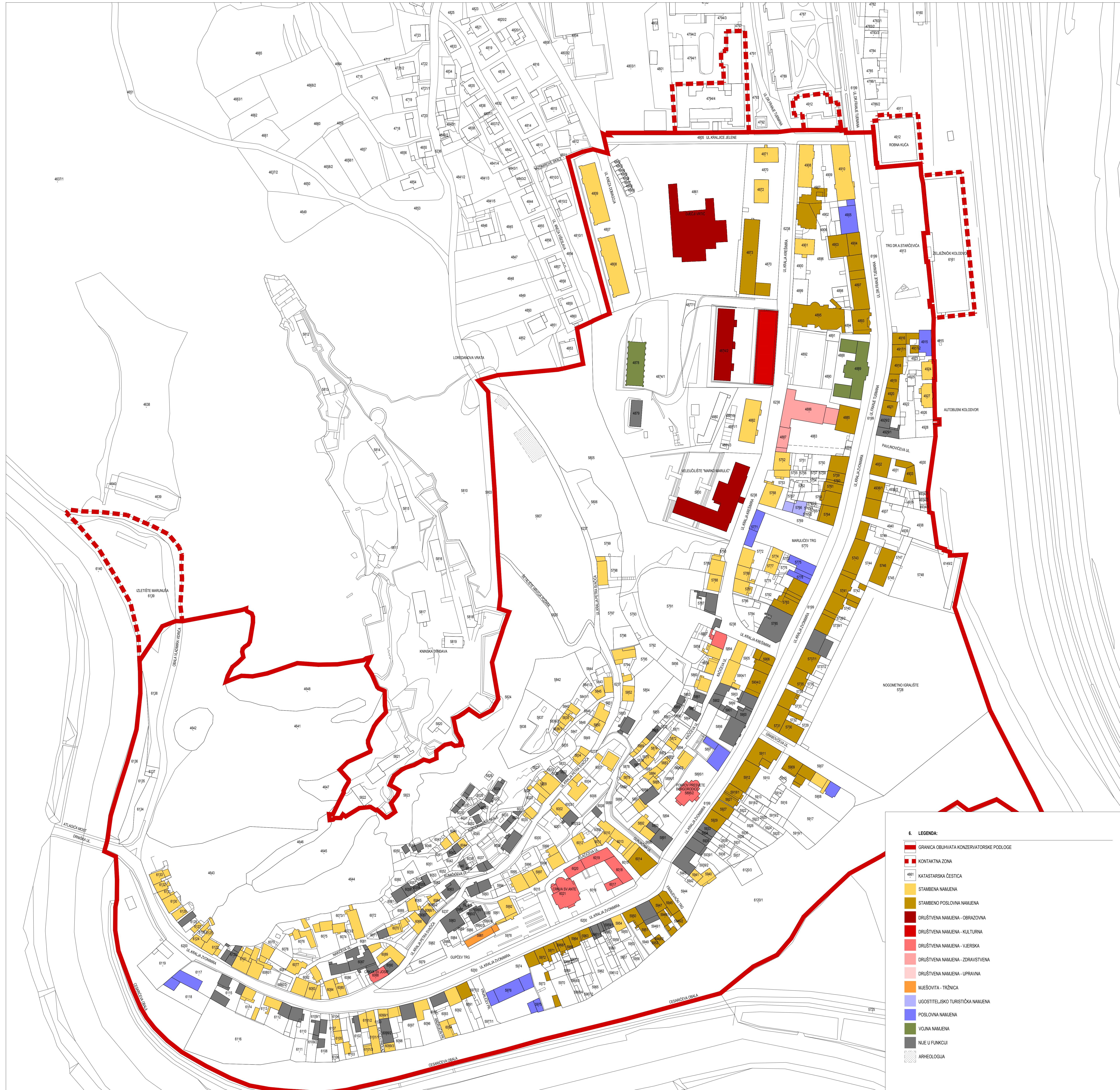
SAĐRŽAJ: KONZERVATORSKI ELABORAT ZA STARU GRADSKU JEZUINU U KNINU

dr. sc. Petar Puhmajer, dipl.povj.umj.

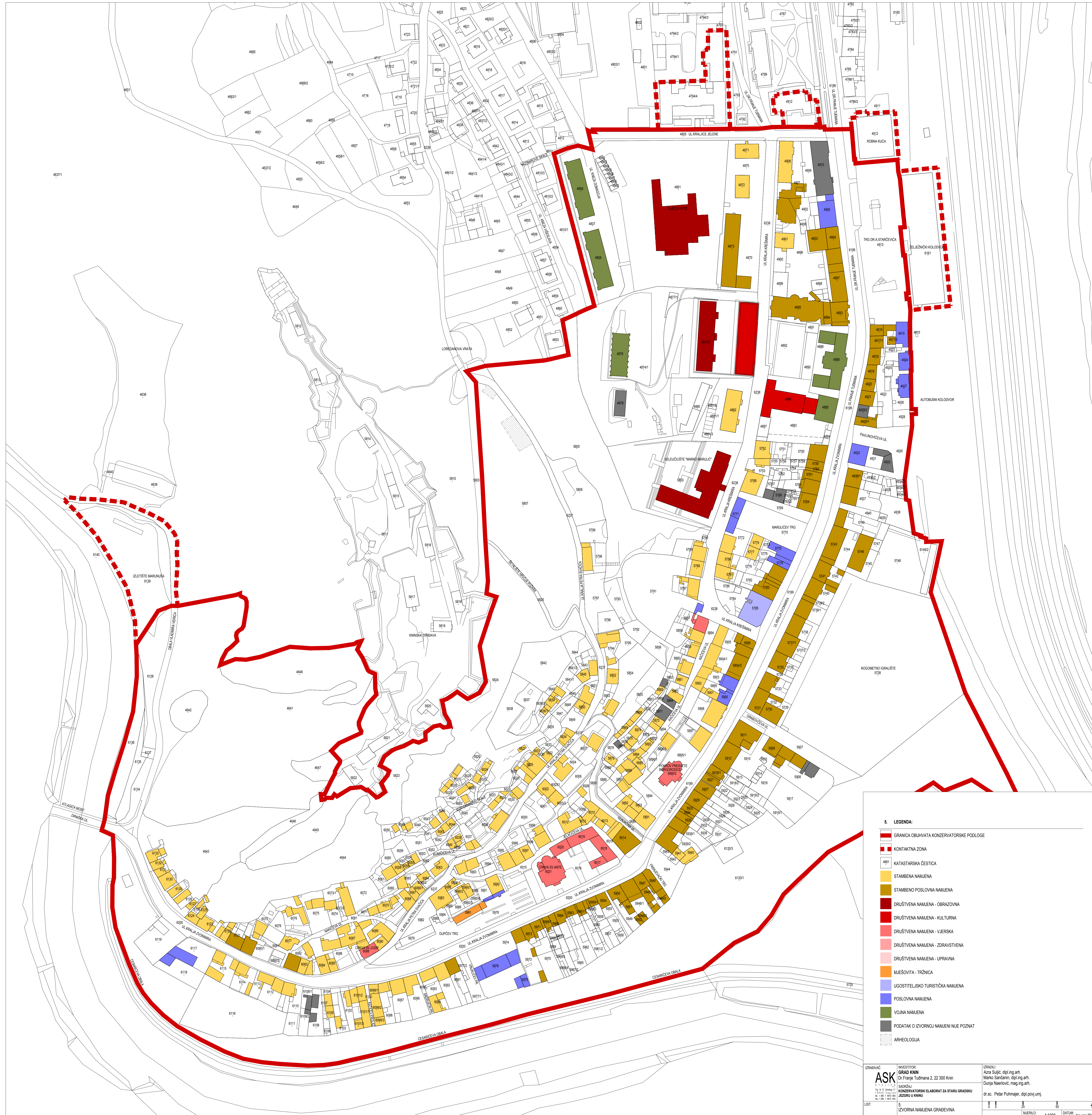
LIST: 7. ETAŽNOST GRAEVDINA

MAŠTERLO: 1:1000 DATUM: travanj 2019.

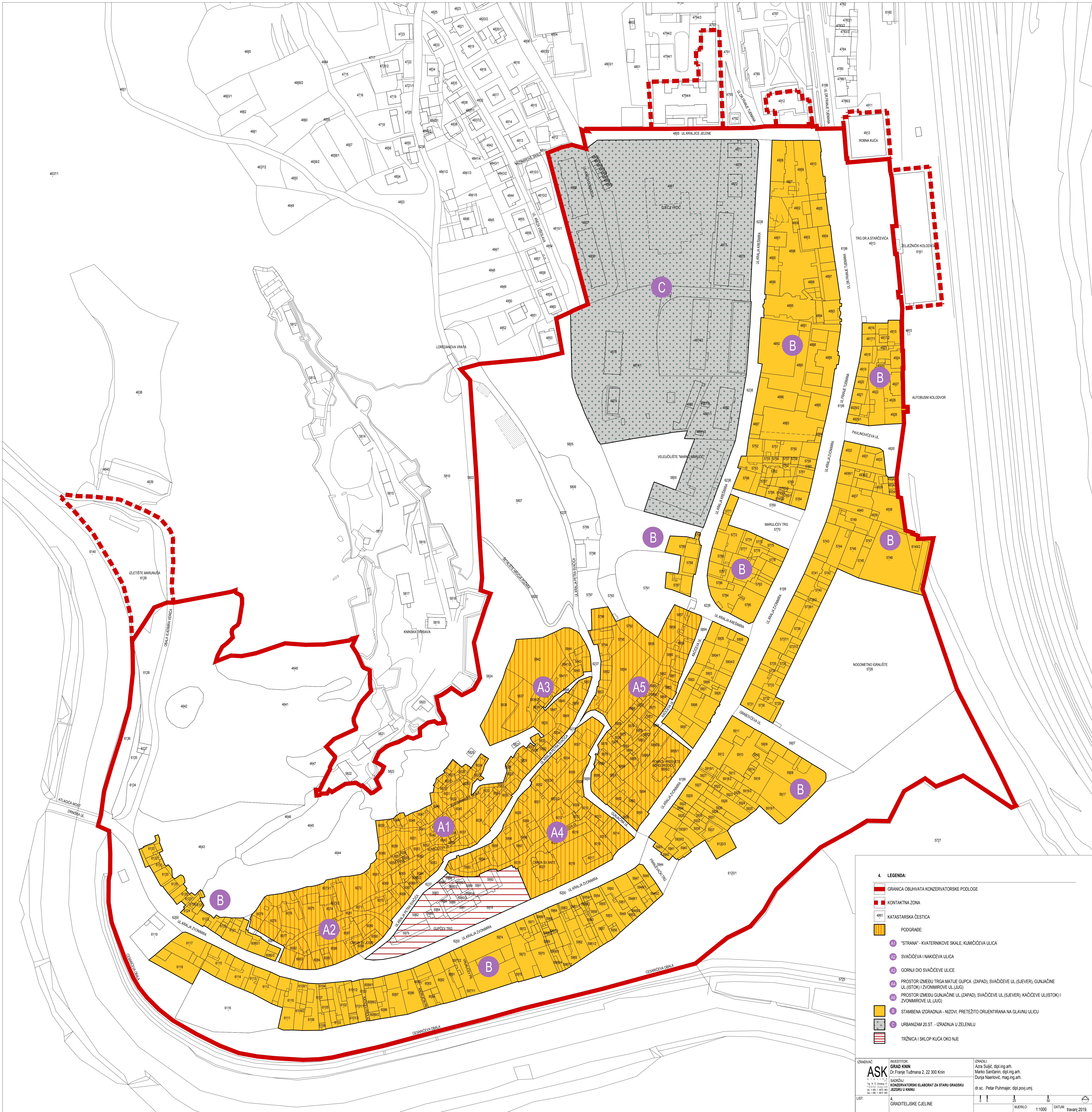
- 6. LEGENDA:**
- GRANICA OBUHVATA KONZERVATORSKE PODOLE
  - KONTAKTNA ZONA
  - KATASTRARSKA ČESTICA
  - STAMBENA NAMJENA
  - STAMBENO POSLOVNA NAMJENA
  - DRUŠTVENA NAMJENA - OBRAZOVNA
  - DRUŠTVENA NAMJENA - KULTURNA
  - DRUŠTVENA NAMJENA - VJERSKA
  - DRUŠTVENA NAMJENA - ZDRAVSTVENA
  - DRUŠTVENA NAMJENA - UPRAVNA
  - MIJEŠOVITA - TRŽNIČNA
  - UGOSTITELJSKO TURISTIČKA NAMJENA
  - POSLOVNA NAMJENA
  - VOJNA NAMJENA
  - NIJE U FUNKCIJI
  - ARHEOLOGIJA

5. LEGENDA:

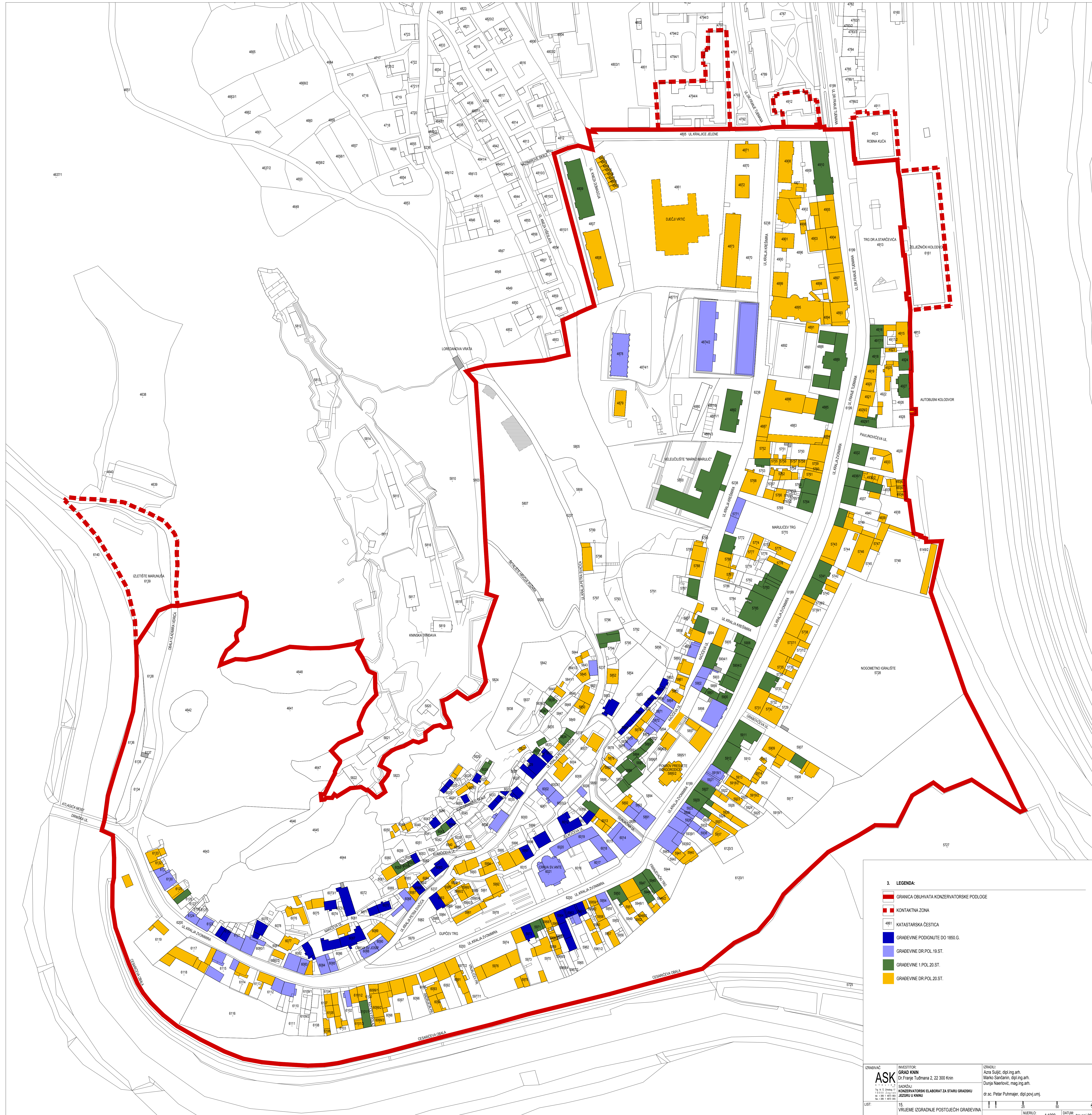
- GRANICA OBUHVATA KONZERVATORSKE PODLOGE
- KONTAKTNA ZONA
- KATASTRARSKA ČESTICA
- STAMBENA NAMENA
- STAMBENO POSLOVNA NAMENA
- DRUŠTVENA NAMENA - OBRAZOVNA
- DRUŠTVENA NAMENA - KULTURNA
- DRUŠTVENA NAMENA - VJERSKA
- DRUŠTVENA NAMENA - ZDRAVSTVENA
- DRUŠTVENA NAMENA - UPRAVNA
- MIJEŠOVITA - TRŽNICA
- UGOSTITELJSKO TURISTIČKA NAMENA
- POSLOVNA NAMENA
- VOJNA NAMENA
- PODATAK O IZVORNOJ NAMENI NIJE POZNAT
- ARHEOLOGIJA

<p>IZRAĐIVAČ ASK</p>	<p>INVESTITOR GRAD KNIN Dr. Franje Tuđmana 2, 22 300 Knin</p> <p>SAĐRŽAJ: KONZERVATORSKI ELABORAT ZA STARU GRADSKU JEZUITSKU KLINU</p>	<p>IZDADLI Azra Suljić, dipl.ing.arh. Marko Sančanin, dipl.ing.arh. Dunja Naerović, mag.ing.arh.</p> <p>dr.sc. Petar Puhmajer, dipl.pov.umj.</p>
<p>LIST: 5</p>	<p>IZVORNA NAMJENA GRAĐEVINA</p>	<p>ŠKALA: 0 5 10 25 50</p> <p>MERILLO: 1:1000</p> <p>DATUM: travanj 2019.</p>

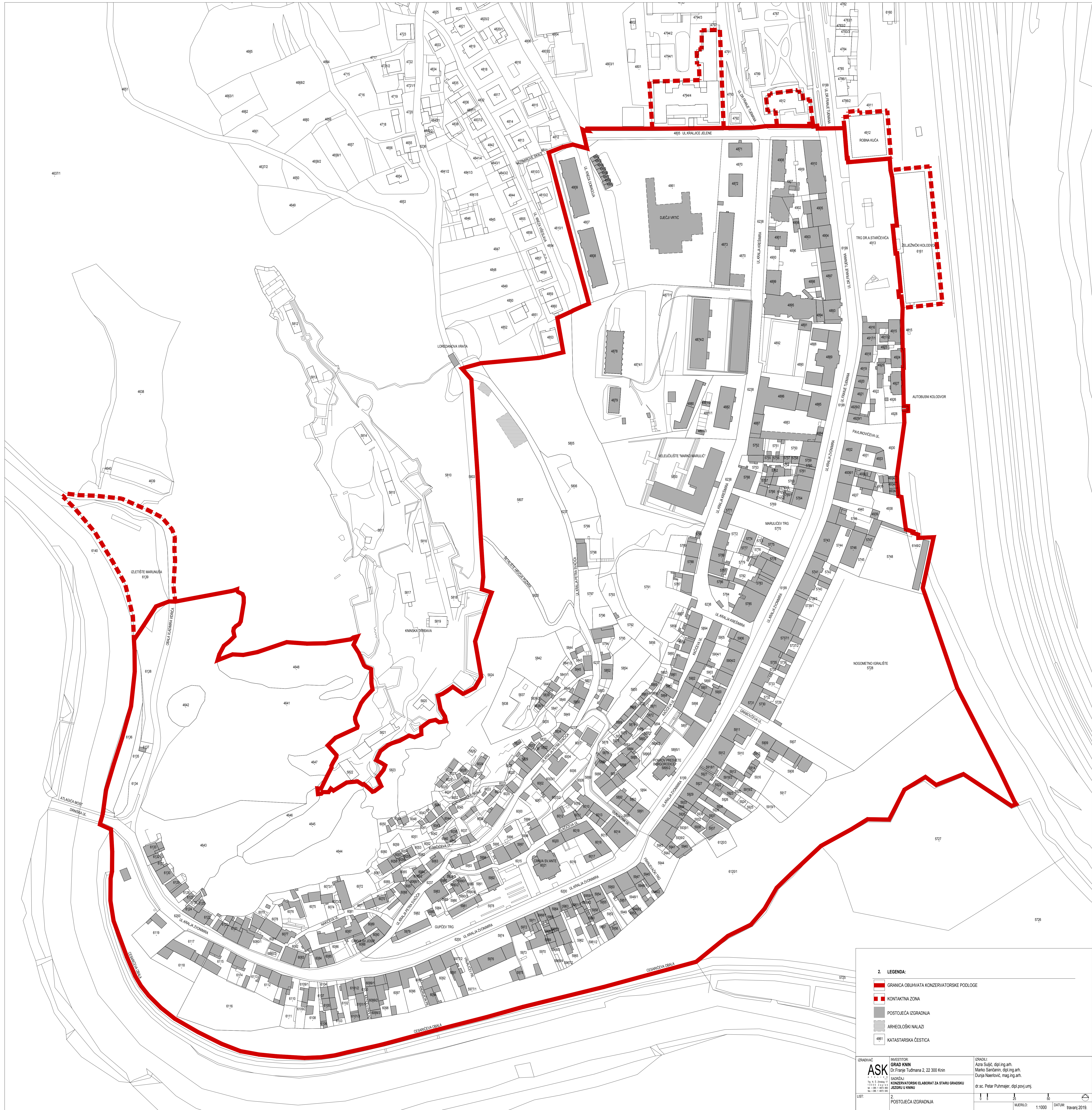
- 4. LEGENDA:**
- GRANICA OBUHATA KONZERVATORSKE PODOLE
  - - - KONTAKTNA ZONA
  - 4881 KATASTRARSKA CESTICA
  - PODGRADE:
  - A1 "STRANA" - KVATERNIKOVE SKALE, KUMIČEVA ULICA
  - A2 SVAČIĆEVA I NAKIČEVA ULICA
  - A3 GORNJI DIO SVAČIĆEVE ULICE
  - A4 PROSTOR IZMEĐU TRGA MATIJE GURČA (ZAPAD), SVAČIĆEVA UL. (SJEVER), GUNJAČNE UL. (ISTOK) I ZVONIMROVE UL. (JUG)
  - A5 PROSTOR IZMEĐU GUNJAČNE UL. (ZAPAD), SVAČIĆEVA UL. (SJEVER), KAČIĆEVA UL. (ISTOK) I ZVONIMROVE UL. (JUG)
  - B STAMBENA IZGRADNJA - NIZOVI, PRETEŽITO ORIJENTIRANA NA GLAVNU ULICU
  - URBANIZAM 20 ST. - IZGRADNJA U ZELENILU
  - TRŽNICA I SKLOP KUĆA OKO NJE

<p>IZRAĐIVAČ ASK</p>	<p>INVESTITOR GRAD KNIN Dr. Franje Tuđmana 2, 22 300 Knin</p> <p>SAĐRAŽU: KONZERVATORSKI ELABORAT ZA STARU GRADSKU JEZU U KNINU</p>	<p>IZDADLI Azra Suljić, dipl.ing.arh. Marko Sančanin, dipl.ing.arh. Dunja Naerović, mag.ing.arh.</p> <p>dr. sc. Petar Puhmajer, dipl. pov. umj.</p>
<p>LIST: 4.</p>	<p>GRADITELJSKE CJELINE</p>	<p>MERILLO: 1:1000 DATUM: travanj 2019.</p>

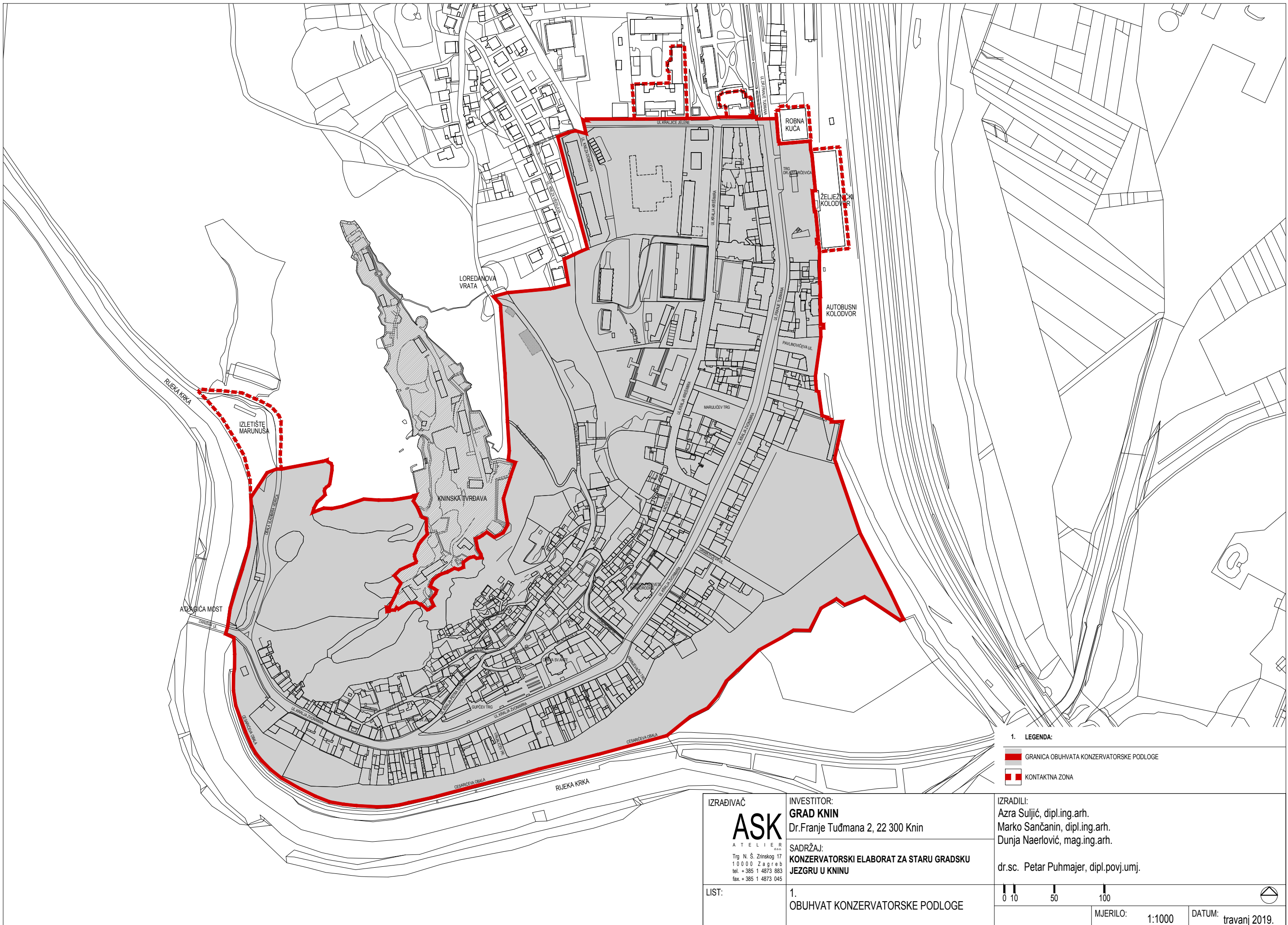
- 3. LEGENDA:**
- GRANICA OBUHVATA KONZERVATORSKE PODLOGE
  - KONTAKTNA ZONA
  - KATASTRARSKA ČESTICA
  - GRAĐEVINE PODIGNUTE DO 1850.G.
  - GRAĐEVINE DR.POL.19.ST.
  - GRAĐEVINE 1.POL.20.ST.
  - GRAĐEVINE DR.POL.20.ST.

<p>IZRAĐIVAČ: ASK 19100 Brijuni 19100 Zadar 19100 Zagreb 19100 Rijeka 19100 Šibenik</p>	<p>INVESTITOR: GRAD KNIN Dr. Franje Tuđmana 2, 22 300 Knin</p> <p>SAĐRŽAJ: KONZERVATORSKI ELABORAT ZA STARU GRADSKU JEZUINU U KNINU</p>	<p>IZDADLI: Azra Suljić, dipl.ing.arh. Marko Sančanin, dipl.ing.arh. Dunja Naerović, mag.ing.arh.</p> <p>dr.sc. Petar Puhmajer, dipl.povj.umj.</p>
<p>LIST: 15</p>		<p>VRUĆENJE IZGRADNJE POSTOJEĆIH GRAĐEVINA</p>
<p>1:1000</p>		<p>DATUM: travanj 2019.</p>

- 2. LEGENDA:**
- GRANICA OBUHVATA KONZERVATORSKE PODLOGE
  - KONTAKTNA ZONA
  - POSTOJEĆA IZGRADNJA
  - ARHEOLOŠKI NALAZI
  - KATAstarska CESTICA

<p>IZRAĐIVAČ: ASK</p> <p>INVESTITOR: GRAD KNIN Dr. Franje Tuđmana 2, 22 300 Knin</p> <p>IZDANJE: Azra Suljić, dipl.ing.arh. Marko Sančanin, dipl.ing.arh. Dunja Naerović, mag.ing.arh.</p> <p>SAĐRŽAJ: KONZERVATORSKI ELABORAT ZA STARU GRADSKU JEZGRU U KNINU</p> <p>dr. sc. Petar Puhmajer, dipl.povj.umj.</p>	<p>LIST: 2. POSTOJEĆA IZGRADNJA</p> <p>MAŠTILJO: 1:1000</p> <p>DATUM: kvrganj 2019.</p>
--	---

1. LEGENDA:

- GRANICA OBUHVATA KONZERVATORSKE PODLOGE
- KONTAKTNA ZONA

IZRAĐIVAČ
ASK
 ATELIER
 Trg N. Š. Zrinskog 17
 10000 Zagreb
 tel. +385 1 4873 883
 fax. +385 1 4873 045

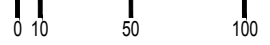
INVESTITOR:
GRAD KNIN
 Dr.Franje Tuđmana 2, 22 300 Knin

SADRŽAJ:
KONZERVATORSKI ELABORAT ZA STARU GRADSKU JEZGRU U KNINU

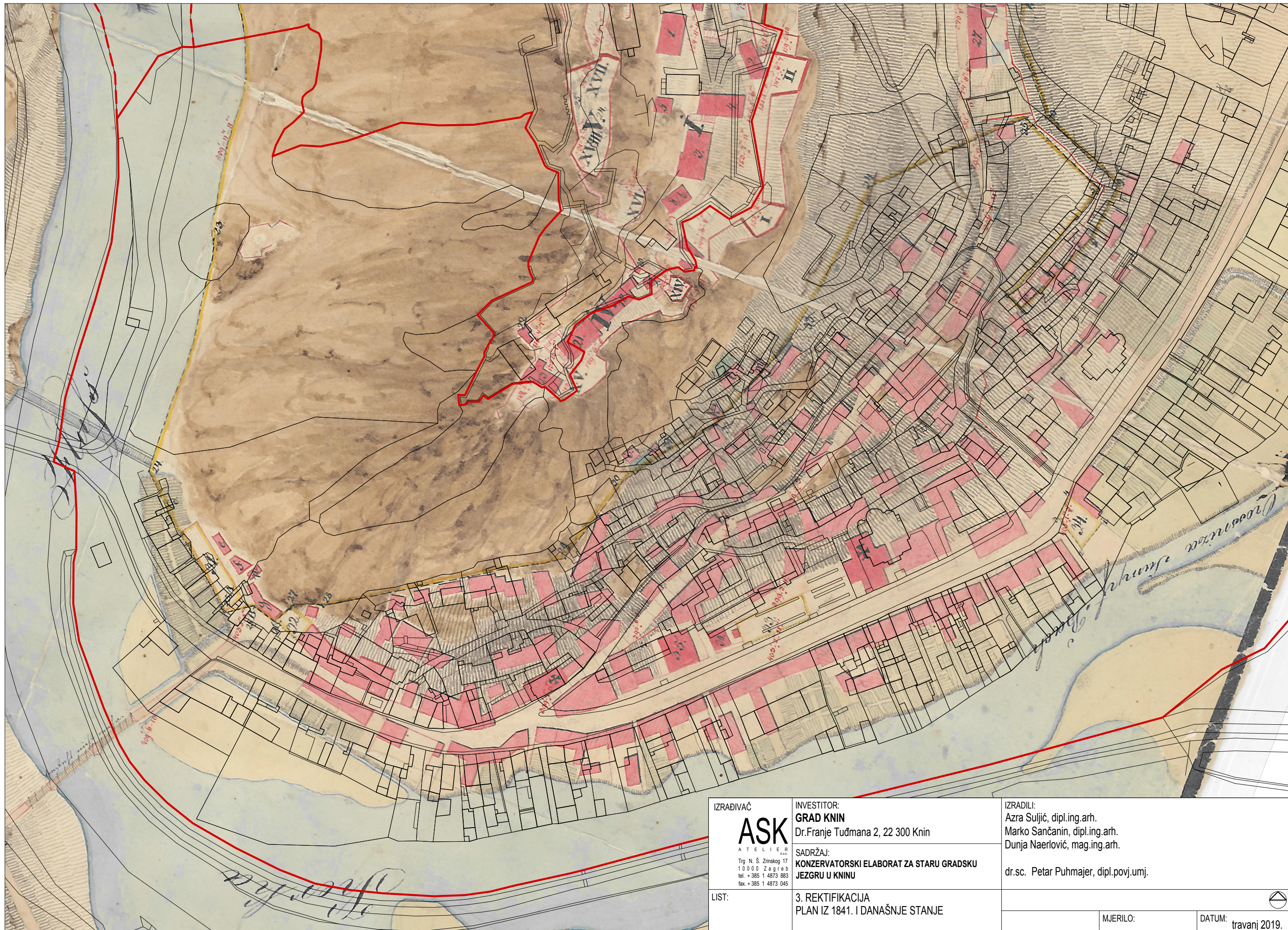
IZRADILI:
 Azra Suljić, dipl.ing.arh.
 Marko Sančanin, dipl.ing.arh.
 Dunja Naerlović, mag.ing.arh.

dr.sc. Petar Puhmajer, dipl.povj.umj.

LIST:
 1.
 OBUHVAT KONZERVATORSKE PODLOGE

MJERILO: 1:1000   DATUM: travanj 2019.

IZRAĐIVAČ

ASK

ATELIER
Trg N. Š. Zrinskog 17
10000 Zagreb
tel. +385 1 4873 883
fax. +385 1 4873 045

INVESTITOR:

GRAD KNIN

Dr.Franje Tuđmana 2, 22 300 Knin

SADRŽAJ:

**KONZERVATORSKI ELABORAT ZA STARU GRADSKU
JEZGRU U KNINU**

IZRADILI:

Azra Suljić, dipl.ing.arh.

Marko Sančanin, dipl.ing.arh.

Dunja Naerlović, mag.ing.arh.

dr.sc. Petar Puhmajer, dipl.povj.umj.

LIST:

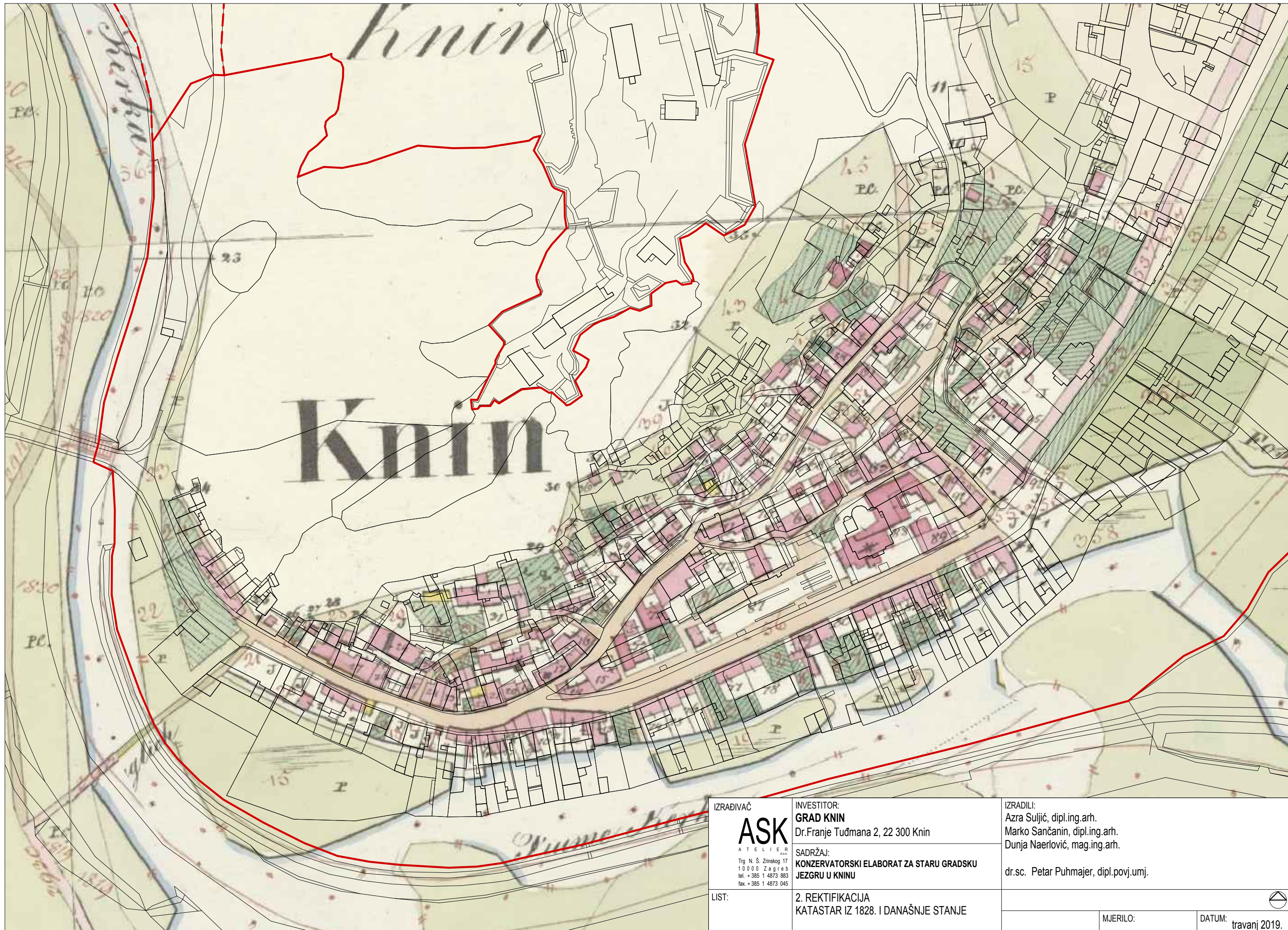
**3. REKTIFIKACIJA
PLAN IZ 1841. I DANAŠNJE STANJE**

MJERILO:

DATUM:

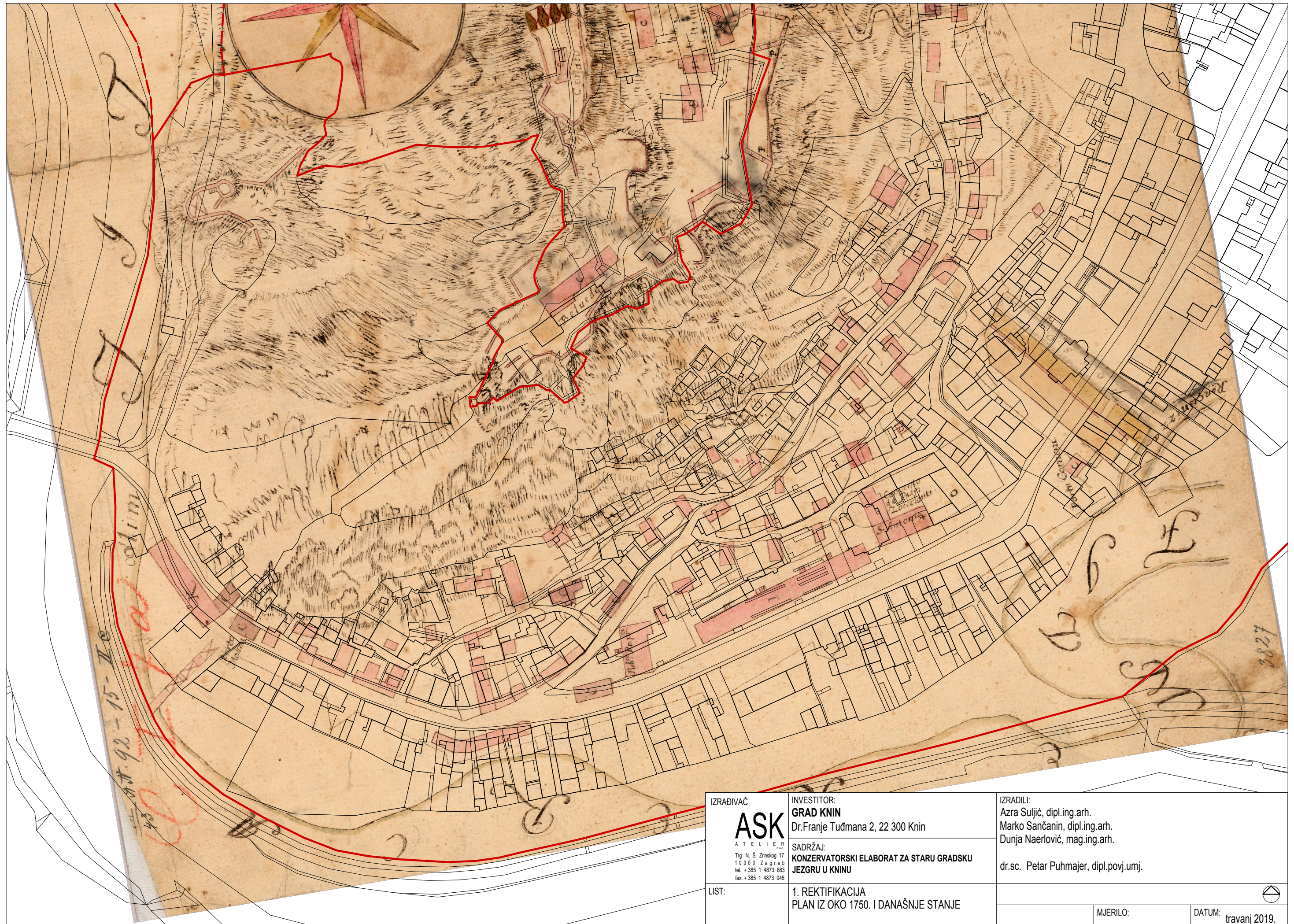
travanj 2019.

<p>IZRAĐIVAČ</p> <p>ASK</p> <p>ATELIER</p> <p>Trg N. Š. Zrinskog 17 10000 Zagreb tel. +385 1 4873 883 fax. +385 1 4873 045</p>	<p>INVESTITOR:</p> <p>GRAD KNIN Dr. Franje Tuđmana 2, 22 300 Knin</p> <p>SADRŽAJ:</p> <p>KONZERVATORSKI ELABORAT ZA STARU GRADSKU JEZGRU U KNINU</p>	<p>IZRADILI:</p> <p>Azra Suljić, dipl.ing.arh. Marko Sančanin, dipl.ing.arh. Dunja Naerlović, mag.ing.arh.</p> <p>dr.sc. Petar Puhmajer, dipl.povj.umj.</p>
<p>LIST:</p>	<p>2. REKTIFIKACIJA KATASTAR IZ 1828. I DANAŠNJE STANJE</p>	<p>MJERILO:</p> <p>DATUM: travanj 2019.</p>

IZRAĐIVAČ ASK ATELIER Trg N. Š. Zrinskog 17 10000 Zagreb tel. +385 1 4873 883 fax. +385 1 4873 045	INVESTITOR: GRAD KNIN Dr.Franje Tuđmana 2, 22 300 Knin	IZRADILI: Azra Suljić, dipl.ing.arh. Marko Sančanin, dipl.ing.arh. Dunja Naerlović, mag.ing.arh.
	SADRŽAJ: KONZERVATORSKI ELABORAT ZA STARU GRADSKU JEZGRU U KNINU	dr.sc. Petar Puhmajer, dipl.povj.umj.
LIST:	1. REKTIFIKACIJA PLAN IZ OKO 1750. I DANAŠNJE STANJE	
		MJERILO: DATUM: travanj 2019.

7. PRIJEDLOG SMJERNICA ZA UREĐENJE I OBNOVU PROSTORA I GRAĐEVINA TE ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA

6.1. Prijedlog smjernica za očuvanje urbane matrice, uređenje javnih površina, infrastrukturno opremanje, postavljanje urbane opreme i nove zahvate

7.1.1. Prijedlog općih smjernica

Građevine koje se nalaze se u zoni zaštite povijesne urbane cjeline grada Knina nužno je održavati u okviru njihovih prostornih i arhitektonskih obilježja. S obzirom na stupanj očuvanosti, nalaže se cjelovita zaštita povijesnih vrijednosti uz poštivanje tradicije i funkcije prostora i njegovih sadržaja. Stoga je nužno strogo kontrolirati sve građevinske i urbanističke zahvate na tom prostoru za koje je potrebno u sklopu izdavanja lokacijske dozvole zatražiti i posebne uvjete građenja, te prethodnu suglasnost u okviru izdavanja građevinske dozvole. Nadalje, uz minimalne intervencije u povijesne strukture moguće je prilagođavanje novih funkcija i sadržaja suvremenim potrebama.

Prijedlog potrebnih zahvata te općenite konzervatorske smjernice za svaku pojedinu građevinu dani su u katalogu, a temelje se na njihovoj valorizaciji. Posebnim konzervatorskim uvjetima u okviru izdavanja lokacijske, odnosno građevinske dozvole, za svaku će se građevinu podrobnije definirati i ostali mogući i potrebni zahvati. Osim glavnih konzervatorskih metoda i intervencija na građevinama su predviđene i neke varijacije i podmetode osnovnih. Za sve povijesne građevine osim zahvata koji podliježu izdavanju lokacijskih uvjeta i dozvola nužni su konzervatorski uvjeti za sve radove koji uključuju i radove redovitog održavanja (sanacija pokrova, obnova pročelja, zamjena stolarije i sl.) Mjere i uvjeti zaštite za svaku povijesnu građevinu propisuju se ovisno o kulturno-povijesnoj, arhitektonskoj i ambijentalnoj vrijednosti, odnosno o stupnju očuvanosti povijesnih, arhitektonsko-oblikovnih obilježja i preliminarne ocjene njihovog građevnog stanja. Budući da je na jednoj građevini u pravilu potrebno kombinirati više metoda i postupaka (npr. konzervaciju i djelomičnu restituciju pročelja, odnosno djelomičnu građevinsku sanaciju) u katalogu su označene samo osnovne smjernice. Za neke je građevine procijenjena potreba provođenja konzervatorsko-restauratorskih istraživanja ili je pak donesena uputa da se obnovi pristupi na temelju povijesne valorizacije, što podrazumijeva sagledavanje svih povijesnih i oblikovno-razvojnih obilježja zgrade, kako bi se mogao točnije definirati prijedlog prezentacije i smjernice za potrebne radove. Svaki pojedinačni slučaj potrebno je detaljnije obraditi u postupku izdavanja posebnih uvjeta od strane nadležnog Konzervatorskog odjela u Šibeniku.

Prilikom radova na građevinama koje se nalaze unutar zaštićene zone povijesne cjeline grada Knina nužno je korištenje odgovarajućih materijala (vrsta, sastava, kolorita i sl.) te poštivanje izvornih tehnika (načina gradnje, žbukanja, ličenja i sl.). Sukladno tome, potrebne radove unaprijed treba dogovoriti s nadležnim Konzervatorskim odjelom, koji će izdati smjernice i na terenu nadzirati način oblikovanja i izvođenja radova. Na povijesno vrijednim građevinama određivanje korištenja novih materijala i tehnika preporuča se uz probe kako bi se utvrdilo poštivanje predloška izvornika.

Metode mogućih intervencija su:

- konzervacija, konsolidacija, održavanje
- adaptacija

- rekonstrukcija
- restitucija
- održavanje u okviru postojećih gabarita i oblikovanja
- interpolacija

Ukoliko je građevinsko stanje toliko loše da navedeni zahvati nisu ekonomski isplativi, po stručnoj ekspertizi moguća je procjena o održivosti sanacije, eventualno rušenje, te izvedba replike, odnosno potpuna rekonstrukcija. Režimom zaštite obuhvaćene su i parcele predmetnih građevina, koje valja održavati u okviru izvornih obilježja, stupnja i načina izgrađenosti te hortikulturnog uređenja.

Veliki dio prostora grada Knina definiran je prostornoplanskom dokumentacijom kao područje zaštićenog krajobraza i kultiviranog krajolika, osobito dijelovi prostora uz obalu rijeke i podno tvrđave. Potrebno je s naročitom pažnjom pristupiti planiranju, kako ne bi došlo do narušavanja kvalitetnih prostornih odnosa, odnosa izgrađenog i neizgrađenog prostora, uz očuvanje vrijednih vizura.

Za očuvanje karakteristika urbane matrice stare jezgre određuju se sljedeći opći konzervatorski uvjeti:

- očuvanje identiteta grada kroz održavanje postojećih urbanističko- arhitektonskih vrijednosti i uz podizanje kulture i načina korištenja zapuštenih ili degradiranih područja,
- očuvanje prostornog koncepta, povijesne građevne strukture, prepoznatljivih urbanih ambijenata, prostornih odnosa, glavnih vizura i vizualne izloženosti s okolnih pozicija,
- potrebno je zaštititi povijesne namjene građevina,
- na povijesnim građevinama osim održavanja i popravaka, dozvoljeni su, uz posebne konzervatorske uvjete, manji građevni zahvati u svrhu prilagođavanja suvremenom načinu života,
- nužna su uklanjanja nelegalno izvedenih građevina i dogradnji koje su ocijenjene kao devastacija i degradacija pojedinih građevina i cjeline,
- u cijelosti treba zadržati i rehabilitirati povijesnu matricu prostora: geometriju trasa postojećih ulica (npr. Nakićeva), njihovu povijesnu dimenziju, izvorne visinske kote i način povijesne parterne obrade,
- potrebno je očuvati povijesnu parcelaciju, ne povezivati više parcela u jednu, izuzev planski određenih zahvata koji će pridonijeti boljoj funkciji, posebno javnog prostora; takvi zahvati mogući su samo uz prethodno odobrenje nadležnog konzervatorskog odjela,
- treba zadržati povijesnu tipologiju izgradnje i očuvati postotak izgrađenosti parcele, vrtove ili visoku vegetaciju.
- unošenje suvremene arhitekture u povijesno tkivo u smislu suvremenog oblikovanja povezuje se s povijesnim ambijentom materijalom, volumenom, oblikom i kompozicijom, ali arhitektonskim izrazom ne smije biti u neskladu s cjelinom.

Sve vrijedne povijesne elemente obrade javnih površina kao što su povijesna popločenja kamenim pločama, ograda, stuba i ostalih elemenata treba održavati, obnoviti i sanirati na izvornim pozicijama i u izvornim detaljima obrade.

Uređenje obale rijeke Krke potrebno je urediti cjelovitim urbanističko-arhitektonskim i krajobraznim rješenjem u svrhu javnih zelenih površina te prostora sporta i rekreacije te dopuniti u pogledu urbane opreme i zelenila.

Za potrebe vizualnih komunikacija i postavljanje urbane opreme u povijesnoj jezgri treba izraditi jedinstveni koncept od strane tima grafičkih dizajnera, arhitekata, muzeologa i povjesničara umjetnosti i urbanista, a u skladu s njim izraditi cjelovito rješenje za postavljanje turističke signalizacije, postavljanje reklama, natpisnih ploča, klupa, javne rasvjete i sl. Mjere provođenja treba omogućiti posebna gradska odluka.

7.1.2. Prijedlog smjernica za prostore visoke urbanističke i arhitektonske (spomeničke) vrijednosti

Potpuna zaštita povijesnih struktura uvjetuje se u dijelovima kulturno-povijesne cjeline koji sadrže vrijedne elemente povijesnih struktura različitog stupnja očuvanosti. Za spomenutu cjelinu zahtjeva se potpuno očuvanje matrice povijesne izgradnje, stilsko-morfoloških karakteristika, kao i njihovog povijesnog i prostornog okoliša.

Sustavom mjera zaštite za prostore visoke urbanističke i arhitektonske (spomeničke) vrijednosti planira se zaštita i očuvanje osnovnih elemenata povijesne planske matrice i karakterističnih skupina građevina, pojedinih građevina i drugih važnih vrijednosti bitnih za održivost određene kulturno-povijesne cjeline, a prije svega oblika građevina i sklopova, gabarita i povijesnih sadržaja. Na području ovih prostora uvjetovat će se intervencije u smislu prilagođavanja funkcija i sadržaja suvremenim potrebama, ali bez bitnih fizičkih izmjena sačuvanih elemenata povijesnih struktura. Prihvatljive su metode konzervacije, rekonstrukcije, interpolacije, rekompozicije i integracije u cilju povezivanja povijesnih s novim strukturama i sadržajima koji proizlaze iz suvremenih potreba.

Mjere zaštite i očuvanja su:

- zaštita i očuvanje urbana matrice – građevne strukture, u pravilu uličnog rastera parcelacije, karakterističnih uličnih poteza i prepoznatljivih ambijenata, prostornih odnosa i glavnih ekspozicija,
- održavanje, popravak i manji građevni zahvati na postojećim građevinama prema posebnim konzervatorskim uvjetima,
- nova gradnja je moguća na strukturno nedovršenim građevnim česticama i površinama;
- zamjenska gradnja je moguća nakon rušenja dotrajalih građevina koje nisu ocijenjene kao vrijedne spomeničke ili povijesne građevine,
- ne dozvoljava se postavljanje uređaja mobilne telefonije, satelitskih RTV komunikacija, vanjskih jedinica klimatizacije i sličnih uređaja na ulična pročelja i krovove svih građevina u zoni obuhvata UPU-a,
- potpuna zaštita odnosi se na očuvanje fizionomije, gabarita izgradnje, urbanih interijera i sl., uz mogućnost nužnog prilagođavanja postojeće supstance suvremenim potrebama,
- zamjenska / nova gradnja, kao i rekonstrukcije postojećih zgrada, moguća je uz uvjet da se svi elementi relevantni za određivanje zahvata u prostoru: oblik i veličina građevne čestice, namjena, veličina i oblikovanje građevine te njezin smještaj, uređenje i način priključenja građevne čestice i građevine na javnoprometnu površinu i komunalnu infrastrukturu - moraju podrediti ograničenjima i obvezama koje proizlaze iz urbanističkih i arhitektonskih

specifičnosti prostora, odnosno lokalnim uvjetima, bez obveze primjene prostornih pokazatelja za novu gradnju.

Za sve zahvate unutar ove zone potrebno je ishoditi posebne uvjete i prethodno odobrenje nadležnog konzervatorskog odjela.

7.1.3. Prijedlog smjernica za prostore povijesne/ambijentalne vrijednosti

Ambijentalna zaštita uvjetuje se u dijelovima kulturno–povijesne cjeline s prorijeđenim povijesnim strukturama ili bez značajnijih primjera povijesne izgradnje koji osiguravaju kvalitetnu i funkcionalnu prezentaciju kulturno-povijesnih vrijednosti zona potpune ili djelomične zaštite. Na području stare jezgre to je zona koja obuhvaća zelene padine koje predstavljaju izvorni ambijent podno tvrđave i s njime čine nerazdvojnu cjelinu.

Ovaj sustav zaštite obuhvaća širok rubni prostor povijesne cjeline radi zaštite sačuvanih elemenata osnovne povijesne strukture naselja: morfologije, matrice, mjerila, tipologije ili ambijentalnih karakteristika, zaštite prirodnih i kultumopovijesnih vrijednosti, očuvanje kompozicijskih vrijednosti naselja (dominante, ekspozicije), zaštita vizura, panorama, urbanih slika i obrisa te drugih vrijednosti krajolika, uz očuvanje karaktera gradnje i pojedinačnih očuvanih primjera građevne supstance.

Na području ove zone prihvatljive su sve intervencije uz pridržavanje osnovnih načela zaštite kulturno–povijesne cjeline. Pri radovima na uređenju prostora prihvatljive su metode obnove postojećih struktura i izgradnja novih uz uvjet očuvanja ambijentalnih karakteristika kulturno–povijesne cjeline, osobito tradicijskih oblika i krajobraznog karaktera cjeline.

Mjere zaštite i očuvanja su:

- na području prostora povijesne/ambijentalne vrijednosti prihvatljive su sve intervencije uz pridržavanje osnovnih načela zaštite kulturno–povijesne cjeline,
- pri radovima na uređenju prostora prihvatljive su metode obnove postojećih struktura i izgradnja novih uz uvjet očuvanja ambijentalnih karakteristika kulturno–povijesne cjeline, osobito gabarita i namjene, tradicijskih oblika, krajobraznog karaktera i harmoničnog sklada cjeline,

Za sve zahvate unutar ove zone potrebno je ishoditi posebne uvjete i prethodno odobrenje nadležnog konzervatorskog odjela.

U utvrđivanju sustava mjera zaštite predviđa se očuvanje cjeline koju čine sve građevine. Stoga je osnovna konzervatorska smjernica izrada UPU-a kako bi se detaljno propisali planski parametri za povijesnu jezgru, a ne samo za njegove segmente.

U utvrđivanju sustava mjera zaštite za stambene građevine unutar zaštićene cjeline predviđa se očuvanje izvornih kulturno-povijesnih vrijednosti građevina zajedno s njihovim parcelama.

U skladu s navedenim konzervatorske smjernice su sljedeće:

- održavanje, popravci i obnova građevina,
- restitucija i rekonstrukcija građevine ili dijelova građevine čije je povijesno stanje (izgled i obrada pročelja, pokrov, gabariti i sl.) narušeno neadekvatnim zahvatima,

- adaptacija i prenamjena u mjeri u kojoj se ne narušava postojeći arhitektonsko-urbanistički integritet građevine i okoliša te osigurava bolje održavanje zgrade,
- zamjena i uvođenje infrastrukture primjerene suvremenom načinu života ukoliko ona ne mijenja izgled građevine,
- obnova građevina može se realizirati isključivo kao cjelovit zahvat (parcijalna rješenja obnove pročelja, zaštite od sunca, stolarije, bravarije i sl. nisu dopuštena),
- uklanjanje neodgovarajuće i nekvalitetne gradnje u dvorištima,
- uređenje i održavanje javnih površina i prostora u skladu s karakterom povijesno stilskog okruženja,

Zakonom propisanom postupku podliježu sljedeći zahvati:

- svi građevni i obrtnički zahvati na pojedinačnim građevinama,
- urbana oprema (javna rasvjeta, reklame, ograde i sl.),
- uređenje javnih površina, parcela i dvorišta (hortikulturno i parterno),
- prenamjena građevina,
- zahvati na komunalnoj infrastrukturi.

Zaštitni i drugi radovi na kulturnom dobru unutar prostornih međa određenih rješenjem o zaštiti mogu se poduzeti samo uz prethodno odobrenje nadležnog konzervatorskog odjela. Vlasnik kulturnog dobra dužan je provoditi sve mjere zaštite koje se odnose na održavanje kulturnog dobra, a koje odredi nadležni konzervatorski odjel.

7.1.4. Prijedlog smjernica za arheološka istraživanja i uređenje arheoloških lokaliteta

U utvrđivanju sustava mjera zaštite predviđa se očuvanje arheoloških nalaza i njihova adekvatna prezentacija. Prvi korak u poduzimanju mjera zaštite je potpuno istraživanje arheološkog lokaliteta. Na temelju rezultata istraživanja izraditi će se projekt prezentacije arheoloških nalaza, a do onda se zabranjuje bilo kakva gradnja na području registriranog kulturnog dobra.

Adekvatnom namjenom za prostor arheološkog lokaliteta smatra se javno zelenilo. Preporuča se prostor urediti kao edukativan park u kojem će se *in situ* prezentirati arheološki nalazi.

U pogledu zaštite arheološkog lokaliteta treba poštivati sljedeće smjernice:

- provođenje arheoloških istraživanja,
- izrada projekta prezentacije arheoloških nalaza,

- zabrana svake gradnje na području registriranog kulturnog dobra do izrade projekta prezentacije arheologije napravljenog u skladu rezultatima arheoloških istraživanja,
- uređenje arheološkog lokaliteta - dozvoljava se postava edukativnih panoa, urbane opreme, uređenje pješačkih staza, kao i gradnja manjih građevina (paviljona) za edukativnu i ugostiteljsku namjenu a sve u skladu s projektom prezentacije arheoloških nalaza,
- iskope prezentirati *in situ*, a eventualne pojedinačne nalaze, u muzeju ili u primjerenom prostoru u blizini lokaliteta.

Na području arheoloških lokaliteta utvrđenih kao kulturno dobro, bez prethodnog odobrenja nadležnog konzervatorskog odjela, nisu dozvoljeni radovi koji bi mogli narušiti integritet lokaliteta. Ako se prilikom dopuštenih radova eksploatacije lokaliteta nađu ostaci građevina ili predmeti, nalaznik je dužan o tome obavijestiti nadležno tijelo i nadležni muzej i predmete predati nadležnom muzeju. Istraživanje lokaliteta i iskapanje nalaza dopušteno je samo uz prethodno odobrenje nadležnog tijela i uz uvjet da se svi nalazi nakon dovršenih istraživanja i iskapanja stručno konzerviraju, a pokretni nalazi predaju na čuvanje nadležnom muzeju.

Područje od posebne važnosti, u smislu čuvanja arheološke baštine, svakako je povijesno urbana cjelina u kojoj su stariji slojevi naselja sačuvani u kulturnim slojevima, supstrukcijama i zidovima kuća te drugih objekata. Općenito, treba naglasiti da arheološku baštinu ugrožavaju različiti oblici zemljanih radova, građevinskih zahvata, iskopa za temelje, polaganja različitih cjevovoda, trasiranja ili proširenja putova odnosno ulica. Kod infrastrukturnih radova nužan je arheološki nadzor.

7.1.5. Prijedlog smjernica za uređenje urbane opreme i infrastrukturne mreže

Povijesna obrada popločenjem kamenom očuvana je u vrlo malim dijelovima ulica i trgova.

7.1.6. Prijedlog smjernica za tekuće, planirane i strateške razvojne projekte Grada Knina u području obuhvata

Obzirom da će i tendencije razvoja, strateški i dugoročni te tekući razvojni planovi i projekti Grada Knina, u mnogome utjecati na povijesno podgrađe Knina koje je predmet ovog Elaborata, ispitani su osnovni motivi i ciljevi te karakteristike ovih projekata koje bi mogle utjecati na njegove kulturno – povijesne i prostorno – arhitektonske kvalitete. Komentare prvenstveno treba uzimati u obzir kao ciljne smjernice na ovim lokalitetima to jest napatke obzirom na ciljeve i predložene smjerove rješenja ovih projekata.

Kao centralni razvojni dokument, zbog svoje projektne usmjerenosti razmatrana je Strategija razvoja Grada Knina od 2018. - do 2023. koja je usvojena krajem siječnja ove godine. Budući da su neki od projekata navedenih u bazi projektnih ideja locirani unutar povijesne jezgre Knina, napravljen je osvrt i kritičko vrednovanje iz perspektive njihove kulturno – povijesne i

urbanističko – arhitektonske vrijednosti te usklađenosti sa postojećim prostorom povijesne cjeline kao nedvojbena razvojnim resursom i potencijalom Grada Knina.

Obnova i stavljanje u funkciju stare tržnice

Za prostor stare tržnice je, obzirom na složene okolnosti, potrebno izraditi cjelovito urbanističko-arhitektonsko rješenje koje će se odabrati putem javnog urbanističko-arhitektonskog natječaja te na taj način osigurati najbolje rješenje.

U prostoru je potrebno sačuvati visoko zelenilo i koncepciju trgovanja na otvorenom. Izgradnja na samoj plohi tržnice i sjeverozapadno od nje (Trg Marije Gupca 1, 2, 3, 4, i 5) i Jelačićeva 3, svakako mora doživjeti preoblikovanje te projektom formirati izgradnju koja će svojim prizemljima komunicirati s plohom tržnice. Obzirom da zgrade Svačićeva 2 i 4 imaju osim pristupa iz Svačićeve i jedan pristup s plohe tržnice, potrebno ga je omogućiti i novim rješenjem, a zgrade detaljnije istražiti i rekonstruirati.

Izgradnja kosog dizala prema kninskoj tvrđavi

Za elaborat je proučen i prijedlog Projektnog zadatka tvrtke Urbanitas d.o.o. iz Šibenika (prosinac 2018.) koji prilično detaljno razmatra zahvat te u nekim detaljima zadovoljava razinu idejnog rješenja.

Prvenstvene i općenite smjernice kojima se treba voditi rješenje ovoga projekta je sprečavanje svakog utjecaja koji bi umanjio povijesno – kulturne, urbanističko – arhitektonske te ambijentalno – krajobrazne kvalitete zone na kojoj se nalazi trasa Kosog dizala te mora biti usklađena sa objektima i kontaktnim područjem.

Nadalje, potrebno je pažljivo razmotriti dugoročnu funkcionalnost i svrhovitost samog projekta i predložene trase - prvenstveno onu vezanu uz namjenu i planirane sadržaje terminala – donja stanica kosog dizala, ali i onu šireg obuhvata. Pri tome je potrebno voditi brigu o optimalnoj prometnoj regulaciji koju će dizalo (donja stanica na ulici Kralja Krešimira) izazvati u odnosu na sve modalitete prometa.

Kada ove općenite smjernice prevedemo u konkretne naputke to znači da je za kvalitetan projekt potreban promišljen projektni zadatak koji do sada još nije utvrđen. Za zadatak koji će biti svrhovit budućim projektantima potrebna je odluka naručitelja koja će objediniti koncept namjene kojega je dio svojevrstan interpretativno – muzeološki narativ koji se želi poručiti posjetiteljima (Što i kako se želi da posjetitelj doživi povijesni Knin?), plan isplativosti projekta kojega je dio i plan upravljanja postojećom i novoizgrađenom infrastrukturom.

Konkretne smjernice proizlaze i vrijednosnih i funkcionalnih zadatosti od kojih su neke višekratno istaknute u ovom Elaboratu:

- preporučamo oblikovanje infrastrukture (kosog lifta ili nekog drugog rješenja), uključivo sve elemente (terminali, gondole, infrastruktura, evakuacijske građevine i površine) izvesti tako da odražavaju kontekst. Neprihvatljivo je oblikovanje objekta koji će predstavljati jasan znak u slici grada prepustiti serijskom oblikovanju opreme proizvođača bez da se utječe na krajnji proizvod

- ukoliko se finalna trasa potvrdi prema dosadašnjim razmišljanjima naručitelja, zgrada posljednje stanice – terminal se mora jasno odijeliti od bastiona Pisani te s njim biti u kreativnom dijalogu koji će pokazati razumijevanje povijesnih slojeva
- nužna je briga za postojeće trase javnih prometnih površina, pogotovo se to odnosi na pješačke smjerove prema tvrđavi – Šetalište Hrvoja Požara - potpuno je neprihvatljivo dovođenje u pitanje funkcionalnost javnih ili privatnih površina u zoni obuhvata trase.
- neprihvatljivo je dovođenje u pitanje funkcionalnost automobilskog prometa na Krešimirovoj ulici, u neposrednom okolišu donje stanice – promet u kretanju i u mirovanju zahtjeva optimalno rješenje
- potrebno je i korisno voditi računa o tendencijama razvoja i namjeni neposrednog okoliša (mikro-urbana lokacije oko donje stanice - rekonstrukcija starog hotela Grand)
- paralelno, tijekom izrade projekta, a svakako prije početka građevinskih radova, potrebno je pažljivo obaviti arheološku kampanju na katastarskoj čestici 5807. k.o. Knin. Ovaj elaborat na nekoliko je mjesta skrenuo pažnju jer su na ovoj čestici primijećeni nepokretni i pokretni ostaci povijesnih razdoblja starog Knina te je samo stručni arheološki tretman u suradnji sa nadležnim službama Ministarstva kulture adekvatan prvi korak. Početna arheološka kampanja rekognosciranja terena dati će daljnje smjernice. Naposljetku, vrlo je lako moguće da će novi arheološki nalazi uz i na trasi veze podgrađe – tvrđava, dati korisne ulazne podatke za projektante.
- visina i izgrađenost zgrada gornjeg i donjeg terminala mora biti ograničena visinom i izgrađenošću postojećeg okoliša te njegovim povijesnim i ambijentalnim karakterom
- programska okosnica i možebitna polifunkcionalna zadatost zgrada terminala treba biti u izravnoj vezi sa kulturno – turističkim konceptom te planom upravljanja same utvrde.
- tehničko rješenje dizala treba uzeti u obzir sve mikroklimatske specifičnosti podneblja (visoke temperaturne amplitude, izloženost jakim zračnim strujanjima itd.)
- prisutnost intervencije treba se smanjiti i kroz mogućnost njezinog uklanjanja ili modificiranja – utoliko je oblikovno i konstruktivno rješenje sa najmanje vidljivom betonskom temeljnom konstrukcijom i montažnom čeličnom nadgradnjom bolje rješenje od masivnih i monolitnih betonskih konstrukcija koji bi se nametnuli postojećem krajoliku
- rješenje treba voditi računa o krajobraznim kvalitetama u zoni obuhvata (autohtoni krajolik krša, stablašice platane) te invazivni zahvati trebaju smanjeni na minimum

Također napominjemo da je, iako zakonski okvir dopušta drukčije modele, u ovom slučaju najbolje je organizirati pozivni arhitektonsko – urbanistički natječaj. Ovako složen i višestruko uvjetovan projektni zadatak koji se izravno odnosi na centralni materijalni objekt kninske baštine, zahtjeva projektante sa referencama, ali i rješenje koje će sažimati svu kulturnu i prostornu kompleksnost zadatka.

Naposljetku treba napomenuti da se i za ovaj projekt trebaju neizostavno konzultirati smjernice nadležnog tijela Ministarstva kulture od kojega treba tražiti posebne uvjete.

Uređenje prostora Marunuše

Prostor Marunuše je dijelom u obuhvatu zone zaštite stare gradske jezgre, a dijelom je određen kao njena kontaktna zona. Započeto uređenje prostora u kojem se on namjenjuje za sport i rekreaciju odlično korespondira obzirom na lokaciju uz obalu rijeke i rub stare jezgre.

Prostor je u postupku daljnjeg uređenja potrebno planirati cjelovitim urbanističko-arhitektonskim rješenjem. Ideju prenamjenu postojećeg prostora streljane u pozornicu te njenog podnožja u gledalište potrebno je dodatno razmotriti obzirom na postojeću visinsku razliku ta dva sadržaja te postojeći kolni pristup, kao i eventualni smještaj građevina za prateće sadržaje koje je potrebno nenametljivo smjestiti u prostor.

7.2. Prijedlog smjernica za obnovu i uređenje građevina

7.2.1. Opće smjernice

U skladu sa svim prethodno navedenim, opće konzervatorske smjernice su sljedeće:

- održavanje, popravci i obnova građevina,
- restitucija i rekonstrukcija građevine ili dijelova građevine čije je povijesno stanje (izgled i obrada pročelja, pokrov, gabariti i sl.) narušeno neadekvatnim zahvatima,
- adaptacija i prenamjena u mjeri u kojoj ne narušava postojeći arhitektonsko-urbanistički integritet građevine i okoliša te osiguravaju bolje održavanje zgrade,
- zamjena i uvođenje infrastrukture primjerene suvremenom načinu života ukoliko ona ne mijenja izgled građevine,
- obnova građevina može se realizirati isključivo kao cjelovit zahvat; parcijalna rješenja obnove pročelja, zaštite od sunca, stolarije, bravarije i sl. nisu dopuštena,
- uklanjanje neodgovarajuće i nekvalitetne gradnje u dvorištima,
- uređenje i održavanje javnih površina i prostora u skladu s karakterom povijesno stilskog okruženja (preporuča se popločenje trga kamenim kockama nalik izvornima),
- prostor najvećim mogućim dijelom pretvoriti u pješačku zonu te oblikovati prostor tako da može služiti za povremene kulturne i javne manifestacije.

Zakonom propisanom postupku podliježu sljedeći zahvati:

- svi građevni i obrtnički zahvati na pojedinačnim građevinama,
- urbana oprema (javna rasvjeta, reklame, ograde i sl.),
- uređenje javnih površina, parcela i dvorišta (hortikulturno i parterno),
- prenamjena građevina,

- zahvati na komunalnoj infrastrukturi.

Zaštitni i drugi radovi na kulturnom dobru unutar prostornih međa određenih rješenjem o zaštiti mogu se poduzeti samo uz prethodno odobrenje nadležnog konzervatorskog odjela. Vlasnik kulturnog dobra dužan je provoditi sve mjere zaštite koje se odnose na održavanje kulturnog dobra, a koje odredi nadležni konzervatorski odjel.

7.2.2. Smjernice za uređenje građevina u području obuhvata

Ovdje navedene smjernice mogu se tumačiti tek kao općenite preporuke u kojem smjeru je nužno ići kada je u pitanju obnova građevina na području obuhvata. One su donesene na temelju sveobuhvatne analize stanja građevina i prostora, kao i sagledavanja njegova povijesnog razvoja. Za uređenje svake građevine unutar zone obuhvata potreban je individualni pristup jer je problematika svake od njih drukčija, a konačnu procjenu u odabiru metode pristupa definirat će nadležni Konzervatorski odjel u Šibeniku.

Za povijesne građevine, a osobito one kod kojih je prisutna građevna slojevitost, nužno je, prije donošenja smjernica, provesti konzervatorska istraživanja ili pak detaljnu povijesnu valorizaciju, kako bi se mogle definirati faze gradnje, izvorno i naknadno oblikovanje prostora, kao i obrada površina, te je rezultate ovih istraživanja potrebno opisati u konzervatorsko-restauratorskom izvještaju. Ovo se prvenstveno odnosi na građevine sagrađene do Drugog svjetskog rata koje su kategorizirane kao viša arhitektonska, arhitektonska ili pak ambijentalna vrijednost.

Za njihovu će obnovu katkad biti potrebno izraditi projekte s odgovarajućim restauratorskim troškovnicima, kojima će se predvidjeti uređenje i čišćenje površina, restauriranje kamenih, opečnih i drugih elemenata, a po potrebi i rekonstruirati povijesni detalji na mjestima gdje nedostaju.

Za građevine koje su ocijenjene izostankom vrijednosti, predložen je redizajn, što znači da ih je moguće preoblikovati sa suvremenim oblikovanjem, ali uz poštivanje urbanističkih uvjeta, poput visine, katnosti, izgrađenosti parcele ili pak ritma prozorskih osi, radi usklađivanja s okolnim građevinama. Pritom treba izbjegavati oponašanje stilskih elemenata, poput okvira, vijenaca, povijesne dekoracije i sl.

Za nekoliko građevina bez vrijednosti, podignutih u drugoj polovini 20. stoljeća, kojima su bitno narušeni prostorni odnosi, urbanističke datosti te vizura grada, može se razmotriti razgradnja i uklanjanje bez izgradnje nove na istom mjestu.

7.2.3. Prijedlog smjernica za uređenje građevina u kontaktnoj zoni obuhvata

Za građevine i prostor kontaktne zone propisuje se zaštita stare gradske jezgre i krajobraznog karaktera cjeline. Obveznom kontrolom gabarita građevina i očuvanjem vrijednih vizura štitit će se i isticati urbane, arhitektonske i krajobrazne vrijednosti tih zona.

U ovoj zoni dopuštene su intervencije u prostoru uz pridržavanje osnovnih konzervatorskih načela zaštite kulturno-povijesne cjeline uz ishođenje posebnih uvjeta nadležnog konzervatorskog odjela.

8. IZVORI I LITERATURA

Državni arhiv u Splitu, Split (HR-DAST)

- Arhiv mapa za Istru i Dalmaciju (AMID)
- Urbanistički zavod za Dalmaciju (URBS)

Hrvatski državni arhiv, Zagreb (HR-HDA)

- Grafička zbirka (GZ)

Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb (NSK)

- Grafička zbirka (GZ)

Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Beč (OSTA)

- Kartensammlung (KA)

Österreichische Nationalbibliothek, Beč (ONB)

- Kartensammlung und Globenmuseum (KSGM)

* * *

ANČIĆ, Mladen: Knin u razvijenom i kasnom srednjem vijeku, u: *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 38, 1996., 53-95.

ANTOLJAK, Stjepan: Knin u doba narodnih vladara, u: *Kninski zbornik* (ur. S. Antoljak, T. Macan, D. Pavličević), Matica hrvatska, Zagreb, 1993., 51-67.

BAJIĆ-ŽARKO, Nataša: Knin u katastarskoj izmjeri s početka 19. stoljeća, u: *Građa i prilozi za povijest Dalmacije*, 12, 1996., 729-734.

BARBARIĆ, Josip: Kninski biskupi I njihova biskupija (o. 1050.-1490.) u svjetlu novih arhivskih istraživanja, u: *Kninski zbornik* (ur. S. Antoljak, T. Macan, D. Pavličević), Matica hrvatska, Zagreb, 1993., 68-95.

BILIĆ, Darka: *Inženjeri u službi Mletačke Republike. Inženjeri i civilna arhitektura u 18. stoljeću u mletačkoj Dalmaciji i Albaniji*, Split, 2013.

BEZIĆ, Bosiljka: Prilog poznavanju kninske tvrđave, *Prilozi povijest umjetnosti u Dalmaciji*, 22, 1980., 137-150.

CRKVENČIĆ, Ivan: Promjene broja pučanstva Knina od druge polovice 19. stoljeća, u: *Kninski zbornik* (ur. S. Antoljak, T. Macan, D. Pavličević), Matica hrvatska, Zagreb, 1993., 27-35.

ĆORALIĆ, Lovorka; KARBIĆ, Damir: Prilog proučavanju demografskog razvitka Knina od 1825. do 1857., u: *Kninski zbornik* (ur. S. Antoljak, T. Macan, D. Pavličević), Matica hrvatska, Zagreb, 1993., 13-25.

FARLATTI, Daniele: *Illyricum Sacrum*, Venecija, 1751.

FEILDEN Bernard, Uvod u konzerviranje kulturnog nasljeđa, Zagreb, 1981.

FISKOVIĆ, Cvito: Ignacije Macanović i njegov krug, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 9, 1955., 198-268.

FRIGANOVIĆ, Mladen Ante: Geografsko obilježje Knina i njegova kraja, u: *Kninski zbornik* (ur. S. Antoljak, T. Macan, D. Pavličević), Matica hrvatska, Zagreb, 1993., 3-12.

GRGIĆ, Ivan: Postanak i početno uređenje Vojne krajine kninskog kotara pod Venecijom, u: *Starine JAZU*, knj. 52, Zagreb, 1962.

GUGO RUMŠTAJN, Katarina: Lokalitet Tvrđava - Podgrađe: srednjovjekovni kompleks, u: *Obavijesti* (Hrvatsko arheološko društvo), 35, 2003., 110-116.

GUNJAČA, Stjepan: Tiniensia archaeologica – historica – topografica, *Starohrvatska prosvjeta*, 7, 1960.

IGNJATOVIĆ Aleksandar : Jugoslavenstvo u arhitekturi 1904. – 1941.

IVANČEVIĆ Radovan, Dvojbe graditeljskog i konzervatorskog pristupa obnovi spomenika, 'Zbornik Sabora hrvatskih graditelja', 1996.

JAKŠIĆ, Nikola: *Knin: hrvatska srednjovjekovna prijestolnica*, Split, 1996.

JAKŠIĆ, Nikola: O katedralama hrvatske i kninske biskupije, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, 27, 1987/88.

JAKŠIĆ, Nikola: Prilozi urbanizmu srednjovjekovnog Knina, u: *Arheološka istraživanja u Kninu i kninskoj krajini* (ur. B. Čečuk), Izdanja Hrvatskog arheološkog društva, sv. 15, 1992., 123-130.

JELIČIĆ, Dinko, ur.: *Knin: privredni i društveni razvoj općine*, Beograd, Privredni pregled, 1989.

JELIĆ, Luka: *Vodja po Spljetu i Solinu*, Zadar, 1894.

JELOVINA, Dušan: Osnivanje i rad Kninskog starinarskog društva, u: *Starohrvatska prosvjeta*, 18, 1988., 214-215.

MARASOVIĆ Tomislav, Aktivni pristup graditeljskom nasljeđu, Split, 1985.

- MATUTINOVIĆ, Lujo: *Ogled o Ilirskim provincijama i Crnoj Gori*, Zagreb, 2009.
- MILINOVIĆ, Šime: Knin, *Vijenac*, 6, 1876., 91-93.
- MILOTIĆ, Ivan: Napoleonova cesta Knin-Kijevo, u: *Ceste i mostovi*, 61-62, 2013/2014, 84-91.
- MODRIĆ, Joso: *La Dalmazia: romana - veneta - moderna. Note e ricordi di viaggio*, Torino-Roma, 1892.
- NADILO, Branko: Kninska tvrđava kao vrata Dalmacije i ključ Hrvatske, u: *Građevinar*, 53, 2001., 669-677.
- PAIĆ, Paško: *Hrvatski kraljevski grad Knin*, Knin, 1998.
- PERIČIĆ, Šime: Knin pod Mlečanima (1688.-1797.), u: *Kninski zbornik* (ur. S. Antoljak, T. Macan, D. Pavličević), Matica hrvatska, Zagreb, 1993., 132-145.
- PETERMANN, Reinhard E.: *Guide en Dalmatie : publié par la société protectrice des intérêts du royaume de Dalmatie*, Vienne-Paris, 1900.
- PIPLOVIĆ, Stanko: Crkve u Dalmatinskoj zagori iz XIX. stoljeća, *Croatica Christiana Periodica*, 64, 2009., 69-92.
- PIPLOVIĆ, Stanko: Graditeljstvo u Dalmaciji za francuske uprave, *Adrias*, 18, 2012., 75-102.
- PIPLOVIĆ, Stanko: Tehnički suradnici Hrvatskoga starinarskog društva, u: *Starohrvatska prosvjeta*, 18, 1988., 203-231.
- RAŠETA, Zdravko; PAJIĆ, Paško: *Knin i TVIK*, Knin, 1987.
- REGAN, Krešimir: Gornji grad kninske tvrđave, u: *Ascendere historiam. Zbornik u čast Milana Kruheka* (ur. M. Karbić, H. Kekez, A. Novak, Z. Horvat), Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2014., 463-495.
- SLUKAN ALTIĆ, Mirela: *Povijesna geografija rijeke Krke. Kartografska svjedočanstva*, Šibenik, 2007.
- SLUKAN ALTIĆ, Mirela: *Razvoj gradova oko rijeke Krke*, u: *Građa i prilozi za povijest Dalmacije*, 21, 2006/2007., 207-248.
- SOLDO, Josip Ante. Vijesti iz biskupskih vizitacija Kninske krajine tijekom XVIII. stoljeća, u: *Kninski zbornik* (ur. S. Antoljak, T. Macan, D. Pavličević), Matica hrvatska, Zagreb, 1993., 146-168.
- SMILJANIĆ, Franjo: Nastanak i razvoj srednjovjekovnog Knina, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, 24, 1985., 119-132.
- SZABO, Agneza: Pučanstvo upravnog kotara Knin u drugoj polovici 19. stoljeća, u: *Kninski zbornik* (ur. S. Antoljak, T. Macan, D. Pavličević), Matica hrvatska, Zagreb, 1993., 36-48.
- ŠKARICA, Želimir; ŠULJAK, Zvonimir: *Knin na starim razglednicama i vedutama*, Knin, 2011.

TUŠEK, Darovan : Dinko Vesanović, monografija

ŽIVKOVIĆ, Petar: Oblikovanje kninske tvrđave i grada do godine 1918., u: *Kninski zbornik* (ur. S. Antoljak, T. Macan, D. Pavličević), Matica hrvatska, Zagreb, 1993., 96-122.

ŽMEGAČ, Andrej: Mletački graditelj utvrda Antun Jančić, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 37, 2013., 101-112.

http://www.franjevci-split.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=42&Itemid=34